

TÜRK DÜNYASI
2040
VİZYONU

“Bütünleştirici Ortaklık”

İnceleme-
Araştırma Dizisi

YAYIN NO: 03

**ŞUŞA BEYANNAMESİ'nin
TARİHİ-HUKUKİ-SİYASİ ANALİZİ**
| RAPOR |

Yazarlar
Dr. Öğr. Üyesi Metin Çelik
Dr. Kenan Aslanlı

Editör
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ - Dr. Murat YILMAZ

Teknik Koordinasyon
Halil ULUSOY

Şuşa Beyannamesi'nin Tarihi-Hukuki-Siyasi / Yazarlar: Dr. Öğr. Üyesi Metin Çelik,
Dr. Kenan Aslanlı- Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,
2022
100 s: 19,5x27 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
İnceleme- Araştırma dizisi; yayın no: 03)
ISBN: 978-625-8329-03-2

Baskı Tarihi: **Ekim 2022**

© Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:
Aşağı Öveçler, 1314. Cd. No: 19, 06460 Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29
www.ayu.edu.tr • yayınlar@yesevi.edu.tr

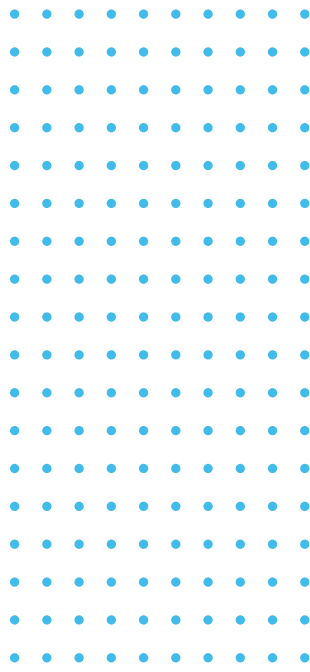
Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım
Yayıncılık Ltd. Şti.
Tel: 0312 472 37 73-74
www.sfn.com.tr

Raporda ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup,
Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

“Bütünleştirici Ortaklık”

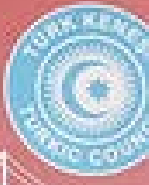
ŞUŞA BEYANNAMESİ’NİN TARİHİ-HUKUKİ-SİYASİ ANALİZİ

3.

RAPOR

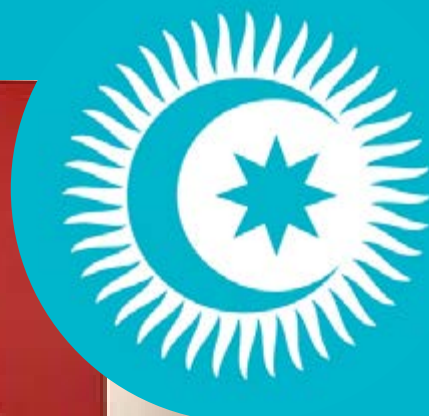
Dr. Öğr. Üyesi Metin ÇELİK
Dr. Kenan ASLANLI

TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER İŞBİRLİĞİ KONSEYİ
DEVLET BAŞKANLARI 8. ZİRVESİ
İSTANBUL, 12 KASIM 2021

12TH MEETING OF THE COUNCIL OF ELDERS OF
THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES
9 February 2022
Istanbul

8TH SUMMIT OF THE HEADS OF STATE OF THE
COOPERATION COUNCIL OF TURKIC SPEAKING STATES
ISTANBUL, 12 NOVEMBER 2021

İçindekiler

TAKDİM.....	8
ÖNSÖZ	10
KISALTMALAR.....	13
1. GİRİŞ	15
2. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NE GİDEN SÜRECİN TARİHİ ANALİZİ	19
2.1. Şuşa Beyannamesi'ne Giden Sürecin Tarihi Analizi.....	20
3. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN HUKUKİ ANALİZİ.....	29
3.1. Şuşa Beyannamesi'nin Uluslararası Antlaşma Niteliği	30
3.2. Şuşa Beyannamesi'nin Mahiyeti.....	35
4. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN SİYASİ ANALİZİ.....	45
4.1. Şuşa Beyannamesi'ne Götüren Sürecin Siyasi ve Güvenlik Boyutlarının Analizi.....	46
4.2. Şuşa Beyannamesi'nin Siyasi ve Çok Boyutlu İçerik Analizi	57
4.3. Bölgesel Değerlendirme ve Kıyaslama	60
4.4. Şuşa Beyannamesi imzalandıktan sonra yaşanan gelişmeler	69
5. SONUÇLAR VE BULGULAR.....	77
6. KAYNAKLAR	81
7. EKLER.....	91
EK: 1. Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında ŞUŞA BEYANNAMESİ.....	92

Binali YILDIRIM

TDT Aksakallar Konseyi Başkanı

TAKDİM

Küresel sistemde jeopolitik kırılmalar meydana gelmekte, zenginlik batıdan doğuya doğru hicret etmekte, dünyanın eksenini Asya'ya kaymaktadır. Bu şartlar altında Türk dünyasına olan ilgi günden güne artmaktadır. Kafkaslar, Orta Asya, Anadolu coğrafyası zengin kaynakları, verimli ve mümbit toprakları, üretim kapasitesi, sosyal ve beşeri sermayesi ile cazibe merkezine dönüşmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Avrasya'nın doğusundan batısına uzanan geniş bir coğrafyada ortak dili, tarihi ve kültürü paylaştığı gibi ortak refah, istikrar ve kalkınma alanı kurma

konusunda aynı idealleri ve çıkarları paylaşan devletlerin kurmuş oldukları bölgesel bir işbirliği örgütüdür. Gücünü Türk halklarının kardeşlik bağlarından, köklü geçmişinden, zengin kültürel mirasından alan bu yapı üye ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve insani bağlarının güçlenmesine hizmet ettiği gibi sürdürülebilir bölgesel barış ve istikrarın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı tarih boyunca güç mücadelelerinin yaşandığı, hegemon güçlerin çıkarlarının çatıştığı rekabet sahası olarak nitelendirilen bir bölgede, bölge devletlerinin kendi iradeleri ve çabalarıyla başlattıkları bir girişimdir.

Demokrasi, insan hakları, şeffaflık gibi evrensel değerler yanında eşitlik, egemenliklerin desteklenmesi, iç işlerine saygı ve karşılıklı çıkar gibi uluslararası ilişkilerin temel ilkelerine dayanan bir işbirliği mekanizmasıdır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı meydan okumalar ve fırsatlara karşı birlikte hareket ederek riskleri azaltmak, faydaları çoğaltma anlayışıyla başlayan işbirliği süreci kısa zaman içerisinde güçlü bir kurumsal kimlik kazanmıştır.

12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen sekizinci Türk Devletleri Teşkilatı zirvesi Türk devletleri arasındaki işbirliğini yeni bir boyuta taşımıştır. Türk devletlerinin bağımsızlıklarının 30. yıl dönümünün kutlandığı, Türk Devletleri Teşkilatı'nın hizmet binasının açılışının yapıldığı, Türk dünyası 2040 vizyon belgesi-

nin kabul edildiği, Türkmenistan'ın gözlemci statüsünde örgüte üye olduğu İstanbul Zirvesi sırasında Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Konseyi Başkanlığı görevi sahsıma tevdi edildi. "Yedi devlet bir millet" şiarıyla, "dilde fikirde işte birlik" ideali doğrultusunda bu onurlu vazifeyi layıkıyla yerine getirmek için çalışmalarımızı devam ettirmekteyiz. Elinizdeki bu rapor Türkiye-Azerbaycan ilişkileri özelinde, Türk Dünyasında işbirliğine ve derinleşmeye önemli katkılar sunan Şuşa Beyannamesinin tarihi, hukuki ve siyasi önemine ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır. Başta Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek olmak üzere, raporun müelliflerine ve emeği geçen tüm arkadaşlarıma şükranlarımı sunar, faydalı olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. Muhittin ŞİMŞEK

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütavelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

“**B**irlikte Güçlüyüz” düsturu Türk Devletleri Teşkilatı’nın temel çalışma ilkesidir. Bu ifade sadece motive edici bir slogandan ibaret değildir. Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin her biri öncelik verdiği alanlar ve bu alanlardaki gelişmişlikleri ile birbirlerini tamamlayan ülkelerdir. Özellikle Covid 19 Pandemisi ile birlikte başlayan sistemsel dönüşümler ve bu süreçte meydana gelen Afganistan’da İkinci Taliban İktidarı, Azerbaycan’ın 44 Günlük Vatan Muharebesi, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi bölgesel gelişmeler Türk Devletleri Teşkilatı üyeleri arasındaki dayanışma ve yardımlaşmayı daha

önemli hale getirmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı tüm olumsuzluklara rağmen pozitif gündem oluşturmayı ve üye devletlerarasındaki işbirliğini çeşitlendirerek derinleştirmeyi başarabilen bir örgüttür. 12 Kasım 2021 tarihinde İstanbul’da düzenlenen TDT 8. Zirvesi’nde kabul edilen “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” örgütün gelişiminde yeni bir dinamizm sağlamıştır.

İstanbul Zirvesi’nin ardından TDT Aksakallar Konseyi örgütün kurumsal yapısı içerisinde daha önemli sorumluluklar ve işlevler üstlenen bir organ haline dönüşmüştür. Türkiye ak-sakalı Binali Yıldırım’ın TDT Aksakallar

Konseyi başkanlığını üstlenmesi, Türkmenistan eski devlet başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov'un Türkmenistan Aksakalı olarak çalışmalara dâhil olması Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ı temsil eden aksakalların da başarı hikâyeleriyle öne çıkan devlet adamları olması Aksakallar Konseyi'nin rolünü ve etkinliğini güçlendiren işaretler olmuştur.

“Birbirini Tamamlayan Ortaklık” (Integrative Partnership) Projesi, TDT Aksakallar Konseyi ile Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından ortaklaşa yürütülen bir çalışmadır. Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırmalar Enstitüsü, genelde Avrasya Bölgesi'ne, özelde bu bölgede yoğun olarak yaşayan Türk dili konuşan devlet ve topluluklara ilişkin bilimsel araştırmalar yapmak ve stratejik öneriler geliştirme amacıyla kurul-

muştur. Avrasya Araştırma Enstitüsü; ekonomi, finans, enerji, uluslararası ilişkiler, güvenlik, ulaşım, teknoloji, eğitim, kültür, sanat, dil, din, felsefe, sosyoloji, siyaset, tarih, arkeoloji ve çevre konularında, uluslararası düzeyde tanınan, önemli araştırma kuruluşlarından biridir. Enstitü, 2018'de Küresel Düşünce Kuruluşları Endeksi'ne girmiştir. İlerleyen yıllarda ise bu sıralamada yerini daha da yükseltmiştir.

Alanında uzman kıdemli memurlar ve akademisyenler tarafından hazırlanan bu raporlar Türk Dünyası 2040 Vizyonu hedeflerine erişilmesi doğrultusunda planlanmıştır. Aksakallar Konseyi Başkanı Sayın Binali Yıldırım'ın himayeleri çalışmalarımızda bize yol göstermiş ve güç katmıştır. Başta yazarlarımız olmak üzere emek veren tüm arkadaşlarımıza teşekkür eder, hayırlara vesile olmasını dilerim.

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AUKUS	Avustralya, Birleşik Krallık, ABD Güvenlik Paktı
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
DKÖB	Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
İHA	İnsansız Hava Araçları
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
NAM	Bağlantısızlar Hareketi / Non-Aligned Movement
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
QUAD	Dörtlü Güvenlik Diyalogu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TANAP	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDT	Türk Devletleri Teşkilatı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

1. | GİRİŞ

- Şuşa Beyannamesi, Azerbaycan Milli Kurtuluş Günü'ne (15 Haziran) ve Türkiye ile Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ve günümüz sınırlarının bölge devletlerce kabul edildiği 1921 Kars Antlaşması'nın yüzüncü yılına denk gelen 15 Haziran 2021'de Türkiye ve Azerbaycan devlet başkanları Recep Tayyip Erdoğan ve İlham Aliyev arasında Şuşa'da imzalanmıştır.
- Şuşa Beyannamesi ,bölge ülkeleri ve Türk Dünyası için yeni bir tarihi, hukuki ve siyasi gerçeklik oluşturmuştur.

1. GİRİŞ

Şuşa Beyannamesi 15 Haziran 2021’de Türkiye ve Azerbaycan devlet başkanları Recep Tayyip Erdoğan ve İlham Aliyev arasında Şuşa’da imzalanmıştır. Tam adıyla “Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasında müttefiklik ilişkileri hakkında Şuşa Beyannamesi” olan belge iki tarafın karşılıklı rızalarının uyuşması sonucu akdettikleri bir uluslararası antlaşma hüviyetindedir. Beyannamenin gerek başlığında zikredilmiş olması gerek muhtevasına bakıldığında amacının Türkiye ile Azerbaycan arasında tarafların egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüklerine dayanarak müttefiklik ilişkileri kurulmasının siyasi ve hukuki mekanizmalarının belirlenmesi ve pekiştirilmesi olduğu görülmektedir.

Şuşa Beyannamesi imzalandığı zaman ve mekân bakımından önemli özellikler ihtiva etmektedir. Beyanname Azerbaycan Milli Kurtuluş Günü’ne (15 Haziran) ve Türkiye ile Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün ve günümüz sınırlarının bölge devletlerce kabul edildiği 1921 Kars Antlaşması’nın yüzüncü yılına denk getirilmiştir. Daha da önemlisi Beyannamenin, Azerbaycan’ın zaferiyle sonuçlanan İkinci Karabağ Savaşı sonrasında, Rusya’nın girişimiyle imzalanan ve savaşta ateşkesi sağlayan Üçlü Ortak Bildiri’nin öngördüğü geçiş döneminde imzalanması Azerbaycan’a destek niteliğinde olmuş, Türkiye’nin bu süreci yakından takip ettiğini, Azerbaycan’ın haklı davasında yanında olduğunu açıkça beyan etmiştir. Beyanname Ermenistan’ın Türkiye’ye ve Azerbaycan’a karşı müteceviz söylem ve eylemlerine karşı çok net bir cevap ve ihtar niteliğindedir. Beynamede Ermenistan’ın uzun yıllardır sürdürmüş olduğu siyaset nedeniyle bölgeyi istikrarsızlığa sürüklediği, asılsız iddialarla hedef aldığı Nahçıvan, Karabağ, Zengezur, Doğu-Batı/Orta ulaştırma koridoru ile Türkiye’nin ve Azerbaycan’ın sınırları açıkça zikredilmiş, bu konularda taraflar çok net tutum sergilemiştir.

Şuşa Beyannamesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin dostluk (1994) ve stratejik ortaklıktan (2010) sonra ilk kez müttefiklik boyutunda tanımlandığı uluslararası belge olmuştur. Beynamede askeri, güvenlik, savunma sanayi, diplomasi, ekonomi, ticaret, enerji, taşımacılık, terörle mücadele, siber suçla mücadele, kültür ve insani konular çok boyutlu bir perspektifte ele alınmış, taraflar arasındaki ilişkinin derinleşmesi ve yer yer bütünleşmesi gerektiği belirtilmiştir. Beynamede kabul edilen hükümlere bakıldığında tarafların tehdit veya saldırı durumunda istişare edecekleri ve birbirlerine gerekli yardımı yapacakları; alınacak ortak tedbirler için koordinasyon oluşturacağı; uluslararası kuruluşlarda birbir-

lerine destek verecekleri; bölgesel ve uluslararası konularda ortak hareket edileceği hüküm altına alınmıştır.

Beyanname Türk Dünyasına da hususi olarak değinmiştir. Türk Dünyasının birlik ve refahına hizmet edecek çabaların artırılması, işbirliğinin güçlendirilmesi, Türk devletlerin oluşturduğu kuruluşların faaliyetlerinin daha da artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Beyanname bu yönüyle sadece taraf devletler olan Türkiye ve Azerbaycan'la sınırlı kalmayıp, diğer Türk devletlerini de benzer yakın ve derin işbirliğine zımnen davet etmektedir. Türkiye ile Azerbaycan arasında gerçekleştirilen derin işbirliği ve ilişkilerin müttefiklik düzeyinde yakınlaşması diğer Türk devletleri için de örnek teşkil etmektedir.

Şuşa Beyannamesi her ne kadar müttefiklik ilişkilerine vurgu yapsa da, taraf devletlerin BM Şartı'na ve uluslararası hukuka uygun olarak bölgesel ve küresel barış, istikrar ve güvenliğe uygun davranacaklarını, oluşturulan müttefiklik ilişkilerinin üçüncü devletlere karşı olmadığını beyan ederek Ermenistan, Rusya, İran, AGİT Minsk grubuna ve uluslararası kamuoyuna "barış ve istikrar" mesajı vermektedir. Bugüne kadar BM Güvenlik Konseyi'nin, AGİT Minsk Grubunun, bölge ülkelerinin bölgedeki barış ve istikrara ilişkin girişimlerini reddeden, ihlal eden, mütecaviz söylem ve eylemlerini sürdürmekte ısrarcı olan Ermenistan ile Ermenistan'ın bu ihlallerine ciddi karşılık vermeyen ve baskı altına almayan başta AGİT Minsk Grubu olmak üzere uluslararası kamuoyu Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın haklı davasını, yakın işbirliğini ve kararlı tutumunu bir kez daha Şuşa Beyannamesi ile hatırlamış oldu.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkileri müttefiklik seviyesine yükseltme amacıyla imzalanan Şuşa Beyannamesi bölge ülkeleri ve Türk Dünyası için yeni bir tarihi, hukuki ve siyasi gerçeklik oluşturmuştur. Bu yeni gerçekliği idrak etmek amacıyla bu raporda Şuşa Beyannamesi tarih, uluslararası hukuk ve uluslararası siyaset bağlamında analiz edilmiştir.

ŞUŞA BEYANNAMESİ'NE GİDEN

2.

SÜRECİN TARİHİ ANALİZİ

🗨️ Türkiye, Karabağ'ın işgali sorununda Ermeni işgali döneminde "diplomatik", İkinci Karabağ Savaşında "diplomatik ve lojistik" destek sağladığı Azerbaycan'a, Gözlem Merkezinde görev alarak ve askeri tatbikatlarla "sahada" da destek vermeye başlamıştır. Böylece 2010 yılında "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalayan Türkiye ve Azerbaycan, işbirliğini daha da derinleştirmek, ilişkilerinin boyutunu müttefiklik seviyesine çıkarmak amacıyla 15 Haziran 2021'de "Şuşa Beyannamesini" imzalamıştır.

2.1. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NE GİDEN SÜRECİN TARİHİ ANALİZİ

1. Türkiye ve Azerbaycan arasında 15 Haziran 2021'de Şuşa Beyannamesi'nin akdedilmesine giden sürecin kaynağında, Karabağ'ın işgali sorunu yatmaktadır. Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını hukuksuz şekilde işgal ettiği fiili durum literatürde genellikle "Dağlık Karabağ Sorunu" olarak tanımlansa da Ermenistan'ın işgal girişimlerinin ve mütevaciz eylemlerinin sathı Dağlık Karabağ (*Nagorno-Karabakh*) bölgesinden daha geniş bir araziye etkilediği için bu raporda "Karabağ'ın işgali sorunu" olarak tanımlanmaktadır. Azerbaycan egemenliğindeki Karabağ bölgesinin Ermenistan tarafından işgali, 1800'lü yıllarda Rusya tarafından bölgeye Ermeni nüfusun yerleştirilmesiyle ve iskânıyla başlamış, 1900'lü yıllarda Ermeni çetelerin silahlı eylemleriyle fiili durum haline getirilmek istenmiş, 1920 yılında Zengezur bölgesinin Ermenistan'a verilmesi ve 1923 yılında Dağlık Karabağ Özerk Vilayetinin kuruluşu ile jeopolitik ve kurumsal altyapısı hazırlanmış¹, 1988-1994 Birinci Karabağ Savaşı'nda Ermenistan devletinin resmi işgaliyle 2020 yılının son çeyreğine kadar devam etmiştir. 20 Eylül'de başlayıp 10 Kasım 2020'de sona eren 44 günlük savaş sonucunda ise Ermenistan mağlup olmuş, 1988-1994 döneminde işgal ettiği toprakların büyük kısmından geri çekilmek zorunda kalmış ve Azerbaycan Ermenistan işgalinden kurtardığı Dağlık Karabağ'ın önemli bir kısmı ile civarındaki yedi rayonu (ili) yeniden azad edip kendi sınırlarına dâhil etmiştir. Savaş sonucunda eski Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) topraklarının yaklaşık yüzde 30'u Azerbaycan'ın kontrolüne dönmüş, yüzde 70'i ise Rus-Ermeni kontrolü altında kalmıştır.² 10 Kasım 2020'de Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan Üçlü Ortak Bildiri çatışmayı sonlandırmış, bölgedeki çatışmasızlığı gözlemlenmek amacıyla Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezinin kurulmasını sağlamıştır. Ancak Karabağ'ın işgali ve bölgeden zorunlu göçe tabi tutulan Azerbaycan vatandaşlarının yurtlarına geri dönüşü sorunu tam olarak çözüme kavuşmamıştır. Tam da bu süreçte imzalanan Şuşa Beyannamesi, Türkiye'yle Azerbaycan arasındaki ilişkilerin müttefiklik seviyesinde gelişmesini amaçladığını açıkça beyan ederek önce Ermenistan'a, ardından Rusya ve İran'a, devamında AGİT Minsk grubu üyelerine Azerbaycan'ın bu davada yalnız olmadığını güçlü bir şekilde göstermiştir. Şuşa Beyannamesi aynı zamanda Türk devletlerine bölgedeki siyasi baskıları, gerginlikleri, suni krizleri, iletişimsiz-

1 Kenan Aslanlı (2021), "Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Karabağ'ın İşgali Sorunu", Karabağ Dosyası, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), ss. 13-20. <https://www.ytb.gov.tr/dosyalar/azerbaycan-ve-daglik-karabag>

2 Aleksandr Gostev, "Vnov' na grani. Armeniya i Azerbaydzhan v igre bolshikh derzhav. Radio Svobododa", 14.09.2022, <https://www.svoboda.org/a/vnov-na-grani-armenia-i-azerbaijan-v-igre-bolshih-derzhav/32032706.html>

MİLLETLERARASI ANDLAŞMA

Karar Sayısı: 5340

15 Haziran 2021 tarihinde Şuşa'da imzalanan ve 7355 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi"nin onaylanmasına, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2 nci ve 3 üncü maddeleri gereğince karar verilmiştir.

22 Mart 2022

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

liği aşmanın, Türkiye ve birbirleriyle ilişki kurmanın ve ilişkileri derinleştirmenin ne kadar kolay olduğunu ve kazanımlarının ne derece büyük olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Son olarak Şuşa Beyannamesi, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ (*Nagorno-Karabakh*) dâhil Karabağ'ın işgali sorununun çözümünde, sürekli sorun yaşanmasına neden olan Ermenistan tarafının Azerbaycan topraklarına yönelik mütecaviz tavırlarını "müttefiklik" şemsiyesi altında sonlandırmaya yönelik bir girişimdir. Şuşa Beyannamesi Karabağ'ın işgali sorununun çözümünde sadece ikili değil, Ermenistan ve Rusya başta olmak üzere çok boyutlu ilişkileri de mümkün kılacak mahiyette hazırlanmış bir ikili uluslararası antlaşmadır.

2. Karabağ'ın işgali sorununun kaynağında ise Rusya'nın uzun yıllar boyunca bir Türk yurdu olan Karabağ'ı "Ermenileştirme politikası" yatmaktadır. Karabağ eski çağlardan itibaren Türk boylarının geçiş rotasında yer almış, 11. yüzyıldan itibaren ise Türk varlığının yoğun ve etkili olduğu bir coğrafya haline gelmiştir. Oğuz boylarının bölgeye gelmesiyle Türk varlığı artmaya başlamış; Selçuklu, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevî ve Osmanlı gibi Türk devletlerinin hâkimiyeti dönemlerinde Karabağ Türklerin yoğun olduğu bir bölge haline gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin idari, siyasi ve kültürel bakımdan ciddi değişim ve gerilimler yaşadığı, bu sebeple Balkanlar'da ve Kafkasya'daki güç mücadelelerinde zorlanmaya başladığı 19. yüzyıl, Karabağ'ın etnik yapısında yapısal değişikliklerin meydana

na geldiği dönem olmuştur. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Karabağ Hanı İbrahim Halil Hanın Rusya ve İran (Kaçar) devletlerine karşı Osmanlıdan beklediği destek gelmemiş,³ 14 Mayıs 1805'te Karabağ Hanı İbrahim Halil Han ve Rus imparatorunun temsilcisi Sisianov arasında "Kürekçay Antlaşması" imzalanmış, bu anlaşma ile Karabağ Hanlığı Rusya'nın egemenliği altına girmiştir.⁴ 1813 Gülistan, 1828 Türkmençay ve 1829 Edirne Antlaşmalarının Karabağ'daki etnik yapı üzerinde önemli etkileri olmuştur. İlk ikisi Rus İmparatorluğu ve Kaçar Hanedanlığı (İran) arasında yaşanan ve Rusların galip geldiği savaşlar sonucunda imzalanmış, üçüncüsü 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanmıştır. 12 Ekim 1813 tarihli Gülistan Antlaşması ile Azerbaycan toprakları kuzey ve güney olarak fiilen ikiye ayrılmıştır. Taraflar kuzey kısımda yani Bakü, Karabağ, Gence, Taliş, Şirvan, Kuba'da Rusya'nın, Nahçıvan ve Revan dâhil güney kısımda ise İran'ın hâkimiyeti üzerinde uzlaşmıştır. 10 Şubat 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması'nda ise Rus İmparatorluğu ile Kaçar Hanedanlığı arasındaki sınır Aras Nehri olarak kabul edilmiş, böylece Nahçıvan ve Revan da Rusların hâkimiyetine girmiştir.⁵ Bu iki antlaşma her ne kadar Rus ve İran tarafları arasında yapılmış olsa da Güney Kafkasya'nın sınırlarını büyük ölçüde belirlemiştir. Bu antlaşmalarla belirlenen sınır günümüzde İran-Azerbaycan (Nahçıvan dâhil) ve İran-Ermenistan sınırlarına tekabül etmektedir. 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ise Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesi başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin sınırlarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Doğu sınırlarında Rusya ile masaya oturan Osmanlı Devleti Türkmençay Antlaşması'yla Rusya'ya tanınan hakları ve Nahçıvan ile Revan'ın Rusya egemenliğinde olmasını kabul etmiş, Kafkasya'da Çerkesya, Sohum, Faş gibi bölgeleri Rusya'ya devretmiştir.⁶ Böylece 1813, 1828 ve 1829 tarihli antlaşmalarla Rusya Kafkasya'daki Osmanlı ve İran etkisini bertaraf etmiş, bölgede kendi politikalarını rahatlıkla uygulamaya başlamıştır.

3. Gülistan, Türkmençay ve Edirne Antlaşmaları sonrasında Rusya Karabağ'daki Ermeni nüfusunu artırma politikası uygulamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni çetelerin Osmanlı ordusuna ve sivillere yönelik silahlı eylemleri neticesinde 1915 Tehcir uygulaması, Anadolu'dan da ciddi oranda Ermeni'nin Rusya'nın denetimi ve yönlendirmesinde Karabağ'a yerleşmesine neden olmuştur. Bölgede Rusya tarafından açıkça "Ermenileştirme" siyaseti uygulanmıştır. Ermenilerin bölgede yoğunlaşması sadece etnik yapı değil, dil ve dini yapı üzerinde de önemli etkilere sebep olmuştur. Genel kabul görmüş kaynaklar üzerinden yapılan değerlendirmelere göre, 1828-1911 yılları arasında Rusya tarafından Osmanlı ve İran topraklarından Kafkas-

3 Yunis Hüseyinov (2007), Qarabağnamələr Azərbaycan tarixini öyrənmək üçün mənbə kimi, Bakı, Elm, ss. 92-93. <https://www.ebooks.az/view/knwR4193.pdf>

4 Aslanlı, 2021, ss. 13-20.

5 Rəsmiyyə Rzalı (2011), "Gülistan və Türkmənçay müqavilələri", *Azərbaycan Gazetesi*, 13 Şubat 2011. s. 5. <http://anl.az/download/meqale/azerbaycan/2011/fevral/156832.htm>

6 Şerafettin Turan (1951), "1829 Edirne Antlaşması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, No 1-2, ss. 111-151

ya geneline yerleştirilen Ermeni sayısı bir milyonu aşmıştı.⁷ Bölgede Ermeni nüfusunun Türklere kıyasla daha da artmasının bir diğer nedeni ise, 1890'da Erivan'da kurulan Taşnak-Sütyun Komitesinin bölgedeki Ermenileri örgütlemesi ve Ermeni çetelerinin Türklere başta olmak üzere bölge halkına yönelik şiddet eylemleridir. Bu şiddet olayları ve insanlık suçu kapsamına giren faaliyetler nedeniyle bölgedeki Türklere daha doğudaki bölgelere yerleşmek durumunda kalmış, böylece Dağlık Karabağ bölgesi Ermenilerin yoğunlukta olduğu bir bölge haline gelmiştir. **Dolayısıyla bölgenin Rusya tarafından "Ermenileştirilmeye" çalışılması, Karabağ'ın işgali sorununun tarihi ve etnik temelini oluşturmaktadır.** Bolşevik Devrimi ve Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile bölgede oluşan güç boşluğunu Taşnak çeteler kendi lehlerine kullanmak istemiş ve özellikle Mart 1918'de Türk nüfus üzerinde katliamlara başlamıştır. Bu dönemde 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurulmuş, ancak 28 Nisan 1920'de Rus Kızıl Ordusunun Bakü'yü işgali sonrasında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak SSCB yönetimine dâhil olmuştur. Ermenistan da 29 Kasım 1920'de SSCB'ye dâhil olmuştur. Böylece Dağlık Karabağ Rusya'nın fiili olarak (*de facto*) ilgilendiği ve etkilediği bir bölge olmaktan çıkmış, Sosyalist Cumhuriyetler ilişkisi sebebiyle resmî olarak (*de jure*) yetkisi ve denetimi altındaki bir bölgeye dönüşmüştür.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi 1923'te Azerbaycan SSC Merkez Yürütme Komitesi eliyle Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprakları içerisinde bir özerk bölge (oblast) olmasına karar verdi. Böylece Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'nin (DKÖB) Azerbaycan toprağı olduğu bir daha tescillendi. Bununla birlikte SSCB, bölgedeki Ermeni nüfusun artırılmasına yönelik göç politikasına devam etmiştir. 1917'de bölgedeki nüfusun %55'i Azerbaycan Türkü, %45'i Ermeni iken; 1960'lı yıllara gelindiğinde Azerbaycan Türklerinin oranı %25, Ermenilerin oranı %75 olmuştur.⁸ Böylece DKÖB hukuken Azerbaycan'a bağlı olmasına rağmen, bölgenin yerel karar alma birimi olan DKÖB Sovyeti çoğunluğu oluşturmaya başlayan Ermeni nüfusun denetiminde olmuştur.

4. Karabağ'da ilk büyük cephe savaşları 1988-1994'te yaşanmıştır. Birinci Karabağ Savaşı olarak da adlandırılan⁹ 1988-1994 döneminin ana aktörü Rusya olmuştur. 1923'te Azerbaycan'a bağlı olarak kurulan DKÖB Sovyeti 20 Şubat 1988'de Azerbaycan, Ermenistan ve SSCB Yüce Sovyetlerine başvurarak Azerbaycan'dan ayrılmak ve Ermenistan'a bağlanmak istediğini belirtmiş, Azerbaycan'ın itirazı ve Ermenistan'ın ısrarcı kabulleri üzerine SSCB DKÖB'ün yönetimini Ocak 1989'da devralmıştır.¹⁰ DKÖB'ün Azerbaycan'dan ayrıl-

7 Bakınız: Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 12. Baskı, İstanbul: Alkım, 1999, s. 936; Hacer Qasimova (2021), "Dağlık Karabağ'ın Hukuki Statüsü ve Halkların Kendi Kaderini Belirleme Hakkı", Muhittin Ataman, Ferhat Pirinççi (Eds.), *Çıkmazdan Çözüme Karabağ Çözümü*, Ankara: SETA, s.99.

8 Armaoğlu, a.g.e., s. 939.

9 1918-1920 yılları arasında Karabağ bölgesinde yaşananları da göz önünde bulundurarak bazı uzmanlar aslında 1990'lı yıllarda yaşanan savaşın 2. Karabağ Savaşı, 2020 yılındaki son savaşın 3. Karabağ Savaşı olduğunu ileri sürmektedir.

10 Mustafa Aydın (2002), "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt II 1980-2001*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim s. 401.

ma kararı almasından sadece iki gün sonra, 22 Şubat 1988'de Ermeni çetelerin Azerbaycan Türklerine karşı sistematik saldırıları başlamıştır. Özellikle Zengezur ve Gökçe'de yaşayan Azerbaycan Türklerine yönelik saldırılar yüz binlercesinin bölgeyi terk etmesine sebep olmuştur. Ermeni çetelerin Hankendi, Ağdam gibi bölgelerde de silahlı saldırı ve bombalama eylemleri gibi kanlı fiilleri neticesinde Azerbaycan DKÖB'nin özerklik statüsünü 26 Kasım 1991'de kaldırmak durumunda kalmıştır.¹¹

Bu süreçte bölgesel çatışmaların şiddeti, bölge halkında karşılıklı düşmanlığı da artırmıştır. Özellikle 1992-1993'te Ermeni güçlerin Azerbaycan topraklarında gerçekleştirdiği katliamlar (Hocalı, Şuşa, Laçın, Hocavend, Kelbecer, Ağdere, Ağdam, Cebrayıl, Fuzuli, Kubadlı, Zengilan) uluslararası kuruluşlarca eleştirilmiş olsa da Ermenistan'a herhangi bir yaptırım gerçekleştirilmemiştir. Ancak Türkiye Ermenistan'la ilişkilerini dondurmuş, Nisan 1993'te Kelbecer'in Ermenistan tarafından işgal edilmesi sonucunda Ermenistan sınırını tek taraflı kapatmıştır.

Çatışmaların yaşandığı dönemde Rusya lideri Boris Yeltsin ve Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in Bakü, Hankendi (DKÖB Başkenti) ve Erivan ziyaretleri taraflarca karşılık bulmuş, 23 Eylül 1991'de Azerbaycan ve Ermenistan Rusya'nın Jeleznovodsk şehrinde gerçekleşen görüşmeler neticesinde antlaşmaya varmıştır. Jeleznovodsk Deklarasyonuna göre, taraflar ateşkes konusunda mutabık kalmış, Ermenistan DKÖB'nin Azerbaycan'a ait olduğunu kabul etmiş, Azerbaycan da DKÖB'de iyileştirmeler ve yatırımlar yapmayı kabul etmiştir.¹² Ancak Ermenistan tarafının ateşkesi uymaması ve aralarında Azerbaycan, Kazakistan ve Rusya üst düzey yöneticilerinin bulunduğu bir helikopteri 20 Kasım 1991'de düşürmesi, ateşkes imzalarının kurumasına fırsat tanımadan yeniden çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Ermenistan'ın bu saldırısı üzerine Azerbaycan DKÖB'nin özerklik statüsünü kaldırdığını ve bölgedeki rayonları doğrudan Bakü'ye bağladığını açıklamıştır. Benzer bir ateşkes girişimi, 7 Mayıs 1992'de İran garantörlüğünde gerçekleştirilmiş, ancak tarafların mutabakata varmasından sadece bir gün sonra Ermenistan Şuşa'yı ardından da Laçın'ı işgal etmiştir. Böylece Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını parça parça işgal etme süreci, iki ülke arasında sıcak çatışmaya dönüşmüştür.

Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki krizin çözümü amacıyla 24 Mart 1992'de AGİT bünyesinde Minsk Grubu kurulmuştur. Türkiye'nin dâhil olduğu on bir ülkeden müteşekkil AGİT Minsk Grubuna ABD, Rusya ve Fransa eşbaşkan ülkeler olarak tayin edilmiştir. Minsk Grubunun ateşkes girişimlerine Ermenistan bir taraftan olumlu yanıt verirken diğer taraftan Azerbaycan topraklarını işgal etmeye devam etmiştir. Nisan 1993'te Ermeni güçlerin Kelbecer'i de şiddetli saldırılar sonucunda işgal etmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi 1993 yılı içerisinde ardı ardına dört karar almıştır. Bu kararlarda Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarındaki işgali kınanmış ve işgali önkoşulsuz sonlandırması gerektiği

11 Araz Aslanlı (2021), "Birinci Karabağ Savaşının Nedenleri ve Sonuçları", Muhittin Ataman, Ferhat Pirinççi (Eds.), *Çıkmazdan Çözüme Karabağ Sorunu*, Ankara: SETA, s. 128.

12 "Jeleznovodsk Declaration", 23 Eylül 1991, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Azerbaijan_ZheleznovodskDeclaration1991.pdf

vurgulanmış, taraflar ivedi ateşkes ilan etmeye ve barış görüşmelerine başlamaya davet edilmiş, Ermenistan'ın işgal ettiği Dağlık Karabağ, Kelbecer, Ağdam, Zengilan, Horadiz ve diğer bölgelerin Azerbaycan toprakları olduğu teyit edilmiş, Minsk Grubunun süreçte aktif rol üstlenmesi çağrısında bulunulmuştur.¹³ Minsk Grubunun Acil Eylem Planı ile bölgede gözlemci heyetler görevlendirilmiş, taraflar arasında müzakere süreci başlatılmıştır. Görüşmeler neticesinde önce 18 Şubat 1994'te Moskova'da Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya savunma bakanları arasında Moskova Protokolü imzalanmış, ardından Bağımsız Devletler Topluluğu'nun 4-5 Mayıs 1994'te Bişkek'te toplanan Parlamentolararası Asamblesi'nde Azerbaycan, Ermenistan, DKÖB'den Azerbaycanlı ve Ermeni temsilciler ile Rusya ve Kırgızistan temsilcileri bir araya gelerek Bişkek Protokolünü imzalamıştır.¹⁴ Ancak protokolün nihai imzalanmasında gecikme yaşanmış, 9 Mayıs 1994'te Azerbaycan, Ermenistan ve DKÖB'deki ayrılıkçı Ermeniler arasında ateşkes antlaşması imzalanmış ve ateşken 12 Mayıs'ta yürürlüğe girmiştir.¹⁵

Birinci Karabağ Savaşı bir barış antlaşmasıyla değil bir ateşkes antlaşmasıyla sonlanmıştır. Dolayısıyla sorun çözülmemiş, ancak Ermenistan için Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağ ve civarındaki yedi rayonun işgali devam etmiş, Azerbaycan için ise Rusya destekli Ermeni güçleri karşısındaki zorluk bertaraf edilmiş, barış görüşmeleri için gereken yatışma ve zaman kazanma imkânı sağlanmış olmuştur. Her iki taraf da savaşın yol açtığı ciddi zayıflığı önlemek ve yıkıcılığın kaçınmak amacıyla çatışmaların sonlandırılması gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Ermenileri çatışmaları sonlandırma noktasında yönlendiren asıl hususlardan birisinin, Azerbaycan ordusunun 1993-1994 itibarıyla ilerleme kat etmesi olduğunu belirtmek gerekmektedir. **1988-1994 Karabağ Savaşı neticesinde Ermenistan Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ'da Ağdere, Hankenti, Hocalı, Hocavent ve Şuşa ile civarındaki Ağdam, Cebrail, Fuzuli, Kelbecer, Kubatlı, Laçın, Zengilan rayonlarını işgal etmiştir.** Ermenistan'ın işgal ettiği Dağlık Karabağ ve civarındaki yedi rayon Azerbaycan topraklarının %20'sine tekabül etmektedir.

5. 1994 Bişkek Protokolü ile sağlanan ateşkes kalıcı olmamıştır. Ermenistan'ın daha önceki birçok ateşkes sürecini ihlal etmesi gibi, Bişkek Protokolü de bizzat Ermenistan tarafından defalarca ihlal edilmiştir. Ermenistan BM Güvenlik Konseyi'nin 1993'te aldığı 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlara uymadığı gibi, çözüm mekanizması olan AGİT Minsk Grubunun öneri belgelerini de kabul etmedi. Uluslararası kuruluşların bütün girişimlerine cevap vermemesine ve Azerbaycan'a yönelik mütecaviz tutumuna karşılık uluslararası kamuoyundan ciddi baskı görmeyen Ermenistan nihayetinde Temmuz 2020'de gerilimin dozunu artırmıştır. 12-16 Temmuz 2020'de Ermenistan'ın Tavuş bölgesinden Azerbay-

13 BM Güvenlik Konseyi Kararları: 30 Nisan 1993 tarihli S/RES/822 (1993), 29 Temmuz 1993 tarihli S/RES/853 (1993), 14 Eki 1993 tarihli S/RES/874 (1993), 12 Kasım 1993 tarihli S/RES/884 (1993). <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1993>

14 "The Bishkek Protocol", 5 Mayıs 1994, <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Bishkek%20Protocol.pdf>

15 "Ceasefire Agreement", <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/990>

can'ın Tovuz bölgesine saldırılar gerçekleşmiş ve Azerbaycan Ordusunda tümgeneral Polat Haşimov şehit olmuştur.¹⁶ Tovuz stratejik konumuyla da bilinçli bir hedef olarak seçilmiştir. Çünkü Tovuz Azerbaycan'dan çıkıp Türkiye ve Gürcistan üzerinden dünya piyasalarına açılan Azeri petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçiş noktasıdır. Tovuz aynı zamanda Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun da geçtiği güzergâhtır. Ağustos 2020 boyunca Azerbaycan Ordusu durmadan Türkiye Silahlı Kuvvetleri ile ortak tatbikatlar yapmıştır. Ermenistan ise İran üzerinden Rusya'dan silah ve mühimmat almaya devam etmiştir. Nihayetinde, 27 Eylül 2020'de Ermenistan'ın tüm cephe hattı boyunca yaptığı saldırılara Azerbaycan Ordusunun karşı saldırı ile cevap vermesi ile İkinci Karabağ Savaşı (27 Eylül-10 Kasım 2022) başlamıştır.

İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan Ordusu önemli başarılar elde etmiş, 8 Kasım'da Şuşa'yı işgalden kurtarınca Rusya aracılığıyla barış görüşmelerine geçilmiştir. Şuşa'nın Azerbaycan askeri güçlerince ele geçirilmesi, bölgenin hem tarihi hem de stratejik konumu nedeniyle savaşın seyrini değiştirmiştir. Görüşmeler sonucunda 10 Kasım 2022'de video konferans yoluyla Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Üçlü Ortak Bildiri isimli ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Üçlü Ortak Bildiri'ye göre taraflar mevcut mevzilerinde kalmayı; Ağdam, Kelbecer ve Laçın'ın Azerbaycan'a ait olduğunu ve savaşız geri verileceğini; Rusya'nın Dağlık Karabağ ve Laçın Koridoru arasındaki kontak hattında Barış Gücü konuşlandıracağı; Ermenistan'ın Nahçıvan ile Azerbaycan arasındaki irtibat ve iletişimi garanti edeceğini kabul etmiştir.¹⁷

6. İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye Azerbaycan'a diplomatik, lojistik ve moral desteğini açıkça ve kararlı bir şekilde göstermiştir. Ermenistan'ın 27 Eylül 2020'de Terter, Ağdam, Fuzulü ve Cebrayıl rayonlarına bağlı köylere ağır silahlarla saldırması ve ateşkesi ihlal etmesi üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nda saldırının hemen akabinde sert bir mesaj yayımlanmıştır. Mesajda Türkiye'nin Azerbaycan'ın halkını ve toprak bütünlüğünü korumak için meşru müdafaa hakkını kullanmasına destek olunduğu; bu süreçte, tek yürek olarak Azerbaycan'a desteğinin tam olduğu ve *"Türkiye'nin Azerbaycan nasıl isterse, o şekilde yanında olacağı"* net bir dille ifade edilmiştir.¹⁸ Savaş esnasında Türkiye'nin desteğini alan Azerbaycan askeri güçleri başarılı operasyonlarla Ermeni güçlerini geri çekilmek durumunda bırakmıştır. Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan Üçlü Ortak Bildiri ile ateşkes sağlanmış, Rusya bölgede inisiyatif almaya başlamıştır. Türkiye ise bu süreçte her türlü Azerbaycan'ın yanında olmuştur. Üçlü Ortak Bildiriyle oluşturulan Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezine ilişkin mutabakat zaptı Türkiye ile Rusya arasında 11

16 "Vətən müharibəsinə gedən yolun əsas mərhələlərindən olan Tovuz döyüşlərindən iki il ötür", 12.07.2022, https://azertag.az/xeber/Veten_muharibesine_geden_yolun_esas_merhelelerinden_olan_Tovuz_doyuslerinden_iki_il_otur-2211404

17 "Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation", 10.11.2020, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>

18 "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Ermenistan'ın Bu Sabah Azerbaycan'a Karşı Başlattığı Saldırı Hakkındaki Soruya Cevabı", 27.09.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-94_-ermenistan-in-azerbaycan-a-karsi-baslattigi-saldiri-hk-sc.tr.mfa

Kasım 2020’de imzalanmış¹⁹, Gözlem Merkezi 30 Ocak 2022’de göreve başlamıştır. Türkiye, Karabağ’ın işgali sorununda Ermeni işgali döneminde “diplomatik”, İkinci Karabağ Savaşında “diplomatik ve lojistik” destek sağladığı Azerbaycan’a, Gözlem Merkezinde görev alarak ve askeri tatbikatlarla “sahada” da destek vermeye başlamıştır. Böylece 2010 yılında “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması” imzalayan Türkiye ve Azerbaycan, işbirliğini daha da derinleştirmek, ilişkilerinin boyutunu müttefiklik seviyesine çıkarmak amacıyla 15 Haziran 2021’de “Şuşa Beyannamesini” imzalamıştır.

---

19 “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ortak Merkezin Görevlerinin ifası yönünde hareket etmek üzere yabancı ülkelere gönderilmesine dair karar”, https://www5.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1272.html

---

ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN

3.

HUKUKİ ANALİZİ

- Şuşa Beyannamesi tarafların karşılıklı irade uyuşmasının bir ürünü olarak, taraflar için hukuki yükümlülükler doğuran yani bağlayıcılığı olan bir uluslararası antlaşmadır.

3.1. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN ULUSLARARASI ANTLAŞMA NİTELİĞİ

Şuşa Beyannamesinin “beyanname” olarak tanımlanmış olması ve uluslararası antlaşmalarda alışlagelmiş ve yaygın kullanılan biçim/şekil şartlarıyla bazı hususlarda farklılıklar içermesi, yani dibace veya başlangıç hükümleri, ana hükümler veya son hükümler şeklinde adlandırılmış bölümlerinin olmaması, imzacı tarafların uzlaştığı konular metne aktarılırken madde veya paragraf şeklinde numaralandırılmamış olması, şekil itibarıyla bir mektup veya bilgi notu gibi düz yazı şeklinde olması bu metnin bir uluslararası antlaşma niteliğine sahip olup olmadığının değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Uluslararası antlaşma kavramının tanımında tam bir uzlaşma olmasa da genel anlamda uluslararası hukuk kişileri arasında uluslararası hukuka tâbi hukuki sonuçlar doğurmak üzere meydana gelen irade uyuşması olarak tanımlanmaktadır.²⁰ 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (Viyana Sözleşmesi) madde 2/1a'da antlaşma “*ister tek, ister iki veya daha fazla ilgili belgede yer alsın, kendine mahsus ismi ne olursa olsun, devletlerarasında yazılı olarak akdedilmiş ve uluslararası hukuka tabi olan uluslararası antlaşma*” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar dikkate alındığında, bir metnin uluslararası antlaşma olarak değerlendirilmesinde bazı temel unsurlara sahip olması gerektiği görülmektedir. Bir belgenin uluslararası antlaşma olduğunu gösteren iki temel kriterden birincisi, antlaşmanın tarafların karşılıklı özgür irade beyanına dayanıyor olması; ikincisi ise antlaşmanın taraflar bakımından hukuki yükümlülük doğurması, yani bağlayıcı olması gerektiğidir. Bununla birlikte bir belgenin uluslararası antlaşma niteliğini değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken birkaç faktör daha bulunmaktadır.

Şuşa Beyannamesi bu bakımdan incelendiğinde;

1. Antlaşmalar uluslararası hukuk kişileri arasında akdedilmelidir. Bu bakımdan bir uluslararası antlaşmaya egemen devletler ve uluslararası örgütler taraf olabilmektedir.²¹ Ayrıca tartışmaların devam ettiği bir alan olduğunu belirtmek kaydıyla, bazı sınırlandırmalar ve hukuki düzenlemeler çerçevesinde koruma altındaki devletler, federal yapılar içerisindeki federe devletler, ulusal kurtuluş hareketleri de antlaşmalara taraf olabilmektedir.²²

20 Melda Sur (2013), *Uluslararası Hukukun Esasları*, 6. Baskı, İstanbul: Beta, s. 20; Peter Malanczuk (1997), *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th edition, USA: Routledge, s. 130; Hüseyin Pazarıcı (2007), *Uluslararası Hukuk*, 5. Bası, Ankara: Turhan, s. 43.

21 Sur, 2013, s. 20; Metin Çelik (2017), *Devletlerin Egemen Eşitliği: Bir Uluslararası İlişkiler Miti*, Ankara: Nobel, ss. 200-201.

22 İlhan Lütem (1956), *Devletler Hukuku Dersleri I*, Ankara: Balkanoğlu, s. 63; Pazarıcı, 2007, s. 43.

Şuşa Beyannamesi Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti olarak iki egemen devlet arasında akdedilmiştir.

2. Antlaşmalar taraflar arasında uluslararası hukuk çerçevesinde hukuki sonuçlar doğurmayaya yönelik olmalıdır. Antlaşmalar taraflar açısından hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren veya sona erdiren içerikte olmalı;²³ antlaşmalar hukukunun gereği olarak taraflar üzerinde bağlayıcı olmalıdır.²⁴ Tarafların herhangi bir hukuki yükümlülük altına girmediği, dolayısıyla hukuki sonuç doğurmayan, bağlayıcılığı olmayan uluslararası belgeler hukuk doktrinindeki genel kabul açısından antlaşma olarak değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte doktrinde devletlerarasında imzalanan, taraflar arasında irade uyuşması olduğunu gösteren ancak bağlayıcılığı olmayan üstlenmeler ve bulunmaktadır. "Centilmen Antlaşması" olarak da tanımlanan bu belgeler "taraflar için bağlayıcı olmamaları" dışında bir uluslararası antlaşmanın sahip olduğu diğer bütün vasıflara sahiptir.²⁵ Şuşa Beyannamesi incelendiğinde, her iki taraf ülkenin iç hukukuna uygun bir şekilde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Azerbaycan Milli Meclisi, 1 Şubat 2022 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki müttefiklik ilişkileri hakkında Şuşa Beyannamesini genel kurulda onaylamış"²⁶ ve Şuşa Beyannamesi Azerbaycan sistemine göre yürürlüğe girmiştir. Türk anayasal sisteminde ise bir uluslararası antlaşmanın bağlayıcılık kazanması için önce TBMM tarafından bir kanunla uygun bulunması, ardından Cumhurbaşkanı kararıyla onaylanması gerekmektedir. Şuşa Beyannamesi TBMM'de 3 Şubat 2022'de oy çokluğu ile kabul edilen 7355 sayılı kanunla uygun bulunmuş, 14 Şubat 2022 tarihli ve 31750 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁷ Dolayısıyla Beyanname her iki ülke için de bağlayıcı bir belge haline gelmiştir. Ayrıca, Beyannamenin 12. paragrafından itibaren tarafların çeşitli konularda karşılıklı olarak yükümlülükler kabul ettikleri görülmektedir. Örneğin, 14. paragrafta "*Taraflar Kafkasya bölgesinde istikrar ve güvenliğin pekiştirilmesi... uzun vadede barışın sağlanması yönündeki çabalarını sürdürecektir... Bu kapsamda, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin özel coğrafi konumu dikkate alınacaktır*"; 19. paragrafta "*Taraflar... uluslararası ve bölgesel kuruluşlar çerçevesinde birbirine karşılıklı destek verecektir*". Bu örnekler ve Beyannamedeki diğer paragraflar göstermektedir ki, Türkiye ve Azerbaycan karşılıklı olarak yükümlülükler üstlenmektedir.

23 Sur, 2013, s. 21; Pazarıcı, 2007, s. 43.

24 Malcolm N. Shaw (2008), *International Law*, 6th edition, Cambridge: Cambridge UP, s. 903.

25 Jan Klebbes (1996), *The Concept of Treaty in International Law*, The Hague: Kluwer Law International, ss. 16-17.

26 Milli Meclis (2022), "Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan Şuşa Beyannamesini onayladı", 01.02.2022, *AzerTac Devlet Haber Ajansı*, https://azertag.az/xeber/Milli_Meclis_Azerbaycan_ile_Turkiye_arasinda_imzalanmis_Susa_Beyannamesini_tesdiqleyib-1995641

27 Resmî Gazete (2021), "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 14.02.2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-2.htm>

3. Antlaşmalarda imzacı taraflar arasında karşılıklı irade uyuşması olmalıdır. Bir belgenin antlaşma niteliğine sahip olması için tarafların kendi rızalarıyla bu belgeye taraf olmaları, kendi aralarında anlaşarak hukuki ilişkiler kurma niyetinde olmaları gerekmektedir. 1969 Viyana Sözleşmesine göre bir antlaşma metninin kabulü taraf devletlerin rızasıyla olur (m. 9) ve bir devletin bir antlaşma ile bağlanma rızası imza, bir antlaşma teşkil eden belgelerin teatisi, onay, kabul, tasvip veya katılma veya üzerinde mutabık kalınan herhangi bir araçla açıklanır (m. 11). Şuşa Beyannamesi taraflarca imzalanmıştır. Diğer taraftan, bir hukuki işlemde bahsedilebilmesi için iradenin olması gerekmektedir. Devletlerin tek taraflı işlemleri veya irade beyanları ile oluşturulan belgeler uluslararası antlaşma niteliği kazanmaz. Tek taraflı irade beyanı veya işlem birden fazla veya karşılıklı irade uyuşmasını ifade eden akdi işlemlerin tersine, tek bir tarafın kendisi dışında kalan süjelerin hukuki ilişkileriyle ilgili normlar koyabildiği hukuki işlemlerdir.²⁸ Şuşa Beyannamesinde Türkiye ve Azerbaycan'ın aynı konularda hemfikir oldukları, vurgu yaptıkları, önemsedikleri, birlik-telikleri birçok kez vurgulanmış; nihayetinde Beyanname taraflarca karşılıklı irade uyuşması sonucunda imzalanmıştır.

4. Antlaşmaların tanımlanmasında tek tip terim kullanımı zorunluluğu bulunmamaktadır. Antlaşmalar tarafların seçtiği konu, antlaşma çeşidi, muhtevası, kabul edilme usulü gibi faktörlerin çeşitliliği sebebiyle farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Uygulamada antlaşma, anlaşma, misak, nihai senet, konvansiyon veya sözleşme, akit, protokol, şart, protokol, deklarasyon veya beyanname ve daha da çoğaltılabilecek birçok terim kullanılmaktadır. Bu yönüyle uluslararası antlaşmaları isimlendirmek için belirlenmiş bir terimler listesi de mevcut değildir. Bir antlaşmanın isimlendirilmesinde özel olarak tercih edilen terimin tarafların metne yüklediği anlamı göstermesi bakımından bir önemi olabilir, ancak bu isimlendirme tek başına metnin niteliğini belirlemede kriter değildir.²⁹ Dolayısıyla bir belgenin uluslararası antlaşma niteliğine sahip olmasında mutlaka "antlaşma" şeklinde tanımlanması gerekmemekte, belgeyi tanımlarken kullanılan terimin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Şuşa Beyannamesi'nde tercih edilen "beyanname" (*declaration*) terimi, sözlü açıklamalar ve tek taraflı yazılı açıklamalar için de yaygın olarak kullanıldığından kısmî de olsa akıl karışıklığına sebep olmaktadır. Uluslararası hukukta yaygın kullanımla deklarasyon, Türkçe kullanımda da benimsenmiş olup, bununla birlikte beyanname, beyanat, bildirim, bildirge, açıklama şeklinde de kullanılmaktadır. Deklarasyon uluslararası hukukta genel olarak tek taraflı bir iradenin ürünü olarak ortaya çıkan işlemleri ifade etmek için kullanılmakla beraber, bir antlaşma veya antlaşma bağlamında yapılan bağlı işlemleri ifade ettiği örnekler de mevcuttur.³⁰ 1856 Paris Beyannamesi, 1984 Çin-Britan-

28 Mehmet Emin Çağırın (2005), *Uluslararası Hukukta Devletin Tej Taraflı İşlemleri*, Ankara: Platin, ss. 57-58.

29 Rudolf Bernhardt (1984), "Treaties", Rudolf Bertnardt (Ed.), *Encyclopedia of Public International Law: Vol. 7*, Holland: Elsevier, s. 460; Morton A. Kaplan, Nicholas Katzenbach (1961), *The Political Foundations of International Law*, New York: John Wiley & Sons,

30 Çağırın, 2005, s. 125.

ya Ortak Deklarasyonu³¹ ve daha bir çok örnek deklarasyon veya beyanname teriminin uluslararası antlaşmalar için de kullanıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Şuşa Beyannamesinin tanımlanmasında kullanılan "beyanname" terimi uluslararası antlaşma niteliğine herhangi bir engel teşkil etmemektedir.

5. Antlaşmalarda uluslararası hukukun belirlemiş olduğu standart bir biçim kuralı yani format bulunmamaktadır.³² Bununla birlikte, uygulamada genellikle uluslararası antlaşmalarda antlaşmanın taraflarını, konusunu, amacını belirten bir giriş kısmı (dibace, mukaddime, önsöz, başlangıç) veya başlangıç hükümleri, ardından maddeler ya da paragraflar halinde yazılan ve antlaşmanın maddi içeriğini oluşturan ana hükümler, son olarak antlaşmanın yürürlüğe girme koşulları, anı, süresi, geçerli dilleri, varsa cayma koşulları gibi bilgilerin yer aldığı son hükümler yer almaktadır.³³ Ancak uluslararası antlaşmalar hukukunda bu konuda standart bir kural bulunmamaktadır. Şuşa Beyannamesinde bölüm, kısım, kesim ve madde gibi tanımlamalar bulunmamaktadır. Beyanname paragraflardan oluşmaktadır, ancak paragraflar da herhangi bir şekilde numaralandırılmamıştır. Bu bakımdan Beyannamedeki herhangi bir hükme atıf yaparken o hükmün numaralandırılmış madde veya paragraf ismi şeklinde bir kullanımı mümkün değildir. Ayrıca, yine genel kullanımın aksine Şuşa Beyannamesinin son kısımlarında yürürlüğe girme usulü ve zamanı, süresi, antlaşmada değişiklik yapma koşulları gibi hükümler yer almamaktadır. Bu yönüyle Şuşa Beyannamesi alışlagelmiş antlaşmalardan farklı bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte, antlaşmaların hangi yolla yapılacağı, nasıl formüle edileceği taraf devletlerin kararlarıyla belirlenmektedir.³⁴ Dolayısıyla Şuşa Beyannamesinde, taraf devletler olan Türkiye ve Azerbaycan'ın tercihleri doğrultusunda belirlenmiş olan yapısı yaygın olmayan bir kullanım gibi görünse de, bu durum Beyannamenin uluslararası niteliğine bir engel teşkil etmemektedir. Çünkü uluslararası antlaşmalar hukukunda antlaşmalar için kısımlar ve bölümler şeklinde belirlenmiş standart bir bölümlenme, yapı veya biçim koşulu bulunmamaktadır.³⁵

6. Antlaşma yetkili kişiler tarafından akdedilmelidir. 1969 Viyana Sözleşmesi madde 7, antlaşma yapmaya yetkili devlet temsilcilerini belirtmektedir. Buna göre devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanları bir antlaşmanın akdi ile ilgili her türlü işlemin yapılmasında yetkilidir (m. 7/a1), herhangi bir yetkilendirme belgesine ihtiyaçları bulunmamaktadır. Şuşa Beyannamesi de tarafların devlet başkanları Recep Tayyip Erdoğan ve İlham Aliyev tarafından imzalanmıştır.

31 Orijinal ismi "Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People's Republic of China on the Question of Hong Kong".

32 Lassa Oppenheim (2008), *International Law: A Treatise: Vol I-Peace*, 3rd edition, Ed. Ronald F. Roxburg, New Jersey: The Lawbook Exchange, s. 666, prgf. 509; Kal Raustiala, "Form and Substance" in *International Agreements*, *AJIL*, Vol. 99, 2005, s. 581.

33 Sur, 2013, ss. 22-23; Lütem, 1956, s. 67.

34 Shaw, 2008, s. 907.

35 Oppenheim, 2008, s. 666, prgf. 509; Sur, 2013, s. 22.

7. Antlaşma önceki antlaşmalara ve BM Şartına aykırı olmamalıdır. Taraflar arasında aynı konuları düzenleyen ve hukuken geçerli birden fazla antlaşma olması durumunda, bu antlaşmaların birbiriyle çelişmemesi gerekmektedir.³⁶ Ayrıca BM Şartı madde 103'te "*BM üyelerinin işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması durumunda, işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükler üstün gelmektedir*" denilmektedir. Bu bağlamda, Şuşa Beyannamesi'nin 3. paragrafında Beyannamenin 1994 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Antlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Protokolüne, 2010 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'na dayandığı belirtilmektedir. Ayrıca Beyannamenin 6. paragrafında "*uluslararası hukukun ilke ve normlarının yanı sıra, BM şartına uygun olarak...*" denilerek, Şuşa Beyannamesinin BM Şartı madde 103'ü de karşıladığı görülmektedir.

Sonuç itibarıyla Şuşa Beyannamesi yukarıdaki değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, tarafların karşılıklı irade uyuşmasının bir ürünü olarak, taraflar için hukuki yükümlülükler doğuran yani bağlayıcılığı olan bir uluslararası antlaşmadır.

---

³⁶ Sur, 2013, s. 62; Lütem, 1956, s. 65.

3.2. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN MAHİYETİ

Şuşa Beyannamesi 46 paragraftan oluşmaktadır, ancak Beynamedeki hükümler madde veya paragraf şeklinde numaralandırılmamıştır. Bu sebeple Beyannamenin mahiyetinin irdelendiği ve incelendiği bu bölümde paragraflara yapılan atıflar paragraf sırasına göre belirlenmiştir. Paragraf sıraları ise Beyannamenin hemen başındaki "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti;" cümlesinden sonraki ilk paragrafla başlatılmış, 46. son paragrafla sonlandırılmıştır.

Şuşa Beyannamesi;

1. Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerini müttefiklik düzeyine çıkarmıştır. Türkiye Azerbaycan'ın 18 Ekim 1991'de ilan ettiği bağımsızlığını 9 Kasım 1991 yılında tanıyan ilk devlet olmuştur. İki ülke arasında 14 Ocak 1992'de kurulan diplomatik ilişkiler günümüze değin birkaç kriz dışında artarak ilerlemiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin siyasi ve hukuki zemininde 9 Şubat 1994'te imzalanan "Dostluk ve çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesi antlaşması" önemli bir dönüm noktasıdır. Antlaşma Birinci Karabağ Savaşı'nın (1988-1994) yaşandığı ve Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından hukuksuz işgal edildiği döneme denk gelmiştir. Diğer taraftan, bağımsızlıkları sonrasında Türk devletleri arasında temas kurmanın ve yakınlaşmanın en önemli platformu olan Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nin ikincisi Ocak 1994'te Bakü'de gerçekleşecekti. Ancak Rusya'nın ciddi baskılarıyla Zirve'nin Bakü'de düzenlenmesi ertelenmişti. Gerek Ermenistan'ın işgal girişimi gerekse bu işgale karşı Türk Devletlerinin sesini Bakü'de duyurma imkânının ortadan kalkması Azerbaycan açısından moral bozukluğuna sebep olmuştur. Tam da bu sırada Şubat 1994'te imzalanan antlaşma Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinin güven, samimiyet ve sadakat temelli köklerini atmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasındaki Dostluğun ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Antlaşmanın³⁷ (Bundan sonra, "1994 Dostluk Antlaşması" olarak ifade edilecektir) 1. ve 3. maddelerinde her iki ülkenin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve sınırlarının dokunulmazlığına vurgu yapılmış; 4. maddesinde ise "*Taraflar toprakların zor kullanılarak ele geçirilmesini ve bu yolla uluslararası tanınma veya hukuki statü elde edilemezliğini teyit eder*" denilerek Ermenistan'a karşı açık bir mesaj verilmiştir.

37 Antlaşma metni için bakınız: <http://ua.mfa.gov.tr>

iki ülke arasında 16 Ağustos 2010'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasından Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması³⁸ (Bundan sonra, "2010 Stratejik Ortaklık Antlaşması" olarak ifade edilecektir) hem iki ülke arasında "güven tazeleme" hem de geleceğe ilişkin daha derin işbirliği iradesinin beyanı olmuştur. Nisan 2009'da Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin normalleştirilmesine ilişkin görüşmelerin gerçekleştiğinin öğrenilmesi üzerine İlham Aliyev 16-17 Nisan 2009'da Moskova'ya düzenlediği ziyaretinde "Moskova'yla stratejik düzeyde bir ortaklık ihtimalinden" bahsederek Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine tepkisi göstermişti. Bunun üzerine Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında Azerbaycan Milli Meclisinde yaptığı konuşmada "Ermenistan'ın haksız işgali sona ermeden bir normalleşmenin yaşanmayacağı" garantisi Türkiye-Azerbaycan gerilimini yumuşatmıştır.³⁹ Bu ortamda imzalanan 2010 Antlaşması iki ülke arasında bir an için gerilen ilişkileri yatıştırmış, taraflar arasında güven tazelemiştir. 2010 Antlaşması'nın özellikle 2., 8. ve 10 maddeleri iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik boyuta yükseldiğini açıkça göstermektedir:

"Madde 2: Taraflardan biri, bir üçüncü ülke veya bir grup ülke tarafından silahlı saldırı veya askeri tecavüze maruz kaldığında, Taraflar, BM Şartının 51. maddesinin tanıdığı bireysel veya ortak meşru savunma hakkının hayata geçirilmesi için askeri imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmasında da dâhil [NATO, 5. maddeyi⁴⁰ anımsatıyor] mevcut olanakları çerçevesinde gerekli bütün önlemlerin alınması amacıyla birbirine karşılıklı yardımda bulunmak hususunda mutabık kalmışlardır."

"Madde 8: Taraflar, işbu anlaşmanın 2. maddesinde tanımlanan savunma ve karşılıklı yardımın hayata geçirilmesi çerçevesinde müşterek askeri hareketlerin icra edilmesi maksadıyla askeri altyapılarının geliştirilmesi, silahlı kuvvetlerin her yönden hazırlığı ve zaruri silah ve askeri araçlarla donatılması için gerekli tüm ulusal tedbirleri alırlar."

"Madde 10: Taraflar, ticari ve ekonomik ilişkilerinin her iki ülkenin potansiyeline uygun olarak geliştirilmesi ve iki ülke arasındaki ekonomik bütünleşmenin derinleştirilmesi amacıyla faaliyetlerini daha da yoğunlaştıracaklardır."

2010 Antlaşması'nın 2. maddesi askeri ittifaklarda sıkça geçen "bireysel ve ortak meşru müdafaanın", 8. maddesi sadece tatbikat değil "müşterek askeri hareketlerin" ve "aske-

38 Antlaşma metni için bakışın: <http://ua.mfa.gov.tr>

39 Başbakan Erdoğan, Azeri Meclisi'nde konuştu. 14.05.2009. Hürriyet Gazetesi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-azeri-meclisinde-konustu-11642551>

40 Kuzey Atlantik Antlaşması 5. madde: "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Şartı'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir."

ri eğitim ve ekipman desteğinin", 10. maddesi "ekonomik işbirliğinin ve bütünleşmenin derinleşmesinin" her iki ülke tarafından kabul edildiğini göstermektedir. Bu hususlar iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluk seviyesinden stratejik ortaklık düzeyine çıktığını açıkça göstermektedir.

Şuşa Beyannamesinin 2. paragrafında 1994 ve 2010 Antlaşmalarına vurgu yapılması, 1994'te "dostluk", 2010'da "stratejik ortaklık" olarak tanımlanan ilişkileri Beyannamenin 4. maddesinde "müttefiklik" seviyesine çıkarması bakımından oldukça önemlidir. Beyannamenin 16. maddesi "müttefiklik ilişkilerinin kurulmasının siyasi ve hukuki mekanizmalarının Türkiye ve Azerbaycan tarafından belirleneceğini" ifade ederek, hem ikili ilişkilerin üçüncü bir tarafın güdümünde olmadığını, hem de taraflar arasında hiyerarşik olmayan yatay, egemen eşit bir ilişkinin mevcut olduğunu vurgulamaktadır. Beyannamenin 20. paragrafı ise 2010 Antlaşması'nın 1. ve 2. maddelerini mezc ederek, Kuzey Atlantik (NATO) Antlaşması'nın 4. ve 5. maddelerine benzer bir müttefiklik iradesini net bir biçimde vurgulamaktadır:

"Taraflardan herhangi birinin kanaatine göre onun bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne, uluslararası düzeyde tanınmış sınırlarının dokunulmazlığına veya güvenliğine karşı üçüncü bir devlet veya devletler tarafından tehdit ve saldırı gerçekleştirildiğinde, Taraflar, ortak istişareler yapacak [NATO, 4. madde⁴¹] ve bu tehdit veya saldırının önlenmesi amacıyla BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun girişimlerde bulunacak, birbirine BM Şartı'na uygun şekilde gerekli yardımı yapacaklardır.⁴² Bu yardımın kapsam ve biçimi ivedi yapılan görüşmeler yoluyla belirlenerek ortak tedbirler alınması için savunma ihtiyaçlarının karşılanmasına karar verilecek ve Silahlı Kuvvetlerin güç ve yönetim birimlerinin koordineli faaliyeti sağlanacaktır."

Devletlerarasındaki işbirliği ortak çıkarların ve hedeflerin uyuşması arttıkça daha güçlü bağlara, yani "dostluk" ilişkilerine dönüşür. Devletlerarasında dostluk ilişkileri askeri paktlardan barış antlaşmalarına kadar geniş bir yelpazede uygulanmaktadır. Aralarında dostluk ilişkisi akdeden taraflar birbirlerine karşı düşmanca tutumlar içerisinde olmayacaklarını, ilişkilerinde iyi niyet ilkesini gözetebileceklerini, işbirliğini artırmayı hedeflediğini beyan etmiş sayılır. Eğer taraf devletler dostane ilişkilerini belirli konularda stratejik öncelikler belirleyerek daha da derinleştirmek isterse işbirliğini "stratejik ortaklık" düzeyine de çıkarabilirler. Stratejik ortaklık taraf devletlerin ortak çıkarları için özel ilişki ağları kurduğu, sürekli ve yüksek düzeyli istişare mekanizmaları geliştirdiği, ortak belirlenen politikalarda kendi başına veya diğer partnerine bilgilendirmede bulunmadan hareket etmekten imtina ettiği oldukça sıkı bir işbirliği türüdür. Genellikle güvenlik temelli oluşturulan stratejik ortaklıklar Soğuk Savaş'tan sonra ekonomi alanında da geliştirilmeye başlanmıştır. Stra-

41 Kuzey Atlantik Antlaşması 4. madde: "Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaklardır."

42 Kuzey Atlantik Antlaşması 5. maddedeki gibi "BM Şartı'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak" şeklinde açıkça belirtilmese de Beyannamenin bu kısmında "BM Şartı'na uygun şekilde gerekli yardımın yapılacağı" belirtilerek zımnen BM Şartı'nın 51. Maddesinin de göz ardı edilmediği gösterilmiştir.

tejik ortaklık uluslararası sistemde bölgesel ve küresel ölçekte oldukça popüler bir ilişki türü haline gelmiştir.

Son on yılda özellikle küresel güç intikali (*power transition*), neoliberal düzenin sorgulandığı bir dönemde ekonomik küreselleşme, devlet dışı aktörlerin neden olduğu güvensizlik, bölgesel düzeyde konvansiyonel çatışmalar ve Ukrayna Savaşıyla kendisini daha da yakından hissettiren nükleer tehdit devletleri bölgesel ittifaklara yöneltmektedir. İttifak kökeninde askeri bir kavram olup, ortak tehdit algısı ve güvenlik arayışı üzerine devletlerin ortak hareket etmesini gerektiren dostluk ve stratejik ortaklığa göre daha derin ve entegre bir ilişki türüdür. İttifaklarda mevcut statüyü bozan, saldırgan devletlere karşı caydırıcılık temelli dengeleyici bir politika yürütülmektedir. Aralarında müttefiklik ilişkisi olduğunu beyan eden devletler, sadece bölgesel politikalarda değil, ulusal çıkarlarında da büyük ölçüde uyumlu bir dış politika uyguluyor. Günümüz uygulamalarında salt güvenlik odaklı ittifaklar "askeri ittifak" olarak tanımlanmakta, askeri, güvenlik, savunma, ekonomi, ticaret, ulaşım, kültürel alan gibi çok boyutlu derin ve entegre işbirlikleri sadece "ittifak" olarak adlandırılmaktadır. Şuşa Beyannamesi de Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin derinleştiğini, birçok alanda bütünleşmesini hedeflediğini göstermesi bakımından askeri ittifak değil, normal bir ittifak olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin müttefiklik düzeyinde güçlendirilmesi amacının bir göstergesi olarak, Şuşa Beyannamesinde "*tarafkların güncel ve karşılıklı ilgi uyanıdırın uluslararası konularda dayanışma ve karşılıklı destek sergileyerek yakın veya örtüşen tutumlardan yola çıkarak ikil işbirliğini derinleştirmeleri ve BM, AGİT, Avrupa Konseyi, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, İİT dâhil uluslararası ve bölgesel kuruluşlar çerçevesinde birbirine karşılıklı destek vermeleri*" (18. paragraf) kararlaştırılmıştır. Buradan, Türkiye ve Azerbaycan'ın Şuşa Deklarasyonu'ndan sonra ikili, bölgesel ve uluslararası her konuda sürekli istişare halinde olmayı kararlaştırdıkları anlaşılmaktadır.

2. İkili ilişkilerin önemine ve tarafkların egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne saygı yinelenmiştir. Şuşa Beyannamesinde iki ülke ilişkilerinin kökenlerine vurgu yapılmış, 1921 Kars Antlaşması'na sadık oldukları (2. paragraf), iki ülkenin kurucu liderleri Mustafa Kemal Atatürk ve Haydar Aliyev'in "*Azerbaycan'ın sevinci sevincimiz, kederi kederimizdi ve Tek millet, iki devlet*" sözlerine (10. paragraf) yer verilmiştir. Azerbaycan'ın yaklaşık otuz yıl süren, topraklarındaki hukuksuz Ermeni işgaline karşı milli davasını destekler mahiyette, 44 gün süren İkinci Karabağ Savaşı'ndaki zaferi vurgulanmış ve Ermenistan'ın saldırgan politikaları kınanmıştır (13. paragraf). Türkiye'nin ise son on yıldır daha da artan terörle mücadeledeki haklı davasına atıf yapılarak, Türkiye'nin terörizme karşı yürüttüğü mücadelenin Azerbaycan tarafından desteklendiği (34. paragraf), Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı asılsız iddialarına yönelik çabaların tarafklarca desteklendiği (37. paragraf) görülmektedir.

3. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki çok boyutlu işbirliğini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Şuşa Beyannamesinde iki ülke arasındaki hemen her alanda gelişen ilişkilerin daha da derinleşmesine yönelik güçlü bir irade görülmektedir. Beynamede tarafklar "her iki ülkenin siyasi, ekonomik, savunma, kültür, insani, sağlık, eğitim, sosyal, gençlik ve spor

alanlarındaki imkân ve potansiyelinin birleştirilmesinin öneminin farkında oldukları (5. ve 45. paragraflar), ticari-ekonomik ilişkilerde ulusal ekonomilerin ve ihracatın çeşitlendirilmesi, ortak üretim ve yatırım imkânlarının değerlendirilmesi (28. paragraf), ulaştırma alanında Doğu-Batı/Orta uluslararası ulaştırma koridorunun önemi ve transit-ulaşım alanlarında işbirliği (30. paragraf), tarafların ulusal çıkarlarının korunması ve uluslararası kamuoyunda dayanışmak için diaspora faaliyetlerinde ortak hareket etme (35. ve 36. paragraf), enformasyon, iletişim ve sosyal diplomaside işbirliği (38. paragraf), tarihi ve kültürel mirasın korunmasında ortak faaliyet (40. paragraf), iki ülke arasında seyahat ve ikamet konularında kolaylık sağlanması (44. paragraf) konularına değinilmiştir.

Şuşa Beyannamesinde güvenlik, savunma, askeri alanlarda işbirliğinin ise derinleşmenin en yoğun hedeflendiği alanlar olduğu görülmektedir. Beynamede iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin çağın gereklerine göre yapılandırılması ve modernizasyonu (22. paragraf); askeri personel mübadelesi, savunma alanında faaliyet gösteren kurumların koordineli faaliyetler gerçekleştirmesi (24. paragraf); deniz, hava ve uzay alanlarında ortak projeler yürütülmesi ve savunma sanayi teknolojilerinin geliştirilmesinde işbirliği (25. paragraf); siber güvenlik alanında ortak çalışmalar gerçekleştirmesi (27. paragraf) hedeflenmiştir. Özellikle Beyannamenin 21. paragrafı iki ülke arasındaki ilişkinin stratejik ve müttefiklik boyutunun derinliğini göstermesi bakımından önemlidir: *"Tarafların Güvenlik Konseylerinin milli güvenlik konularında düzenli olarak ortak toplantıları düzenlenecektir ve bu toplantılarda ulusal çıkarların, Tarafların çıkarlarını etkileyen bölgesel ve uluslararası güvenlik konularının müzakeresi gerçekleştirilecektir"*. Güvenlik Konseyleri ile Türkiye'nin Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve Azerbaycan'ın Azerbaycan Cumhuriyeti Güvenlik Kurulu Sekreterinin Hizmeti (*Təhlükəsizlik Şurası Katibinin Xidməti*) işaretilmektedir. Devletlerin milli varlığına, toprak bütünlüğüne, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak ve milli güvenlik siyasetini oluşturmak üzere kurulan Güvenlik Konseyleri arasında "düzenli toplantılar düzenlenmesi", "bölgesel ve küresel gelişmelerin istişare edilmesi" güvenlik ve savunma politikalarında önemli ölçüde derinleşme yaşanacağını göstermektedir.

4. Sembollerin Beyannamesi olmuştur. Şuşa Beyannamesi'nin Şuşa kentinde imzalanması mühimdir. Temelleri 1752 yılında Karabağ Hanı Penahali Han tarafından atılan Şuşa şehri, her zaman Azerbaycan ve Türk Dünyası için önemli bir medeniyet havzası, kültür, bilim, edebiyat beşiği olarak varlığını devam ettirmiştir. Şuşa, Üzeyir Hacıbeyli, Ahmet Bey Ağaoğlu, Reşid Behbudov gibi Türk Dünyasının önemli kültür, bilim ve sanat adamlarının ve aydınlarının vatanıdır.⁴³ Ayrıca Şuşa TÜRKSOY Daimî Konseyi tarafından 2023 Türk Dünyası Kültür başkenti olarak seçilmiştir. Beyannamenin imzalanmasında Şuşa'nın tercih edilmesi önemli sembolik bir anlam içermektedir.

Beyanname, Azerbaycan'ın "Milli Kurtuluş Günü" olarak kutlanan "15 Haziran'a" da denk getirilmiştir. Azerbaycan 1991'de bağımsızlığını ilan etmesine rağmen iç siyasi istikrarsız-

43 Cavid Veliyev, "Türkiye-Azerbaycan Müttefiklik Bildirisi neden Şuşa'da imzalandı?", Independent Türkçe, 16.06.2021, <https://bit.ly/3UXysvT>

lık ve güvenlik kriziyle uğraşmaktaydı. Yaklaşık iki yıl süren bu kriz döneminde Haydar Aliyev Nahçıvan'dan Bakü'ye gelip 15 Haziran 1993'te Azerbaycan Milli Meclisi Başkanı seçilmiştir. Bu önemli gelişme ile Azerbaycan'da siyasi istikrarsızlık dönemi kademeli olarak sona ermiştir ve 1997 yılında "15 Haziran" milli bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Şuşa Beyannamesi ayrıca Beyannamenin 2. paragrafında da vurgulanan 1921 Kars Antlaşması'nın yüzüncü yılında imzalanmıştır. Türkiye (TBMM hükümeti) ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri) arasında 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'nda günümüz Türkiye-Ermenistan sınırı ve Nahçıvan'ın Azerbaycan toprağı olduğu tayin edilmiştir. Antlaşmanın 2. maddesinde Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda 1920'de (28 Kanunnusani 1336) kabul edilen misakı millinin ihtiva ettiği arazinin taraflarca "Türkiye" olarak tanınacağı; 4. maddesinde Türkiye'nin kuzey sınırlarının Rusya ile belirlenerek Sarp-Meta Dağı-Şavşat Dağı-Kars ve Ardahan'ın kuzey sınırları olacak şekilde tayin edildiği belirtilmiştir, ki bu sınır hattı günümüz Türkiye-Gürcistan ve Türkiye-Ermenistan resmî sınırlarıyla örtüşmektedir. Şuşa Beyannamesi'nde 1921 Kars Antlaşması'na atıf yapılması, Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik mütecaviz söylemleri, toprak talepleri ve Türkiye-Ermenistan sınırını tanımama siyasetine karşı öncelikle Ermenistan'a 1921 Kars Antlaşması'nı hatırlatmakta, daha da önemlisi Ermenistan'ın bu söylemleri karşısında Türkiye'nin Azerbaycan'la ortak tavır aldığı beyan edilmektedir. Azerbaycan'ı ilgilendiren yönüyle, Antlaşmanın 5. maddesinde "Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan işbu antlaşmanın üç numaralı ekinde belirlenen sınırlar⁴⁴ dâhilinde Nahçıvan'ın Azerbaycan himayesinde bir muhtariyet olduğu" kabul edilmiştir.⁴⁵ 1921 Kars Antlaşması hem Nahçıvan'ın Azerbaycan toprağı olduğunun tasdik edilmesi hem de Rusya'nın dolaylı olarak Ermenistan vasıtasıyla Nahçıvan'ı işgal etmesinin engellenmesi bakımından Azerbaycan için oldukça önemli bir uluslararası belgedir. **Şuşa Beyannamesinin 1921 Kars Antlaşmasına değinmesi, antlaşmanın yüzüncü yılında imzalanmış olması ve sembolikliği de aşacak şekilde Kars Antlaşması'nın Nahçıvan'a sağladığı garantiye benzer şekilde, 44 Günlük Zafer ile Azerbaycan tarafından azad edilen Dağlık Karabağ ve civarındaki yedi rayon için güvenliği sağlamayı garanti etmesi Şuşa Beyannamesinin önemini ve değerini daha da artırmaktadır.**

5. Bölgesel ve küresel barışa vurgu yapılmıştır. Şuşa Beyannamesi öncelikle Azerbaycan'ın 44 günlük savaştaki zaferini vurgulayarak (13. paragraf), Ermeni işgalinden kurtarılan ve yeniden Azerbaycan'ın hâkimiyetine giren Dağlık Karabağ ve civarındaki yedi rayonun güvenliğini, inşasını, kalkınmasını amaçlamakta (23. paragraf), Nahçıvan'ın özerk bir bölge

44 1921 Kars Muahedenamesi, Merbut-3 (ek-3): Nahçıvan arazisi "Urumiye köyü-oradan bir hattı müstakim ile (Arazdayan) istasyonuna (İşbu istasyon Ermenistan Sosyalist Cümhuriyetine kalacak) badehu hattı müstakim ile garbi Taşburun (3142) dağına-taksimi miyah hattı ile şarki (Taşburun) dağına (4108) Cehennem deresini (Yağarsık) dağının (6607) yahut (6587) hattı taksimi miyahını takip ederek Rovne (Balak) cenubundan kateder. Oradan kadim Erivan Kafkasının ve (Şarur valagüz) ün hududu idariyesini takip ile 6629 rakımlı tepeden kömürlü dağ (6839) veya (6930) ve oradan 3080 rakımlı tepeye Sayat dağ (7868) (Kürtkulak) köyü -Gamsor dağ (8160)-8022 rakımlı tepe ve (Gökdağ) (10282) ve eski Nahçıvan kazasının şarki hududu idariyesi". Bakınız: "Kars Muahedenamesi", <http://ua.mfa.gov.tr>

45 Antlaşma metni için bakınız: "Kars Muahedenamesi", <http://ua.mfa.gov.tr>

olarak Azerbaycan toprağı olduğunu deklare etmekte (14. paragraf) ve Zengezur Koridorunun Azerbaycan-Nahçıvan bağlantısını sağlamak ve Nahçıvan-Kars demiryolunun inşaatıyla birlikte (31. paragraf) küresel ölçekte Doğu-Batı taşıma ve ulaşım koridorunu ihya etmeyi (30. paragraf) amaçlamaktadır. Şuşa Beyannamesinin imzalanmasından sonra Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in imzaladığı bir kararname ile işgalden kurtarılan tüm arazileri kapsayan Karabağ ekonomik bölgesi (Ağdam, Şuşa, Füzuli, Terter, Ağcabedi, Berde, Hankendi, Hocavend, Hocalı) ve Doğu Zengezur ekonomik bölgesi (Zengilan, Kubatlı, Cebrail, Laçın, Kelbecer) oluşturulmuştur.⁴⁶ Bu adımla hem "Dağlık Karabağ" ifadesi tedavülden kaldırılmak istenmiş, hem de bölgenin ekonomik kalkınmasının ve ekonomik yeniden bütünleşmesinin önceliği vurgulanmıştır.

Yine Şuşa Beyannamesi uluslararası hukukun ilke ve normlarının yanı sıra, BM Şartı'na uygun olarak küresel ve bölgesel barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasında ortak çabaların sürdürülmesinin önemini vurgulayarak (6. paragraf), bölgenin ve Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sunmak amacıyla stratejik Güney Gaz Koridorunun hayata geçirilmesinin önemine (29. paragraf) vurgu yapmaktadır. Ukrayna krizi neticesinde Rusya'nın Avrupa'ya doğalgaz arzını kestiği şu günlerde Beyannamenin 29. paragrafı uluslararası barış ve istikrarda önemli bir hamle olarak değerlendirilebilir. Beynamede ayrıca uluslararası terör, terörün finansmanı, kitle imha silahlarının yayılması, kara para aklama, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, yasadışı göç konularında tarafların ortak çaba ve işbirliği içerisinde olacaklarını (33. paragraf), böylece uluslararası toplumun huzur, barış ve çıkarlarına da hizmet edileceğini (32. paragraf) beyan etmektedir.

6. Türk Dünyasında işbirliğinin ve bütünleşmenin yol haritası sunmuştur. Şuşa Beyannamesi sadece Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini gündemine almakla yetinmemiş, Türk dünyasının sürekli gelişimine yönelik karşılıklı faaliyetlerin önce bölgede ardından uluslararası düzeyde geliştirilmesinin amaçlandığını (9. paragraf) da belirtmiştir. Bu amaç doğrultusunda Türk dünyasının birlik ve refahına hizmet edecek ulusal ve uluslararası çabaların artırılmasına, Türk kültür mirasının uluslararası düzeyde tanıtımında işbirliğine, Türk Devletler Teşkilatı, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı, TÜRKSOY, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi gibi Türk kuruluşların faaliyetlerine ivme kazandırılmasına (41-43. paragraflar) vurgu yapılmıştır.

7. Beynamede üç önemli sigorta bulunmaktadır. Şuşa Beyannamesi hazırlanırken ikili ilişkilerden, Rusya'dan ve uluslararası toplumdan kaynaklanabilecek olası gerilimler ve krizler sebebiyle Beynameyle sağlanan işbirliğinin, derinleşmenin, müttefikliğin anlık kırılmalarla bozulmasını engellemek amacıyla üç önemli sigorta konulduğu görülmektedir. Bu sigortalar Beyannamenin 15., 18. ve 26. paragraflarıdır.

Birincisi, Beyannamenin 15. paragrafında "*Taraflar, Azerbaycan'ın işgalden kurtarılan topraklarında Türkiye-Rusya Ortak Merkezi'nin faaliyetlerine Türkiye'nin katkılarının bölgedeki ba-*

⁴⁶ Vagif Bayramov, "Karabağ ve Doğu Zengezur ekonomik bölgelerinin kurulması, tarihi adaletin yeniden tesis edilmesidir", *Halh Gazetesi*, 08.07.2021, <https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/105845>

riş, istikrar ve refahın sağlanmasında önemli rol oynadığına vurgu yaparlar” denilmektedir. Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi Şuşa Beyannamesi’yle değil, Beyannameden yaklaşık olarak yedi ay önce Rusya’nın girişimleriyle Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan arasında 10 Kasım 2020’de imzalanan ve İkinci Karabağ Savaşını sonlandıran Üçlü Ortak Bildiri’de kurulmuş bir mekanizmadır. Bu sebeple, taraflar arasında ateşkes sağlayan bir bildirinin kurduğu bir mekanizmanın Şuşa Beyannamesinde de aynen tanınıyor olması, Türkiye ve Azerbaycan’ın Üçlü Ortak Bildiriyle sağlanan ateşkestten yana olduklarını göstermektedir. Aksi bir durum, yani Üçlü Ortak Bildiriyle kurulan mekanizmanın Şuşa Beyannamesinde tanınmaması ya da göz ardı edilmesi, Rusya’nın girişimiyle elde edilen ateşkesin bozulmasına, Azerbaycan’ın uluslararası alanda haklıyken haksız duruma düşmesine, Ermenistan’ın söylem üstünlüğünü elde edip elinin güçlenmesine ve Ermeni grupların Azerbaycan topraklarına yönelik olası silahlı saldırılarına dayanak oluşturmaya yol açabilirdi. Ancak Türkiye ve Azerbaycan öngörülü ve rasyonel bir tavırla kurulan mekanizmayı Şuşa Beyannamesiyle kabul ettiklerini beyan etmiştir. Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi’ne Şuşa Beyannamesi’nde atıf yapılması, diğer taraftan, Rusya’nın siyasi gücüne yönelik de bir jest olarak değerlendirilmiş olabilir. Kendi kurduğu mekanizmanın Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan Beyanname’de de kabul edildiğini gören Rusya, Şuşa Beyannamesine ve imzacı taraflara saygı duyacaktır. Özetle Rusya, bölgedeki barış girişimlerinde denklem dışına çıkarılmamış, Şuşa Beyannamesi bölgedeki istikrar ve barış için önemli bir riski aşmış olup, Beyannamenin üçüncü devletlerce de kabul edilebilirliğini teminat altına almıştır.

İkinci sigorta olarak, Beyannamenin 18. paragrafında *“Taraflar, kendi ulusal çıkar ve menfaatlerini koruma ve sağlamaya yönelik bağımsız dış politika yürütürler...”* denilmektedir. Devletlerin ulusal meselelerinde mutlak dokunulmaz ve dış politikalarında bağımsız olmaları 1648 Vestfalya Antlaşmalarından itibaren doktrinde, uluslararası antlaşmalarda, uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmalarında ve uluslararası yargı organlarının kararlarında sıklıkla beyan edilen, genel kabul görmüş egemenlik hakkıdır.⁴⁷ BM Şartı m. 2/1 de devletlerin egemen eşitliği ilkesine vurgu yapmaktadır. Bütün bu genel kabul Türkiye ve Azerbaycan’ın egemenlik hakları için de geçerli olmasına rağmen, Beyannamenin 18. paragrafında tarafların dış politikalarında bağımsız olduklarının teyit edilmesinde geçmişte yaşanan pürüzlerin sebep olduğu krizlerin bir benzerin yaşanmayıp, Şuşa Beyannamesinin işleyişine halel gelmesine engel olmak istenilmesi olabilir. Böylece, bağımsız ve egemen devletler olarak Türkiye ve Azerbaycan’ın kendi dış politikaları uyarınca Rusya, İran, Ermenistan, İsrail gibi bölgede etkili olmaya gayret gösteren ülkelerle gerçekleştirecekleri farklı diplomatik ilişkiler Türkiye-Azerbaycan arasındaki ilişkileri müttefiklik seviyesine yükseltmeyi amaçlayan Şuşa Beyannamesinin işleyişini etkilemeyecektir.

Karabağ’ın işgali sorunu 10 Kasım 2020 tarihli Üçlü Ortak Bildiri’yle çözüme kavuşmuştur. Bu bildiri sadece İkinci Karabağ Savaşını sona erdiren bir antlaşma niteliğindedir. Sorunun kökünde Ermenistan’ın Dağlık Karabağ ve civarını kendi toprağı olarak görme-

47 Çelik, 2017, ss. 3-6.

si ve hak iddia etmesi yatmaktadır. Dolayısıyla sorunun çözümü Ermenistan'ın bölgede rasyonel bir aktör haline gelmesiyle mümkün görünmektedir. Bu aşamada, Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi, Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerini de normalleştirme kapasitesine sahiptir. Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik 4T olarak sembolleştirdiği "toprak, tazminat, tanınma, tanıtım" siyasetinden, farklı ülkelerde Ermeni Tasarıları çıkarmaya yönelik lobicilik faaliyetlerinden vazgeçmesi, Türkiye'nin de Ermenistan'la ilişkilerinde "içerikleri gözden geçirilmek ve Azerbaycan'ın da fikri alınmak kaydıyla" 2009 Protokolleri gibi bir süreç başlatması ilişkileri normalleştirebilme ihtimali taşımaktadır. Sonuçta, Türkiye açısından Azerbaycan'ın rızası ya da tavrı Ermenistan'la yapılan her türlü diyalogda öncelikli konumda yer almaktadır.⁴⁸ Bu süreç Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü temin edecek bir çözümle, Azerbaycan lehine sonuçlar da doğurabilir.

Üçüncü sigorta ise, Beyannamenin 26. paragrafıdır. Taraflar 26. paragrafta "*iki devlet arasında geliştirilen ve onların çıkarlarına uygun askeri-siyasi işbirliğinin üçüncü devletlere karşı olmadığını*" açıkça beyan etmektedir. Bu paragraf Beyannamenin BM Şartı m. 2/3'te ifadesini bulan "uymazlıkların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeyecek biçimde, barışçıl yollarla çözülmesi" ve BM Şartı m. 2/4'te geçen "devletlerin başka devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınmaları gerektiği" hükümlerine uygun olduğunu, dolayısıyla BM amaç ve ilkelerine uygun bir uluslararası antlaşma olarak muamele göreceğini göstermektedir. Zaten Beyannamenin muhtelif yerlerinde de tarafların bölgede istikrar, barış ve kalkınmaya vurgu yaptıkları görülmektedir. **Beyannamenin "barışçıl bir girişim" olduğunun açıkça zikredilmesi, hem tarafların iradelerini ve niyetleri göstermesi hem üçüncü tarafların endişelerini gidermesi bakımından Şuşa Beyannamesinin kalıcı olmasına önemli katkı sunacaktır.**

---

48 Metin Çelik (2015), "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde 'Ermeni Diasporası' ve 'Ermeni Devleti/Halkı' Özelinde Muhatabı Belirleme Sorunsalı", Soyalp Tamçelik (Ed.), *Ermenistan: Tarih, Hukuk, Dış Politika ve Toplum*, Ankara: Gazi, s. 424.

ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN

4. | SİYASİ ANALİZİ

- ☞ Böylesine stratejik öneme sahip olan Şuşa Beyannamesi'ndeki maddelerin tam olarak uygulanmasını engellemek isteyen gerek taraf ülkeler içerisindeki gerekse diğer ülkelerdeki çevrelerin bozucu faaliyetlerinin önüne geçilmesi de elzemdir. Şuşa Beyannamesi'nin gerçek etkisi ise sadece bu belgenin çok etkin bir biçimde uygulanması ile tam olarak ortaya çıkacaktır.

4.1. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NE GÖTÜREN SÜRECİN SİYASİ VE GÜVENLİK BOYUTLARININ ANALİZİ

Şuşa Beyannamesi'nin siyasi ve güvenlik boyutlarının analizinde, Beyannameden önceki ve sonraki süreçlerin analizi önem arz etmektedir. Şuşa Beyannamesi'nin nasıl bir bölgesel ve konjonktürel siyasi ve güvenlik ortamında imzalandığını idrak edebilmek için Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya arasında imzalanan Üçlü Ortak Bildiri (10 Kasım 2020) ile Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan Şuşa Beyannamesi (15 Haziran 2021) arasında geçen süreci analiz etmekle başlamak gerekiyor.

1. 27 Eylül-9 Kasım 2020 tarihleri arasında Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı, 10 Kasım 2020'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında Karabağ bölgesindeki tüm askeri çatışmaların tamamen durdurulmasına ve taraflar arasında ateşkes ilan edilmesine ilişkin imzalanan Üçlü Ortak Bildiri ile tamamlandı.⁴⁹ Farklı kaynaklarda Moskova Deklarasyonu ve Karabağ Ateşkes Antlaşması olarak da ifade edilen Üçlü Ortak Bildiri'nin 1. maddesinde, 10 Kasım 2020'de Moskova saatiyle 00.00'da Dağlık Karabağ'daki çatışmanın sona erdiği taraflarca beyan edilmiştir. 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece ilginç bir şekilde Ermenistan-Azerbaycan sınırının Nahçıvan kesiminde Rusya'ya ait Mi-24 askeri helikopteri düşürülmüş ve Bakü civarında oldukça kuvvetli patlamalar meydana gelmiştir. Bu kışkırtmalara ve engellemelere rağmen imzalanan Üçlü Ortak Bildiriyle ilgili belirtilmesi gereken ilk husus, Bildirinin, "Rus barış gücü, Ermeni silahlı kuvvetlerinin geri çekilmesine paralel olarak bölgeye konuşlandırılır" hükmünü içeren 4. maddenin ilk cümlesi ve "Zengezur Koridoru" da dâhil bölgedeki tüm ulaşım bağlantılarının açılmasını ön gören 9. maddesinin yerine getirilmediğidir.⁵⁰

Üçlü Ortak Bildiri görünürde üç ülke arasında imzalanırsa da Türkiye'yi yakinen ilgilendiren konular da ihtiva etmektedir. Üçlü Ortak Bildirinin 5. maddesinde "*Tarafların anlaşmalara uyumu üzerinde kontrolün etkinliğini artırmak amacıyla ateşkesin izlenmesi için Barışı Korumaya*

49 Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Üçlü Ortak Bildirinin imzalanma tarihinin bazen 9 Kasım, bazen ise 10 Kasım olarak gösterildiğini ve bunun nedeninin de Azerbaycan ve Rusya arasındaki saat farkı olduğunu açıklamıştır. Azerbaycan tarafına göre Üçlü Ortak Bildiri, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında Bakü saatiyle 10 Kasım'da imzalandığı için bu tarih esas alınmaktadır. Kaynak: AZTV. (2020). Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, açıklamanın maddelerini yorumladı. <https://aztv.az/az/news/10568/prezident-ilham-eliyev-beyanatin-bendlerini-serh-edib>

50 Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanının Üçlü Ortak Bildirisi. 10 Kasım 2020. <https://president.az/az/articles/view/45923>

ma Merkezi oluşturulur" denilmektedir. Her ne kadar Üçlü Ortak Bildirinin ilgili 5. maddesinde ve diğer maddelerinde Türkiye bahsi geçmese de Karabağ'da yeni kurulan ateşkesin kontrol mekanizması Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ortak Gözlem Merkezinin kurulmasına ilişkin Mutabakat Zaptı 11 Kasım 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu savunma bakanları arasında imzalanmıştır. Sonuç itibarıyla, **Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi, Azerbaycan'ın kendi topraklarında yer tahsis ederek güvenliğini sağladığı, ancak Türkiye ve Rusya tarafından kullanılan bir bölgesel mekanizma olmuştur.** Karabağ'ın Ağdam bölgesinde kurulan ve açılışı 30 Ocak 2021 yılında Azerbaycan Savunma Bakanı, Türkiye Milli Savunma Bakan Yardımcısı ve Rusya Savunma Bakan Yardımcısı tarafından gerçekleştirilen Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezinde, 60 Türk ve 60 Rus asker görev yapmakta olup, insansız hava araçları (İHA) vasıtasıyla bölgede ateşkes rejimi gözetlenmektedir.⁵¹

Her ne kadar Kasım 2020'de sağlanan Üçlü Ortak Bildiriden 2022 yılına kadar geçen sürede Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi Ermenistan tarafının ateşkes ihlalleri ve provokasyonları karşısında kamuoyu nezdinde etkisiz kalmakla ve caydırıcı olamamakla eleştirilse de kendi yetkileri kapsamında çalışmalarını yürüten merkezin askerî, siyasi ve stratejik ehemmiyeti bulunmaktadır. Şöyle ki, Rusya Federasyonu yakın tarihinde ilk kez, jeostratejik ve jeopolitik etki alanı olarak gördüğü ve "yakın çevre" (*blizhneye zarubezhnye*) konseptine dâhil olan Kafkasya bölgesinde NATO üyesi olan Türkiye'nin askerî düzeyde konuşlanmasını kabul etmiş oldu. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, kurulan mekanizmanın "*Türkiye'nin bu sorunun gelecekteki çözümünde ve ateşkesin izlenmesinde resmi olarak rol oynaması*" anlamına geldiğini açıkladı.⁵²

Rusya ve Türkiye arasında bölgesel meseleleri Batılı aktörleri belli oranda saf dışı bırakarak ikili formatta çözüme eğilimi İkinci Karabağ Savaşından önce başlamıştır. 2016 yılından sonra her iki ülkenin Suriye ve Libya krizlerinde birbiriyle çatışan tarafları desteklemelerine rağmen süreç içerisinde nispeten anlaşmaya varabilmeleri benzer yaklaşımın Karabağ meselesinde de olabileceği ihtimalini yükseltmişti. Bölgesel siyasi, güvenlik ve enerji meselelerini birbirinden ayırarak değerlendiren (uluslararası literatürde *compartmentalisation* olarak ifade edilen ve Türkçe tabir ile *kısımlaştırma* konsepti)⁵³ Rusya ve Türkiye arasındaki bu iki taraflı bölgesel denklem tüm güçlülere rağmen gerçekleşebilmekte, bununla birlikte her iki taraf için jeopolitik riskler de barındırmaktadır. **Türkiye'nin Kafkasya özelinde Rusya'yla 2020-2021 yıllarında yakalanan ivmeden ve tarihi momentumdan faydalanarak Azerbaycan'la ilişkilerinin stratejik boyutunu daha da derinleştirmek ve bölgede jeopolitik olarak kalıcı statü elde etmek için yeni hamleler**

51 Ruslan Rehimov (2021), "Dağlık Karabağ'da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyetini sürdürüyor. Anadolu Ajansı" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/daglik-karabagda-turk-rus-ortak-gozlem-merkezi-faaliyetini-surduruyor/2135267>

52 "Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev halka hitap etti", 10.11.2020, <https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-prezidenti-ilham-eliyev-xalqa-muraciet-edib-video-33794.html>

53 Serhan Ünal (2022), "Enerji Arz Güvenliği: Dış Arz Güvenliği", İsmail Kavaz (Ed.), *Türkiye'nin Enerjisi: Politikalar ve Stratejiler*, Ankara: SETA, ss. 127-148

yapması gerekiyordu. Savaşın aktif fazından sonra bir taraftan işgalden kurtarılan Azerbaycan topraklarının mayın temizliğini yapmak için Türk Silahlı Kuvvetleri mayın arama ve temizleme ekipleri Azerbaycan'a sevk ediliyor⁵⁴, diğer taraftan ise Azerbaycan devleti tarafından ilan edilen "Azerbaycan Ordusunu Türk Silahlı Kuvvetleri modelinde yeniden yapılandırmak"⁵⁵ için gerekli teknik ve kurumsal destek veriliyordu.

Tüm bunlara ek olarak, bölgesel jeopolitik gerçekliğine ve fırsat penceresine uygun bir şekilde yeni bir deklarasyon veya müttefiklik anlaşması ihtiyacı da hasil oluyordu. Devlette devamlılık prensibi temelinde iki ülke arasında farklı dönemlerde askeri ve stratejik işbirliğine yönelik anlaşmalar imzalanmıştır. 1994 Dostluk Antlaşması ve 2010 Stratejik Ortaklık Antlaşması iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli kilometre taşları olarak kabul edilmektedir. İki ülke arasındaki 2010 Stratejik Ortaklık Antlaşması'nın 1. ve 2. maddeleri taraflardan birinin toprak bütünlüğü, egemenliği ve sınır dokunulmazlığının tehdit edildiği veya üçüncü bir devlet veya devletler tarafından silahlı saldırıya maruz kaldığı durumlarda birbirlerine karşılıklı yardım sağlayacaklarını ve tehditleri ortadan kaldırmak için meşru müdafaa çerçevesinde ortak adımlar atacaklarını garanti altına almaktadır. Bu aslında 2010 yılından itibaren Azerbaycan ve Türkiye'nin askeri-siyasi ittifak kurdukları anlamına gelmektedir. **Bu bağlamda yeni anlaşma veya deklarasyon (yani Şuşa Beyannamesi), iki devlete arasında hâlihazırda kurulmuş olan askeri-siyasi ittifakın boyutlarını derinleştirmek, bölgesel ve küresel aktörlere yeni bölgesel güvenlik mimarisi ile ilgili net mesajlar göndermek ve ikili ittifakı yeni üyeler ile genişletmek için zemin hazırlamak kapasitesine sahip olmalıydı.**

2. 2020 yılının sonu ve 2021 yılının başında, yani Şuşa Beyannamesi'nin imzalanmasına götüren süreçte Türkiye ve Azerbaycan ekonomi, enerji ve ulaşım alanlarındaki bölgesel kazanımlarını korumak ve güçlendirmek ihtiyacı da hissetmekteydi. Üçlü Ortak Bildiri'de Türkiye'nin ismi zikredilmese de onu yakinen ilgilendiren bir diğer madde 9. madde olmuştur. Bu maddeye göre "bölgedeki tüm ekonomik ve ulaşım bağlantıları yeniden ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın açılmalı, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan'ın batı bölgelerini birbirine bağlayan yeni ulaşım hatlarının inşası sağlanmalı, buradaki ulaşım bağlantıları üzerindeki kontrol Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin sınır güvenlik hizmeti yetkilileri tarafından gerçekleştirilmelidir". Burada bahsedilen ulaşım bağlantısı, Çin ile Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlayan en uygun rota olan Türkiye'nin jeopolitik konumunu güçlendirecektir. İlerleyen süreçte "Zengezur Koridoru" olarak anılacak bu yeni ve alternatif ulaşım bağlantısının en çok İran tarafından itirazla karşılanacağı beklenmekteydi ve öyle de oldu. Bu gelişmeler ve siyasetin doğası Türkiye ve Azerbaycan'ı yeni bir anlaşma veya deklarasyon çerçevesinde askeri, siyasi, güvenlik ve ekonomik entegrasyonu güçlendirmeye yönlendirmiştir.

54 Azerbaycan Savunma Bakanlığı, "Türk askeri personeli mühendislik desteği konusunda tatbikat yapıyor", 2020, <https://bit.ly/3Sxyzwg>

55 TRT Haber (2021), "İlham Aliyev: Türk ordusu bizim için en makbul modeldir", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ilham-aliyev-turk-ordusu-bizim-icin-en-makbul-modeldir-559971.html>

Harita 1. İkinci Karabağ Savaşından sonra Güney Kafkasya'da planlanan ulaşım ağları

Kaynak: Anadolu Ajansı. 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/21649>

3. Şuşa Beyannamesi'nin imzalanmasını kaçınılmaz yapan bir diğer etken 10 Kasım 2020 tarihli Üçlü Ortak Bildiri'den sonra Ermenistan'ın tutumu olmuştur. Ermenistan'ın Üçlü Ortak Bildiri'den sonra da devam eden silahlı ve sivil provokasyonları hem yasadışı Ermeni silahlı gruplarının kontrolünde kalan Karabağ'ın bazı bölgelerini (Hankendi, Hocavend, Hocalı ve Ağdere), hem de iki ülkenin delimitasyon (sınırların genel hatlarıyla tanımı ve belirlenmesi) ve demarkasyon (sınırların sahada fiziksel araçlarla ve detaylı olarak işaretlenmesi) süreçlerinin henüz yaşanmadığı devlet sınırlarını kapsamaktaydı. Örneğin, 16 Aralık 2020'de Ermeni silahlı güçleri işgalden kurtarılan ve tüm Karabağ ve özellikle Şuşa'nın güvenliği açısından stratejik noktalar olan Laçın ve Hadrut bölgelerine doğru sızma harekâtı yapmış ve bu başarısız hareket sonucunda 62 Ermeni askeri Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri mensupları tarafından esir alınmıştır.⁵⁶ Mayıs 2021'de ise Karabağ'ın işgalden kurtarılan stratejik önemdeki Laçın ilinin Karagöl bölgesinde iki ülkenin sınır hattında çatışmalar ve küçük çaplı mevki savaşı yaşanmıştır. İlginç olan husus şu ki, ihlalleri yapan taraf Ermenistan olmasına rağmen, Mayıs 2021'deki ateşkes ihlallerini Hin-

⁵⁶ Ermeni kaynakları, 16 Aralık'ta yakalanan 62 Ermeni askeri personelinin Bakü'ye getirildiğini söylüyor. Bakınız: Turan Haber Ajansı, 20.12.2020, <https://www.turan.az/cache/2020/politics%20news/free/news-2020-12-free-politics%20news-az-131089.htm>

distan'dan Avrupa Birliği'ne (AB) kadar önemli bölgesel ve küresel aktörler Azerbaycan'a karşı politik baskı aracı olarak kullanılmak istemiştir. Pakistan'ın İkinci Karabağ Savaşı süresince Azerbaycan'a olan desteğini kabullenemeyen Hindistan, Dışişleri Bakanlığı üzerinden Azerbaycan'ı ihlalin sorumlusu olarak suçlayan sert açıklamalar yapmıştır.⁵⁷ AB ise Azerbaycan'a tüm savaş esirlerini ve tutukluları derhal serbest bırakması için çağrıda bulunmuştur.⁵⁸ Ateşkesin Karabağ'da ve iki ülkenin devlet sınırında sık sık ihlal edilmesi, Ermenistan ve AGİT Minsk Grubu eş başkanları Fransa, ABD ve Rusya açısından Karabağ sorununun hala tam olarak çözülmediğini göstermesi açısından önemli olmuştur.⁵⁹ Ukrayna ve diğer bölgesel ihtilaf noktaları genelinde farklı tutum içinde olan Fransa, ABD ve Rusya mevzu bahis Karabağ olunca ortak tavır sergilemiştir. AGİT Minsk Grubu üçlününün bu taraflı ve önyargılı yaklaşımı her üç ülke arasında sürekli manevra yapmak isteyen Ermenistan'ı Üçlü Ortak Bildiri'de zikredilen yükümlülükleri tam olarak yerine getirmeme, ihlal etme ve devlet sınırlarının belirlenmesinin önünü açacak nihai barış anlaşmasına yönelik görüşmeleri süruncemede bırakma hususlarında daha da cesaretlendirmiştir.

4. Rusya Üçlü Ortak Bildiri ile Karabağ sorununun çözümü için her iki savaşı tarafta etki edebilen, bölgesel sorunları çözebilen ve her iki savaşı tarafta bir araya getirebilen tek aktörün kendisi olduğunu göstermek istemiştir. Ancak 2021-2022 yıllarında Brüksel'de ve Washington'da gerçekleşen Azerbaycan-Ermenistan görüşmeleri bunun böyle olmadığını göstermiştir. 11 Ocak 2021'de Moskova'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında imzalanan diğer bir ortak deklarasyon ise yine Rusya'nın arabuluculuğu ile ve her üç ülkenin başbakan yardımcılarının eş başkanlığında bölgedeki tüm ekonomik ve ulaşım bağlantılarının açılması için üçlü bir Çalışma Grubu kurulması konusunda Putin'in önerisini onaylamıştır.⁶⁰ Bölgedeki demiryolları ve karayolları öncelikli olarak yeni ulaşım altyapısının restorasyonu ve inşası için uzman alt gruplarının oluşumu süreci de Ocak 2021 itibarıyla yine Rusya'nın arabuluculuğunda başlatılmıştır. Rusya bir taraftan Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabuluculuk faaliyetini kendi tekeline almaya çalışırken, diğer taraftan hem diplomatik hem de askeri olarak muğlak tavrıyla Ermeni provokasyonlarının önünü açmış ve eşzamanlı olarak Azerbaycan üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Rusya Azerbaycan'a Rus barış gücüne devletlerarasında imzalanacak bir antlaşma ile uluslararası ve yasal bir statü kazandırmak ve Azerbaycan'ın Türkiye ile her alanda yakınlaşmasını sınırlandırmak yönünde sürekli baskı yapmıştır.

57 India closely following border tensions between Armenia, Azerbaijan: MEA. ANI. 2021. <https://www.aninews.in/news/world/asia/india-closely-following-border-tensions-between-armenia-azerbaijan-mea20210519155633/>

58 "The European External Action Service (EEAS). Statement by the Spokesperson on recent developments on the border", Brussels, 28.05.2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/armeniaazerbaijan-statement-spokesperson-recent-developments-border_en

59 "Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ateşkes neden sık sık ihlal ediliyor?", BBC News Azerbaycanca, 07.07.2021. <https://www.bbc.com/azeri/region-57757188>

60 "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başbakanının Açıklaması", 11.01.2021, <http://www.kremlin.ru/supplement/5606>

Harita 2. İkinci Karabağ Savaşından sonra bölgedeki durum

Kaynak: Anadolu Ajansı. 2020. <https://bit.ly/3fiCw9L>

Rusya, Üçlü Ortak Bildiri'den sonra Karabağ'da Rus barış güçlerinin sorumluluğu altına geçen bölgelerde yaptığı faaliyetlerle Azerbaycan'ın tepkisini çekmeye ve stratejik önemli Şuşa şehrinin güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Üçlü Ortak Bildiri'de Rus barış gücü birliğinin silahlı askeri personel sayısı 1960, zırhlı ve zırhsız araç sayısı ise 470 ile sınırlandırılmış olsa da Rusya çeşitli yöntemlerle bu sayıları artırmak gayreti içerisinde olmuştur. 13 Kasım 2020'de yani ateşkesten sadece üç gün sonra Rusya Devlet Başkanı Putin, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesindeki egemenliğini göz ardı ederek, Azerbaycan'ın onayını almadan tek taraflı bir iradeyle "Kamu Kurumları Arası İnsani Müdahale Merkezi Hakkında Kararnameyi" imzaladı. İnsani Müdahale Merkezi, Karabağ bölgesini savaş sırasında terk etmiş Ermenilerin bölgeye geri döndürülmesi ve bölgede altyapının yenilenmesi için Rusya devlet kurumlarının faaliyetinin koordinasyonunu yürütmek için kurulmuştur. Kararname metninde ve Rusya Savunma Bakanlığının barış gücünün bölgedeki faaliyetleriyle ilgili günlük basın demeçlerinde Azerbaycan tarafının ısrarla Karabağ ifadesini tercih etmesine rağmen "Dağlık Karabağ ihtilaf bölgesi" ifadesi kullanılmış ve Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olmasından hiç bir şekilde bahsedilmemiştir.⁶¹ Azerbaycan'da farklı siyasi parti mensupları ve çoğu uzmanlar, Putin'in imzaladığı bu kararnamenin uygulanmasını Azerbaycan Anayasasının ve egemenliğinin ihlali anlamına geldiğini vurgulamaktadır.⁶²

Sonuç olarak, Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu'nun talimatıyla Kasım 2020'de Karabağ'da Rus barış gücünün operasyon ve sorumluluk bölgesinde mayın temizleme, çatışan tarafların uzlaştırılması, ulaşım, tıbbi hizmetler ve günlük ihtiyaç ürünlerinin tedariki alanlarında beş insani yardım merkezi kurulmuştur. Rus barış gücü misyonu Üçlü Ortak Bildiriyle belirlenen tüm yetkileri aşarak Ermenilerin Karabağ'a dönmeleri için çeşitli faaliyetler yürütmüş ve Azerbaycan devletinin Karabağ'da sadece 25.000 Ermeni'nin yaşaması yönündeki beyanına⁶³ karşılık farklı istatistikler ortaya koymaya çalışmıştır. Aynı zamanda, 2022 yılı itibarıyla Rus "barış gücü" ve yasadışı Ermeni silahlı gruplarının kontrolünde kalan Karabağ topraklarının büyüklüğü, Azerbaycan'ın İkinci Karabağ Savaşında kazandığı parlak zaferle örtüşmemekte, önemli büyüklükte bir arazi hala Azerbaycan'ın denetimine geçmemiştir. Rusya 1900'lü yıllardan itibaren yaptığı gibi, Kafkasya bölgesinde kendi askeri varlığını sürdürmek için Karabağ'da Ermenilerin sayısının azalmaması için gayret göstermektedir. Karabağ'ın kontrolünü önemli kılan diğer bir husus ise, İkinci Karabağ Savaşı ile Azerbaycan devletinin kontrol sağladığı bölgelerde önemli su kaynaklarının mevcut olmasıdır. Küresel ölçekte su güvenliğinin, hatta "su savaşlarının" tartışıldığı bir dönemde su kaynaklarınca zengin Karabağ, Azerbaycan'a önemli stratejik avantajlar sağlamaktadır.

61 "Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın Dağlık Karabağ ihtilafı bölgesindeki Rus barışı koruma birliğinin faaliyetlerine ilişkin Bilgi Bülteni", 05.09.2022, Rusça, https://mil.ru/russian_peacekeeping_forces/news/more.htm?id=12437046@egNews

62 "Rusya'nın Karabağ'daki insani yardım merkezinin Bakü'den görünümü", *Azadlıq Radyosu*, 16.11.2020, <https://www.azadliq.org/a/30952252.html>

63 "Cumhurbaşkanı İlham Aliyev: Karabağ'da yaşayan yaklaşık 25 bin etnik Ermeni bizim vatandaşımızdır", *Trend Haber Ajansı*, 02.10.2021, <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3492854.html>

Harita 3. Rusya Savunma Bakanlığının “barış gücü”nün sorumluluk alanı ile ilgili güncel haritası (25.09.22)

Kaynak: Rusya Savunma Bakanlığı. 25.09.2022. <https://mil.ru/files/morf/nk-259-2800.JPG>

İkinci Karabağ Savaşının sahada ortaya çıkan sonuçlarının değiştirilmesi ve Ermenilerin Karabağ bölgesindeki yaşam alanlarının genişletilmesi amacıyla Rusya özellikle Şuşa ve Hadrut bölgesinin yeniden Ermeni kontrolüne geçmesi için bazı askeri ve diplomatik girişimleri desteklemiştir. Şuşa civarında Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin 9 Kasım 2020’de işgalden kurtardığı Muhtar ve Şuşakent köylerinin tampon bölge olarak yeniden Rus-Ermeni kontrolüne geçmesi ile Şuşa üç taraftan yasadışı Ermeni silahlı grupları ve Rus barış gücü askerleri tarafından çevrelenmiştir.⁶⁴ Rusya Savunma Bakanlığının barış gücünün sorumluluk alanı hakkında paylaştığı güncel haritada (Harita 3) kırmızı renkle çerçevesi çizilmiş bölge Şuşa şehri, mavi hat ise 2022 yılı itibarıyla hala yasadışı Ermeni silahlı gruplarından temizlenmeyen Dağlık Karabağ bölgesidir. Bu harita, hem Azerbaycan hem Türkiye hem de bütün Türk Dünyası için stratejik önemi olan ve kültür başkenti Şuşa’nın içinde bulunduğu potansiyel abluka durumunu göstermektedir. Her ne kadar Şuşa şehri yüksek rakımda, Ermenilerin yaşadığı Hankendi ise daha aşağı (düşük rakımlı) bir coğrafi noktada olsa da, Şuşa şehrinin güvenliği için özellikle 2020 yılı sonundan 2021 yılının ortalarına kadar olan periyotta yaşanan riskler yabana atılmayacak boyutlarda idi. Bu durum bile başlı başına 15 Haziran 2021’de imzalanan “Şuşa Beyannamesinin” zama-nı ve mekânı ile ilgili önemli bir ipucu vermektedir.

5. Kırk dört gün süren ve Azerbaycan’ın zaferiyle sonuçlanan İkinci Karabağ Savaşı sonrasında Güney Kafkasya’da ortaya çıkan yeni jeopolitik gerçekliği kabullenmesi ve bu ger-

64 “İşgalden kurtarılan kasabalar ve köyler”, *AzerTac Haber Ajansı*, 01.12.2020, https://azertag.az/xeber/İsgaldan_azad_edilmis_seher_ve_kendlerimiz-1622227

çekliğe uyum sağlaması en zor olan ülkenin İran olacağı önceden tahmin edilmekteydi. İran için topraklarının büyük çoğunluğu işgalden kurtarılan ve öz güveni yerine gelen Azerbaycan'ın bu ülkenin içerisindeki Türk topluma etkisi ve Ermenistan ile ilişkilerinde güç dengesinin değişmesi bakımından kabul edilemez bir olgudur.⁶⁵ İkinci Karabağ Savaşı döneminde ve savaştan hemen sonra İran'ın üst düzey devlet yetkilileri göstermelik olarak ve kamuoyu baskısı oluşmaması için Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü vurgusu yapmıştır. Ancak İran'ın resmi retorikçi savaş sırasında Azerbaycan'a destek için bölgeye Suriye'den çok sayıda terörist getirildiği, NATO'nun ve İsrail'in İran sınırlarına yaklaştığı, Azerbaycan'ın Ermenistan'ın devlet sınırlarını ihlal etmek istediği propaganda tezleri üzerine kurulmuştur. 10 Aralık 2020 Azerbaycan'da Zafer Günü törenlerine katılan Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylediği "Arası ayırdılar" şiiri İran ile ciddi diplomatik gerginlik yaratmıştır.⁶⁶ Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi İran Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmış ve resmi nota verilmiştir.⁶⁷ Ardından İranlı bazı yetkililer Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sorgulayan tehdit içerikli açıklamalarda bulunmaya devam etmiştir. İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın okuduğu "Arazı ayırdılar" şiirine gösterdiği tepkide Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını kastederek "Aras Nehri'nin kuzey bölgelerinin İran'ın ana topraklarından zorla" ayrıldığını iddia etmiştir. Yaklaşan İran Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde (Haziran 2021) aday olma niyeti olan Dışişleri Bakanı Cevad Zarif'in bu sert tepkisi ile ülkedeki Fars milliyetçisi kesimlerin desteğini kazanmaya çalıştığı aşikârdır.⁶⁸ İran İkinci Karabağ Savaşında Azerbaycan'ın Türkiye'nin desteğiyle kazandığı parlak zaferle değişen bölgesel dengeye ayak uyduramamıştır. Erdoğan'ın Bakü'de seslendirdiği "Arazı ayırdılar" şiirine aşırı tepkisi ile İran tarafı, aslına bakılırsa bölgesel gerçeklik ile kolay barışmayacağını da ortaya koymuştur.

Şuşa Beyannamesi'nin imzalanmasına götüren süreçte İran, bir taraftan da 18 Haziran 2021'de yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlanıyordu. Yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhafazakâr aday İbrahim Reisi'nin kazanacağı ve bununla da İran'ın Karabağ meselesi dâhil bölgesel meselelerde tutumunun daha da sertleşeceği öngörülmüyordu. İkinci Karabağ Savaşı sırasında İran ordusunun Azerbaycan topraklarına girdiği, Ermenilere Azerbaycan ordusunun birliklerinin hareketleri hakkında istihbarat bilgileri temin ettiği, Rusya silahları ve mühimmatlarının Ermenistan'a gönderilmesine

65 Çağatay Balcı, Kenan Aslanlı (2022), "2. Karabağ Savaşı ve İran: Stratejik İletişim Perspektifi", *İRAM Analiz*, <https://iramcenter.org/2-karabag-savasi-ve-iran-stratejik-iletisim-perspektifi/>

66 İran tarafı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın okuduğu ve bir folklor örneği olan "Arası ayırdılar, mil ilen doyurdular, men senden ayrılmazdım, zor ilen ayırdılar" şiiri ile Gülistan Antlaşması (1813) ve Türkmençay Antlaşması (1828) ile Aras nehri baz alınarak Azerbaycan topraklarının kuzey-güney olarak ikiye bölünmesine ve Güney Azerbaycan meselesine bir gönderme olduğunu öne sürdü. Ancak bağımsız Azerbaycan devletinin İran'a karşı herhangi bir toprak iddiası bulunmadığı gibi Türkiye Cumhuriyeti de her zaman tüm komşularının toprak bütünlüğünden yana olmuştur.

67 "Arazı Ayırdılar Dünya Mediasında", *Açık Azerbaycan Analitik Portalı*, 12.12.2020. <https://openazerbaijan.org/sonxeber/araz-ay-rd-lar-misralar-dunya-medias-nda/>

68 "Zarif'ten Erdoğan'ın okuduğu 'Aras' şiirine tepki", *Mehr Haber Ajansı*, 2020, <https://tr.mehrnews.com/news/1891047/Zarif-ten-Erdo%C4%9Fan-%C4%B1n-okudu%C4%9Fu-Aras-%C5%9Fiirine-tepki>

aracılık yaptığı ifşa olmuştu.⁶⁹ Daha muhafazakâr bir hükümet ve buna ek olarak devlet içinde İran Devrim Muhafızları Ordusunun daha fazla söz sahibi olacağı bir dönemde İkinci Karabağ Savaşının askeri ve jeopolitik kazanımlarının İran tarafından daha ciddi tehdit edileceği aşikârdı. Buna karşılık, Türkiye ve Azerbaycan yeni bir stratejik ittifak belgesi ile Karabağ üzerinden İran dâhil tüm bölgesel ve hatta küresel aktörlere çok net siyasi mesajlar verme imkânına kavuşabilirdi. **Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Haziran 2021'de Brüksel'de yapılan NATO Zirvesi'nin hemen akabinde direkt uçuşla Bakü'ye ve Şuşa'ya gelmesi ABD ve Fransa gibi ülkelere de çok net siyasi mesaj niteliğinde olmuştur.**

6. İkinci Karabağ Savaşı süresince sahada ve masada kendini somut olarak kanıtlayan Türkiye-Azerbaycan askeri ve siyasi ittifakı Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üzerinde de olumlu etkiler bırakmış ve yeni beklentiler oluşturmuştur. Rusya, Çin ve ABD arasında sıkışan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Türkiye'yi alternatif bir askeri-siyasi ortak, savunma sanayi ürünleri ithal edebilecekleri güvenilir üretici ve bölgenin jeopolitik kuşatmasının yarılmasında yerel aktörlere destek veren rasyonel güvenlik garantörü olarak görmeye başlamıştır. Bu ülkeler Türkiye'yle askeri ve siyasi işbirliğinin İkinci Karabağ Savaşı örneğinde somut boyutunu gözlemlene imkânı bulmuştur. İkinci Karabağ Savaşının devam ettiği Ekim 2020'de Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar askeri, güvenlik ve savunma alanlarındaki iş birliği meselelerini görüşmek üzere Kazakistan ve Özbekistan'a resmi ziyaretlerde bulundu.⁷⁰ Ardından Mart 2021'de Özbekistan ve Türkiye özel kuvvetlerinin sınır güvenliği ortak tatbikatı düzenlendi.⁷¹ 2021 yılının sonuna doğru ise Türkiye-Özbekistan-Pakistan ve Türkiye-Azerbaycan-Pakistan üçlü formatında özel kuvvetler ortak tatbikatları gerçekleştirilerek Türkiye açısından askeri işbirliklerinin coğrafyası daha da genişletildi. Bu yakınlaşmalarda ve üçlü ittifaklarda İkinci Karabağ Savaşının Türkiye'nin yakın desteğiyle Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanmasının ve Şuşa Beyannamesi'nin oluşturduğu atmosferin dolaylı ve doğrudan etki ettiği görülmektedir.

7. 1988-1994 yıllarında yaşanan Birinci Karabağ Savaşı ile 2020'de yılında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı kıyaslandığında ikincisi, iç boyut (Azerbaycan ve Ermenistan'da yaşanan siyasi ve sosyal süreçler, ekonomik durumlar), dış boyut (bölgesel ve küresel aktörler arasındaki güç mücadelesi ve onların güç projeksiyonlarındaki değişimler) ve enerji-ulaştırma koridoru boyutu olmak üzere üç boyutlu bir analitik çerçeve ile analiz edilebilir.⁷² Özellikle ekonomi ve enerji boyutunda İkinci Karabağ Savaşının akabinde 21 Ocak

69 "İran Azerbaycan'ın topraklarına girdi: 44 günlük savaşın sansasyonel detayları", *Caliber.az Youtube kanalı*, 09.10.2021, https://www.youtube.com/watch?v=4tezgbuQZzE&ab_channel=CaliberAz

70 "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar Özbekistan'da", *TRT Haber*, 27.10.2020, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-savunma-bakani-hulusi-akar-ozbekistanda-526456.html>

71 "Bahtiyar Abdülkerimov (2021), "Özbekistan ve Türkiye özel kuvvetler ortak tatbikatı sona erdi", *Anadolu Ajansı*, 25.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistan-ve-turkiye-ozel-kuvvetler-ortak-tatbikati-sona-erdi/2188191>

72 Kenan Aslanlı (2021), "A multidimensional approach to the Karabakh War: internal, external, and energy aspects", *CIFE Policy Paper*, No 113. <https://bit.ly/3dKinsA>

2021’de Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Hazar Denizi’ndeki “Dostluk” petrol ve gaz sahasının hidrokarbon kaynaklarının ortak aranması ve işletilmesine ilişkin mutabakat zaptı imzalandı.⁷³ Azerbaycan doğal gazını Türkiye’ye kadar taşıyan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) projesinin devamı olan Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile Avrupa’ya doğal gaz akışı İkinci Karabağ Savaşından yaklaşık bir buçuk ay sonra, 31 Aralık 2020’de başladı.⁷⁴ Türkiye ve Azerbaycan’ın başarıyla uyguladıkları Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, TANAP dâhil olmak üzere Güney Gaz Koridoru gibi stratejik enerji projeleri, bunun yanı sıra Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Hattı gibi stratejik ulaşım projesi de Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için alternatif enerji ve ulaşım koridorları ve rotaları sunmaktadır.⁷⁵ Sadece BTC boru hattında faaliyete başladığı 2006’dan 2022 yılına kadar yaklaşık 500 milyon ton ham petrol taşınarak Ceyhan limanından yaklaşık 5000 tankere yüklenmiş ve dünya pazarına çıkarılmıştır.⁷⁶ BTC boru hattı ile sadece Azerbaycan ham petrolü değil, Türkmenistan ve Kazakistan’dan gelen ham petrol de taşınmaktadır.

Türkiye-Azerbaycan askeri ve siyasi ittifakı bu enerji ve ekonomik işbirliği kazanımlarını korumak ve genişletmek için de önemlidir. Türkiye’nin askeri, siyasi ve ekonomik olarak Orta Asya ve Hazar Denizi açılımında Azerbaycan jeopolitik geçiş coğrafyası olmanın yanında, işbirliği modellerinin ilk uygulandığı ülke olma özelliğine de sahiptir. Bu bakımdan 2021 yılının ikinci yarısında zamanın ruhu (zeitgeist) Türkiye ve Azerbaycan açısından Karabağ zaferinin sonuçlarını güvence altına almak ve savaş sırasında derinleşen ve somutlaşan ittifak ilişkilerini ileride Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin de katılabileceği bir stratejik müttefiklik anlaşması ile taçlandırmak olabilir.

---

73 “Azerbaycan ile Türkmenistan arasında “Dostluk” sahası anlaşmasının imzalanması tarihi bir olaydır”, *Yeni Azerbaycan Gazetesi*, 22.01.2021, https://yeniazerbaycan.com/Siyaset_e57934_az.html

74 Trans Adriatic Pipeline (TAP), “TAP Starts Transporting First Gas.”, 31.12.2020, <https://www.tap-ag.com/news/news-stories/tap-starts-transporting-first-gas>

75 BOTAŞ Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (2022). İletim (Taşıma). <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/iletim-tasima/11>

76 “Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattından bugüne kadar 488 milyon ton petrol taşındı”, *AzerTac Haber Ajansı*, 06.08.2021, https://azertag.az/xeber/Indiyedek_Baki_Tbilisi_Ceyhan_kemeri_ile_488_milyon_ton_neft_dasinib-1847231

“Bakü-Tbilisi-Ceyhan kəməri ilə 16 milyon tondan çox neft daşınıb”, *AzerTac Haber Ajansı*, 17.08.2022, https://azertag.az/xeber/Baki_Tbilisi_Ceyhan_kemeri_ile_16_milyon_tondan_chox_neft_dasinib-2255852

4.2. ŞUŞA BEYANNAMESİ'NİN SİYASİ VE ÇOK BOYUTLU İÇERİK ANALİZİ

Şuşa Beyannamesi'nin askeri, siyasi, ekonomik ve Türk Dünyasıyla bölgesel işbirliği boyutlarını barındırmaktadır.

Resim 1. Şuşa Beyannamesi'nin Çok Boyutlu İçeriği

Askeri ve siyasi boyutu ile Şuşa Beyannamesi, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin niteliksel olarak stratejik ittifak düzeyine yükseltilmesi, ortak stratejik çıkarlar ile örtüşen bölgesel ve küresel dış politika ve güvenlik konularında faaliyetlerin koordinasyonu ve siyasi istişarelerin yapılması, Kafkasya'da Türkiye'nin daha yakından katılımı ile istikrarın sağlanması, uluslararası ve bölgesel örgütlerde karşılıklı desteğin sergilenmesi, her iki ülkenin toprak bütünlüğüne üçüncü devletler tarafından tehdit gelmesi halinde ortak savunma önlemlerinin alınması, iki ülkenin Güvenlik Konseylerinin ulusal/bölgesel/küresel güvenlik ve savunma konularında koordinasyon amaçlı ortak toplantılarının yapılması, Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin Türkiye'nin askeri-teknik desteği ile aşamalı modernizasyonu

zasyonu, iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin ortak faaliyet kabiliyetinin artırılması, siber güvenlik teknolojileri dâhil askeri teknolojiler ve savunma sanayinde ortak projelerin uygulanması meselelerini ihtiva etmektedir.

Ekonomik boyutu ile Şuşa Beyannamesi, malların serbest dolaşımını, ortak üretim ve yatırım işbirliğini, Güney Gaz Koridoru üzerinden Avrupa'nın enerji güvenliğine doğal gaz tedarikinde ve buna ek olarak da elektrik iletim hatlarında bir alternatif güzergâh olarak katkı sağlanmasını⁷⁷, Doğu-Batı ve Orta Koridor gibi Çin'den Avrupa'ya uluslararası ulaşım koridorlarının geliştirilmesini, Zengezur Koridoru'nun açılmasını ve Nahçıvan-Kars demiryolunun inşasını kapsamaktadır. İki ülke arasında malların serbest dolaşımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi, organize ekonomik alan kurulması ve ekonomik işbirliğinin derinleştirilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye ve Azerbaycan arasında 1 Mart 2021'de yürürlüğe giren Tercihli Ticaret Anlaşması ile iki ülke, 2023 yılında ticaret hacmini 15 milyar dolara çıkarma hedefine doğru ciddi bir adım atmış oldu.⁷⁸ 2010 yılında kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyinin ikili ilişkilerin daha ileri bir noktaya taşınmasının kurumsal altyapısı gibi yapısal önemi⁷⁹ Şuşa Beyannamesi ile teyit edilmiştir. Türkiye ve Azerbaycan Dışişleri Bakanlıkları bünyesinde, Beynamedeki taahhütleri ve özellikle ekonomik içerikli hedefleri izlemek ve kapsamlı faaliyetleri koordine etmek için yapısal ve kurumsal altyapının kurulması ihtiyacı söz konusudur.

Türk Dünyası boyutu ile Şuşa Beyannamesi, Türk Devletlerinin ortak kurumlarına (örneğin, Türk Devletleri Teşkilatı) çok güçlü destek verilmesi ve bu ülkelerin işbirliği yönünde bölgesel ve küresel çabaların desteklenmesini öngörmektedir. Şuşa Beyannamesi'nde yer alan "Türk Dünyasının birlik ve refahına hizmet" (41. paragraf), "Türk kültür mirasının uluslararası düzeyde tanıtılması" (42. paragraf), "Türk dayanışmasının daha da pekiştirilmesi" (43. paragraf) ifadeleri ileriki aşamada diğer Türk Devletlerinin de uluslararası anlaşma niteliğindeki bu Beynamenin tarafları olabilme ihtimalini güçlendirmektedir. Görüldüğü üzere, Şuşa Beyannamesi sadece askeri ve siyasi ittifak konularını değil daha geniş çapta ekonomik, sosyal ve kültürel konuları da kapsayan bir belge olduğu için Kazakistan ve Kırgızistan gibi Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü üyeliği bulunan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri de önümüzdeki yıllarda Şuşa Beyannamesi'ne taraf olabilirler veya benzer bir ikili belgeyi Türkiye ile münferit olarak imzalayabilirler. **Şuşa Beyannamesinin ikili askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğinde ilerleyen aşamalarda diğer Türk**

77 Kenan Aslanlı (2022), "Kafkasya'nın enerji jeopolitiği: Rekabet ve iş birliği eğilimleri", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kafkasyanin-enerji-jeopolitigi-rekabet-ve-is-birligi-egilimleri/2696704>

78 Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri mətbuata birgə bəyanatlarla çıxış ediblər. 15 iyun 2021. <https://president.az/az/articles/view/52116>

79 Kenan Aslanlı, Birol Akgün (2020), "Institutional Mechanisms of the Turkish Foreign Policy: The Case of Russia - Turkey High-Level Cooperation Council", *Vestnik RUDN. International Relations*, Cilt 20, No 4, ss. 791-804.

Devletlerinin de dâhil olabileceği yapısal ve kurumsal bir içeriğe dönüşme kapasitesine ve kabiliyetine sahip olduğu görülmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarını güvence altına almayı temel alan bağımsız dış politika uygulamalarının ve uluslararası konulardaki tutumlarının her zaman tam olarak örtüşemeyebileceğinin Şuşa Beyannamesi'nde vurgulanması (18. paragraf) tüm Türk Dünyası formatında işbirliğinin temel prensiplerine de şık tutmaktadır. Şöyle ki, karşılıklı olarak işbirliğini derinleştirecek olan Türk Devletleri bağımsız dış politika yürütmek, egemenlik, egemen eşitlik, devletlerin iç işlerine karışmama ve doğasında "hiyerarşi olmayan işbirliği" ilkeleri çerçevesinde birbirleriyle farklı alanlarda daha da yakınlaşacaklardır. Böylelikle, Türk Devletlerinin tamamının katılabileceği askeri ve kurumsal modelin ilk denemesinin İkinci Karabağ Savaşının ardından imzalanan Şuşa Beyannamesi ile gerçekleştiği değerlendirilebilir.

4.3. BÖLGESEL DEĞERLENDİRME VE KİYASLAMA

Tarihi ve stratejik önemi olan Kars Antlaşması'nın 100. yıl dönümüne (1921-2021) denk getirilerek imzalanan Şuşa Beyannamesi (Beyannamenin 2. paragrafında taraflar 1921 Kars Antlaşması'na sadık olduklarını teyit etmektedir), her iki ülkenin de devlet başkanlarının ifade ettiği gibi yeni dönemde Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinin yol haritasını ve bölgenin jeopolitik mimarisini belirlemeye namzet bir belgedir. Kars Antlaşması'nın tarihi önemi Güney Kafkasya ülkelerinin Türkiye ile sınırlarını belirlemesi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne Türkiye'nin garantörlüğünü dolaylı olarak vurgulaması ve günümüzde gündemden düşmeyen Zengezur Koridoru bağlamında stratejik önemi yükselen Nahçıvan bölgesinin güvenliğinin sağlanması noktasında daha belirgindir.

Şuşa Beyannamesi'nin, 13 Ekim 1921'de Türkiye, Azerbaycan ve diğer aktörler arasında imzalanmış Kars Antlaşmasının 100. yıl dönümünde ve 15 Haziran Ulusal Kurtuluş Günü'nün de 28. yıl dönümünde ve işgalden yeni kurtarılan jeostratejik ehemmiyeti olan Şuşa şehrinde imzalanması, belgenin zaman ve mekân açısından sembolik anlam yükünün büyük olduğunu gösteriyor. Şuşa şehri coğrafi olarak ve jeostratejik açıdan Türk Dünyasının merkezi konumunda olmasının yanı sıra önemli kültür ve sanat merkezidir. Cumhurbaşkanı Erdoğan da Şuşa şehrinin Türk Dünyası için tarih, bilim, kültür ve sanat açısından önemini altını defalarca farklı konuşmalarında çizmiştir.⁸⁰

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 28 Mayıs 2022'de Bakü'de düzenlenen Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali TEKNOFEST Azerbaycan'ın Seçkin Gözlemci Günü'nde yaptığı konuşmada, Türkiye ve Azerbaycan'ın stratejik ortaklık düzeyinde olan ikili ilişkilerini Şuşa Beyannamesi ile stratejik müttefiklik düzeyine çıkardıklarını vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, çok kapsamlı içeriğe sahip olan Şuşa Beyannamesi'nde belirtildiği gibi "savunma sanayi alanında ortak araştırma ve üretim faaliyetleri" ile ilgili kararlı adımların atıldığının altını çizmiştir.⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Şuşa Beyannamesi'ni hem ilişkileri "tam müttefiklik" boyutuna taşıyan bir belge olarak, hem de

80 "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı'nın ardından yaptığı açıklama", 21.06.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128433/-1-temmuz-itibariyla-baslamak-uzere-so-kaga-cikma-kisitlamalarini-tumuyle-kaldiriyoruz>

81 "Cumhurbaşkanı Erdoğan, TEKNOFEST Azerbaycan'ın Seçkin Gözlemci Günü'ne katıldı", 2022, <https://bit.ly/3Sv7RVc>

halklar ve devletler nezdinde önceden mevcut olan birlik duygusunun somutlaşması gibi değerlendirdi.⁸²

Resim 2. Şuşa Beyannamesi'nin İmza Töreni (Şuşa, 15 Haziran 2021)

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının resmi web sitesi. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ittifak ilişkilerine ilişkin Şuşa Beyannamesi imzalandı. 15.06.2021. <https://president.az/az/articles/view/52115/images>

Şuşa Beyannamesi'nin 15 Haziran 2021'de Şuşa'daki imza töreninin yapıldığı mekânın arka planında 30 yıllık Ermeni işgalinin yıkıcı sonuçlarını gösteren yıkık bir bina vardı. O bina sonuncu Şuşa Hanı Mehdigulu Han'ın kızı, kadın şair Hurşidbanu Natevan'ın evi idi.⁸³ Burada yapılan imza töreninde, imzalanan resmi Beyanname metninde ve imza töreninden sonra yapılan resmi açıklamalarda çok güçlü bir şekilde işgalden kurtarılan

82 "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun TRT Haber'e Verdiği Özel Röportaj", 10.02.2022, <https://www.mfa.gov.tr/dis-isleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-trt-haber-e-verdigi-ozel-roportaj--10-subat-2022.tr.mfa>

83 Murat Ahmet (2021), "Şuşa Beyannamesi, bu tarihi binanın kalıntıları fonunda imzalandı", Qəafqazinfo, 16.06.2021, <https://qafqazinfo.az/news/detail/susa-beyannamesi-bu-tarixi-binanın-dagintilari-fonunda-imzalanib-326889>

Karabağ'ın ihyasına vurgu yapılmıştır. Burada kastedilen hem Karabağ bölgesinin ekonomik ihyası, hem de yeni bir jeopolitik bölgesel mimarinin ihyası ve inşasıdır.⁸⁴

15 Haziran 2021'de Şuşa Beyannamesi'nin imza töreninin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu belge ile ortaya çıkan yeni vizyona yönelik yaptığı kritik açıklamalarda öne çıkan fikirler bunlar oldu:⁸⁵

- Bölgede hem sosyoekonomik kalkınmaya yönelik işbirliği olacak, hem de Karabağ ve diğer Azerbaycan toprakları ileride benzer işgallerden korunacak;
- Bölgesel işbirliklerinin sektörel yelpazesi genişlemekle birlikte bu işbirliklerinin derinliği de artıyor;
- Tüm bölgesel aktörler "Altılı Platform" gibi (Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran) yeni önerilen bölgesel işbirliği mekanizmalarına realist ve pragmatist yaklaşım ortaya koymalıdır;
- Bölgesel istikrar için Azerbaycan ve Ermenistan arasında ateşkes antlaşmasının devamı olarak "kapsamlı ve vizyoner bir barış anlaşması"na ihtiyaç vardır;
- Bölgesel işbirliğinin genişlemesinde Türkiye-Azerbaycan ortak enerji ve ulaşım projeleri adeta bir lokomotif fonksiyonuna sahiptir;
- Türkiye ve Azerbaycan birlikte üçüncü ülkelerde stratejik yatırım projelerine girmek suretiyle ortaklığı yeni bir seviyeye çıkaracaklar;
- Şuşa Beyannamesi sadece ikili ilişkileri kapsamıyor, aslında tüm "bölgeyi kapsayan" "geleceğe yönelik" yeni işbirliklerinin adeta embriyosudur.

Şuşa Beyannamesi'nin stratejik ittifakın yanı sıra hatta ileride "bölgesel güvenlik örgütüne" evirilebileceği yönünde de görüşler mevcuttur.⁸⁶ Şuşa Beyannamesi'nde Azerbaycan ve Türkiye silahlı kuvvetlerinin ve güvenlik birimlerinin derin işbirliğinin vurgulanmasında NATO boyutunu ön plana çıkaran (NATO'nun en güçlü ikinci ordusuna sahip bir ülke olarak Türkiye'nin güvenlik garantisi) ve bu ittifaka yeni bölgesel güvenlik ittifakları döneminin (Ukrayna savaşı sonrası pekişen İngiltere-Ukrayna-Polonya-Baltık ülkeleri ittifakı, Çin'e karşı AUKUS ve QUAD ittifakları vb.) kendini sahada kanıtlamış ilk işlevsel örneği olarak değerlendiren analizler de mevcuttur.⁸⁷

Bazı siyasi analistlere göre Şuşa Beyannamesi ile Azerbaycan, Rusya ve Batı arasında sürdürdüğü denge politikasını, bu tarihi aşamada Türkiye ile Rusya arasında yürütmeye

84 AYTEKİN ZEYNALOVA (2022), "Şuşa Zirvesi Odağında Azerbaycan-Türkiye İttifakı ve Uluslararası Etkisi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, ss.1-15.

85 "Bölge üzerinde etkisi olan herkesi, hakikatleri görmeye, Azerbaycan halkının zaferini kabullenmeye ve geleceğe bakmaya davet ediyoruz", 15.06.2021 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128334/>

86 TÜRK SAM (2022), "Şuşa Beyannamesi'nin Yıl Dönümünden Tarihi Notlar", 2022, <https://www.turksam.org/detay-susa-beyannamesi-nin-yil-donumunden-tarihi-notlar>

87 NURANI (2022), "Shushinskaya deklaratsiya: god spustya", *Yeni Müsavat*, 2022, https://musavat.com/ru/news/shushinskaya-deklaratsiya-god-spustya_898169.html

tercih etmiştir. 10 Kasım 2020 tarihli Üçlü Ortak Bildiri ve Rus barış güçlerinin Karabağ'a girmesi bu dengenin Rusya ayağını, Şuşa Beyannamesi ile Türkiye ile derinleşen askeri-siyasi ittifak ise bu dengenin Türkiye ayağını temsil etmektedir. Şuşa Beyannamesi ile ortaya çıkan çok güçlü askeri-siyasi mesajın muhatabı sadece göreceli olarak pozisyonları ve kapasiteleri zayıflayan Ermenistan olamaz, bu daha ziyade Rusya'nın bölgedeki gücünün sınırlandırılması veya dengelenmesi yönünde jeopolitik eylemdir.

Şuşa Beyannamesi'ni, Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Konseptinde (23.05.2007) ve Askeri Doktrininde (08.06.2010) belirtilen dış askeri ve siyasi tehditlerin ortadan kaldırılmasına yönelik bir adım olarak nitelendirmek de mümkündür.⁸⁸ Her iki belgede ülkenin savunma kapasitesinin güçlendirilmesi, dış tehditlerin bertaraf edilmesi ve bölgesel ekonomik projelerin güvenliği için Türkiye ve NATO ile askeri ve güvenlik işbirliğine dolaylı ve direkt vurgular mevcut.⁸⁹ Şuşa Beyannamesi'nin Azerbaycan'a olası Rusya ve İran müdahalelerine karşı Türkiye'nin stratejik ortaklığı ve koruma kalkını sunduğu ve hatta 2025 yılında ilk süresi dolan Rus barış gücüne karşı Azerbaycan'ın elini rahatlattığı da kimi Avrupalı uzmanlarca ileri sürülmektedir.⁹⁰ Rusya-Ukrayna hattında yaşananlar ve bunun etkisi ile Kuzey Kafkasya'da ortaya çıkabilecek yeni politik ve güvenlik gerçekliği Rusya'nın Güney Kafkasya ile ilgili stratejik planlarında revizyona neden olabilir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Azerbaycan Millî Meclisinde 16 Haziran 2021'de yaptığı konuşmada *"Bir daha Kafkasya'nın boynuna kimsenin esaret zinciri vuramaması için önümüze çıkan fırsatları hep birlikte en iyi şekilde değerlendirmeliyiz"* ifadesi Azerbaycan ile Şuşa Beyannamesi'yle geliştirilen işbirliği modelinin Güney Kafkasya ile birlikte Kuzey Kafkasya bölgesine, yani Kafkasya'nın tamamına bakan bir tarafının olduğu vurgulanmıştır.⁹¹ Özellikle, Zengezur Koridoru inisiyatifinin bütün Kafkasya bölgesini bir anlamda ablukadan çıkararak ve bölgeyi ulaşım açısından rahatlatan bir "anahtar" misyonu göreceğinin altı çizilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye ve Azerbaycan'ın bölge için "dışlayıcı değil kapsayıcı" ulaşım projeleri, "çok boyutlu taşımacılık" sistemleri, kalkınma modelleri önererek "bölgenin transit lojistik merkez olma" pozisyonunu tüm bölge ülkelerinin fayda

88 Vüsal Ahmadov, "Şuşa Deklarasyonu'nun imzalanması, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık tarihindeki en önemli olaylardan biridir", 14.07.2021, Azerbaycan Savunma Bakanlığı, <https://mod.gov.az/az/pre/36788.html>

89 "Azerbaycan Ulusal Güvenlik Konsepti", 23.05.2007, <https://www.e-qanun.az/framework/13373> Azerbaycan Askeri Doktrini. 08.06.2010. <https://mod.gov.az/images/pdf/1840a650b19f3c1a6b1e-8166000f1ef2.pdf>

90 Taras Kuzio (2021), "Why Russian peacekeepers are a threat to peace in the South Caucasus. New Eastern Europe", 2021, <https://neweasterneurope.eu/2021/11/25/why-russian-peacekeepers-are-a-threat-to-peace-in-the-south-caucasus/>

91 "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Azerbaycan Millî Meclisinde yaptığı konuşma", 16.06.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128340/-kafkaslardaki-baris-ve-huzurdan-yalniz-azerbaycan-degil-tum-bolge-ulkeleri-kazancli-cikacaktır>

sağlayacağı şekilde güçlendirmeye çalıştıklarını beyan etmiştir.⁹² Yani Şuşa Beyannamesi arasında bölge için “kazan-kazan” prensibi ile işbirliği sunmaktadır.

Uluslararası antlaşma niteliğine sahip olan ve tüm alanlarda iki devlet arasındaki ilişkileri yeni bir seviyeye taşıyan Şuşa Beyannamesi’nin aynı zamanda, Kafkasya, Türk Dünyası ve Hazar Denizi havzası ile sınırlı olmayan Batı Avrupa’dan Doğu Asya’ya kadar daha geniş bir bölgesel boyutu vardır. Şuşa Beyannamesi imzalandıktan sonra Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanlarının ortak basın açıklamalarında bölgesel işbirliği ve istikrar için altılı platform (3+3 formatında üç Güney Kafkasya ülkesi Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve üç bölgesel güç Rusya, Türkiye, İran) önerisinin ve yine Türkiye ile Azerbaycan’ı demiryolu ve karayolu ile bağlayacak olan ve tüm Avrasya bölgesini ilgilendiren Zengezur Koridoru’nun önemini yeniden dile getirilmesi (Beynamede 31. paragraf) Beyannamenin bölgesel boyutunun birer göstergesidir.⁹³

Azerbaycan Milli Meclis’in Savunma, Güvenlik ve Yolsuzlukla Mücadele Komitesi Başkanı Prof.Dr. Ziyafet Asgerov, Şuşa Beyannamesi’nin “Azerbaycan ve Türkiye öncülüğünde yeni bölgesel jeopolitik yapılanmanın (*konfigürasyon*) kurulması ve bundan sonra Azerbaycan-Türkiye tandemiyle devam edecek yeni bölgesel düzenin başlangıcı anlamına geldiğini” belirtmiştir.⁹⁴ Şuşa Beyannamesi ile ortaya çıkan yeni jeopolitik gerçekliğin geri döndürülemez ve tüm güçlerin kabul etmesi gereken tarihi nitelikte olduğu vurgulanmaktadır. Her ne kadar Beynamede “iki devlet arasında geliştirilen ve tarafların kendi ulusal çıkarlarını karşılayan askeri-politik işbirliğinin üçüncü ülkelere yönelik olmadığı” Beynamede 26. paragrafında açıkça belirtilmiş olsa da bu belge ile ulaşılmak istenen hedef hem Rusya, İran ve Ermenistan gibi bölge ülkelerini, hem de ABD, Fransa ve Çin gibi bölge dışı ülkeleri ilgilendirmektedir. Şuşa Beyannamesi, Karabağ sorununa odaklanan Türkiye-Azerbaycan askeri işbirliğinin bu arazilerin büyük bölümünün işgalden kurtarılması ile daha fazla bölgesel meselelere odaklanan “askeri-siyasi bloğa dönüşmesinin” siyasi mesajı gibi de algılanmıştır.⁹⁵ Benzer ikili askeri ittifak ve güvenlik anlaşmalarından (örneğin, 1960 yılında yürürlüğe giren ABD ve Japonya Arasında Karşılıklı İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması) temel farkı ise Şuşa Beyannamesi’nin çok daha kapsamlı ve genişleme perspektiflerine açık olmasıdır.

15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi, 22 Şubat 2022 tarihinde (Ukrayna savaşından iki gün önce) Azerbaycan Cumhurbaşkanı ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı arasında Moskova’da imzalanan “Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti-

92 “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı Aliyev ile düzenlediği ortak basın toplantısı”, 26.10.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410131129/-bolgede-kalici-baris-ve-kapsamli-normallesmeden-yanayiz>

93 “Azerbaycan ve Türkiye cumhurbaşkanları basına ortak açıklamalar yaptı”, 15.06.2021, <https://president.az/az/articles/view/52116>

94 Ziyafet Asgerov (2022), “Sarsılmaz kardeşlik örneği”, *Azerbaycan Gazetesi*, <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/sarsilmaz-qardasligin-numunesi-1655251314>

95 Javidan Ahmadkhanli, “15 June Shusha Declaration”, 15.06.2021, <https://www.top-center.org/en/expert-opinion/3157/15-june-shusha-declaration>

ti Arasında Müttefiklik Karşılıklı Faaliyet Hakkında Beyanname" (*Moskova Beyannamesi*)⁹⁶ ile sıkça karşılaştırılmakta ve kıyaslanmaktadır. Hatta Moskova Beyannamesinin Rusya tarafından Şuşa Beyannamesi'ne denk olarak ve ittifak açısından bölgesel dengeyi yakalamak için ortaya çıkarıldığı fikri de ileri sürülebilir. Her iki belgenin isminin "Beyanname" olması, kapsamlı içeriğe (güvenlik, askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel konular) sahip olması ve kritik zamanlarda iki taraflı formatta imzalanması benzer özellikleridir. Her iki belge uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde, taraf devletlerden birisine yönelik silahlı veya başka şekillerde saldırılara karşı meşru müdafaa hakkının diğer devletle birlikte gerçekleştirilmesi hükmünün Şuşa Beyannamesi'nde daha net bir biçimde ifade edildiği görülmektedir. Tablo 1'de Şuşa ve Moskova Beyannamelerinin, ikili ilişkilerin dayandığı prensipler, bağımsız dış politika olanakları, tarafların birbirlerine karşı caydırıcılık şartları, dış politika koordinasyonunun kurumsal mekanizması, spesifik stratejik bölgelere yapılan öncelik vurgusu, küresel ve bölgesel konularda işbirliğinin derinliği, askeri ittifak şartları ve askeri işbirliği mekanizmaları açısından kıyaslanması sunulmuştur.

---

96 "Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik Karşılıklı Faaliyet Hakkında Beyanname", 22.02.2022, <https://president.az/az/articles/view/55498>

Tablo 1. Şuşa ve Moskova Beyannamelerinde dış politika ve askeri işbirliğinin kıyaslanması

Kategoriler	Şuşa Beyannamesi	Moskova Beyannamesi	Yorum
<i>İkili ilişkilerin dayandığı prensipler</i>	Bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, devletlerin içişlerine karışmama (paragraf 16).	Bağımsızlık, egemenlik, sınırların dokunulmazlığı, karşılıklı saygı, içişlerine karışmama, uyuşmazlığın barışçıl yollarla çözülmesi, güç kullanılmaması ve kuvvet tehdidinin önlenmesi (madde 1).	Moskova Beyannamesine “güç kullanılmaması ve kuvvet tehdidinin önlenmesi” prensiplerini dâhil etmek ihtiyacı asimetrik ikili ilişkilerde Rusya’dan gelebilecek tehditler ile ilgili olabilir.
<i>Bağımsız dış politika</i>	Taraflar, ulusal çıkarlarını korumaya yönelik bağımsız dış politika uyguluyorlar (paragraf 18).	Taraflar, ulusal çıkarlarını korumaya yönelik bağımsız dış politika uyguluyorlar (madde 2).	Bağımsız dış politika vurgusu her iki belgede de mevcuttur.
<i>Caydırıcılık</i>	Taraflar arasında daha derin bir güven tesisi veya inşası söz konusu olduğu için benzer madde yoktur.	Taraflar, stratejik ortaklık ve ittifak ilişkilerine zarar verecek her türlü eylemden, üçüncü devletler aracılığıyla olmak üzere, birbirlerine karşı yöneltilen her türlü eylemlerden kaçınırlar (madde 7 ve 17).	Moskova Beyannamesi, tarafların topraklarında diğer tarafın devlet egemenliğine karşı her türlü faaliyetlerin engellenmesi dâhil bir dizi caydırıcı madde içermektedir.
<i>Dış politika koordinasyonu mekanizması</i>	Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi’nin devamlılığı (paragraf 17)	Her iki ülkenin dışişleri bakanlıkları (madde 7)	Türkiye ve Azerbaycan daha kapsamlı bir dış politika koordinasyon mekanizması kurmuşlar.
<i>Spesifik stratejik bölgelere vurgu</i>	Nahçıvan, Zengezur, Kafkasya, Türk Dünyası	Kafkasya ve Hazar Havzası bölgeleri	Her iki belge tam olarak örtüşmese de yakın jeo-politik önceliklere sahip.
<i>Küresel ve bölgesel konularda işbirliği</i>	Taraflar, güncel küresel konularda karşılıklı çıkarlar ile yakın veya örtüşen bir pozisyon alarak, global ve bölgesel kuruluşlarda dayanışma içerisinde birbirlerine karşılıklı destek sağlayacaklar (paragraf 19).	Taraflar, küresel sorunlarla ilgili aynı veya benzer pozisyonlar olarak uluslararası örgütlerde karşılıklı çıkar esasında yapıcı işbirliği ve etkileşim içindedirler (madde 4).	Şuşa Beyannamesinde uluslararası örgütlerde karşılıklı destek ve dayanışma vurgusu Moskova Beyannamesi ile kıyasla çok daha nettir.

<i>Askeri ittifak şartları</i>	Üçüncü bir devlet tarafından tehdit veya saldırı varsa, gerekli askeri yardım sağlanıyor, ortak savunma ihtiyaçları karşılanıyor, Silahlı Kuvvetler koordineli çalışıyor (<i>paragraf 20</i>).	Taraflardan birinin güvenlik çıkarlarını veya barışı etkileyebilecek bir durum veya tehdit varsa, çözüm için acil istişareler yapılabilir (<i>madde 6</i>).	Şuşa Beyannamesinde tespit edilen tam anlamıyla bir askeri ittifak şartlarıdır. Moskova Beyannamesinin askeri tehdit karşısında ortak hareket ve yardım maddesi ise oldukça muğlaktır.
<i>Askeri işbirliği mekanizmaları</i>	Güvenlik Konseylerinin ortak toplantıları, askeri modernizasyon, mayın temizlenmesi, personel değişimi, ortak eğitim, askeri tatbikatlar, askeri teknoloji ortak araştırma ve üretim, siber güvenlik, silah ve mühimmatla donatım.	Operasyonel kapasitenin artırılması, askeri eğitim ve askeri-teknik işbirliği, silah ve askeri teçhizatla donatım, askeri ürünlerin onarımı ve ortak üretimi.	İkili askeri işbirliği mekanizmaları Şuşa Beyannamesinde Moskova Beyannamesine göre çok daha çeşitlendirilmiş ve kapsamlı olarak ifade edilmiştir.

Kaynak: <https://president.az/az/articles/view/52122>; <https://president.az/az/articles/view/55498>

Şuşa Beyannamesi'ne meşru müdafaa ile ilgili hükümler Ermenistan'daki Azerbaycan'dan İkinci Karabağ Savaşının rövanşını almak isteyen güçlere ve yeni bölgesel dengeyi bozmak isteyebilecek bölge ülkelerine (İran ve bizzat Karabağ'da barış gücü bulunduran Rusya dâhil) ve bölge dışı aktörlere yönelik Azerbaycan toprak bütünlüğünü koruyan bir mesaj hükmündedir. Moskova Beyannamesi'ne aynı kapsayıcılıkta olmasa da benzer hükümlerin dâhil edilmesi ise daha ziyade Türkiye'nin Azerbaycan ve Güney Kafkasya'da artan etkisi ve ileride daha da artabilecek askeri varlığını en azından hukuki olarak dengelemek ve Azerbaycan ile askeri işbirliğini belirli bir düzeyde tutmak için Rusya'nın bir gayreti olarak değerlendirilebilir.

Moskova Beyannamesi Ukrayna Savaşı öncesinde Rusya'nın yaptığı dış politika, bölgesel güvenlik ve ekonomik yaptırımlarla baş etme açısından hazırlık sürecinin bir parçası olarak da ele alınabilir. Benzer ikili belgeler daha önceleri Rusya ile diğer eski-Sovyet cumhuriyetleri arasında da imzalanmıştır. Türk dış politikasında şekli, içeriği ve zamanlaması açısından özgün bir belge olan Şuşa Beyannamesi de ileride yaşanacak köklü ve yıkıcı jeopolitik mücadele ve değişim/dönüşüm süreçlerine karşı önleyici ve caydırıcı bir stratejik hamledir. Her iki belgede ileriye dönük stratejik vizyon bulunmaktadır. Ancak Şuşa Beyannamesi'nin imzalanmasından sonra yaşanan jeopolitik olaylara ve Türkiye ile Azerbaycan arasında hız kazanan işbirliği sürecine baktığımızda, Beyannamenin ortaya koyduğu stratejik vizyonun, Ukrayna Savaşı ile siyasi ve ekonomik sıkışıklık ve yalnızlık içerisinde olan (örneğin, Şanghay İşbirliği Örgütü Eylül 2022'de düzenlenen Semerkant Zirvesinde Hindistan ve Çin'in Rusya'nın Ukrayna'daki askeri operasyonları bitirmesine yönelik beyanları ve Rusya'ya ciddi destek göstermemeleri) Rusya'yla imzalanan Moskova

Beyannamesi'nin strateji vizyonundan daha isabetli olduğunu göstermektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi bölgesel ve küresel jeopolitiği etkilediği gibi Rusya içerisindeki siyasi değişim sürecini de belli ölçüde hızlandırmıştır. Önümüzdeki dönemde Rusya ve İran gibi ülkelerdeki muktedir siyasi sistemlerin zayıflaması durumunda bölgesel jeopolitikte düzensizlikler ve ülkelerin içerisinde anarşi ortamları ihtimal dâhilindedir.⁹⁷ Türkiye ve Azerbaycan, Şuşa Beyannamesi ile daha da hızlandırdıkları güvenlik, askeri, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel işbirliklerini yeni bölgesel risklere karşı da kullanma imkânına kavuşabilecektir.

---

97 Robert D. Kaplan (2022), "Russia, Iran, and the Perils of Post-Autocracy", *Project Syndicate*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-iran-perils-of-regime-collapse-by-robert-d-kaplan-2022-09>

4.4. ŞUŞA BEYANNAMESİ İMZALANDIKTAN SONRA YAŞANAN GELİŞMELER

Şuşa Beyannamesi imzalandıktan sonra 2021 ve 2022'de bölgesel krizler ve güvenlik alanında aşağıda belirtilen önemli gelişmeler yaşanmıştır:

- Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahale gibi post-Sovyet coğrafyasında devam eden agresif tutumu,
- Rusya'dan eski-Sovyet ülkelerine ve diğer komşulara doğru göçler,
- Ermenistan'ın çeşitli iç ve ABD/Fransa ikilisinin artan desteği dâhil etkin dış dinamiklerle sınırda ve Karabağ içerisinde artan provokasyonları,
- Ermenistan ile nihai barış anlaşmasının bir türlü imzalanmaması
- Bölgesel enerji krizi ve buna karşı iki ülkenin sunduğu alternatif rotalar ve çözümler,
- İran'ın Zengezur Koridoru argümanı ile Azerbaycan'a karşı saldırganlaşması,
- İran'ın nükleer programının geleceği ve ülke içindeki sosyal protestolar ile ilgili yükselen bölgesel güvenlik riskleri,
- Kazakistan'daki Ocak 2022 kaotik olayları ve protestoları,
- Kırgızistan-Tacikistan sınırında yaşanan silahlı çatışmalar,
- Özbekistan'ın Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'ndeki ayaklanmalar,
- Tayvan özelinde yaşanan Çin-ABD gerilimi.

Tüm bu yaşananlar, Şuşa Beyannamesinde sunulan ortak güvenlik ve işbirliği vizyonunun doğruluğunu gözler önüne sermektedir. Bölgesel düzen ve öngörülebilirlik eksikliği, düzen ortamından düzensizliğe kademeli düşüş gibi betimleyebileceğimiz entropi dönemlerinde zamanında ve önleyici stratejik ittifak kurmak ve işbirliği/koordinasyon süreçlerini hızlandırmak zorunludur.

Kırk dört günlük İkinci Karabağ Savaşı ve ardından imzalanan Şuşa Beyannamesi, Türk dünyasında daha önceleri başlayan işbirliği eğilimlerine yeni ivme kazandırmış, Türk Dünyasındaki işbirliğinin daha da derinleşmesine giden süreci hızlandırmıştır. Şuşa Beyannamesinin etkisini, Beynâmenin imzalanmasından sadece beş ay sonra toplanan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin İstanbul'da düzenlenen Sekizinci Zirvesi'nde görmek mümkündür. 12 Kasım 2021'de İstanbul'da düzenlenen Türk Konseyi Sekizinci Liderler Zirvesinde örgütün ismi Türk Devletleri Teşkilatı'na dönüşmüş, Türkmenistan

Zirveye Cumhurbaşkanı düzeyinde katılmış ve Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olmuştur. Böylece Türkmenistan'ın Teşkilata tam üyeliğinin yolu açılmıştır. Ayrıca, Türk Dünyası'nın gelecek vizyonu ve yol haritası niteliğindeki Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi onaylanmış, Türk Yatırım Fonu tesis etmek için somut adımlar atılmıştır.⁹⁸ Türk Devletleri Teşkilatı'nın Sekizinci Zirvesi (İstanbul Zirvesi) Sonuç Bildirisi incelendiğinde, Şuşa Beyannamesi'nin içeriğiyle büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bildiride Türk Dünyası arasındaki işbirliğinin daha da derinleştirilmesi gerektiği belirtilerek, dış politika, güvenlik, ekonomi, eğitim, kültür, insani konular, ulaştırma, enerji, turizm başta olmak üzere onlarla alanda yakın işbirliği ve ortak politikalar uygulanması, üye devletler kadar toplumlar arasında da yakın işbirliğinin önemli olduğu, Türk Dünyasının kurumsal girişimleri olan TÜRKPA, TÜRKSOY, Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi yapıların işlerliğinin artırılması gibi konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bildirinin 6. maddesinde Azerbaycan'ın 44 Günlük Vatan Muharebesi Zaferinin anılması, 40. maddesinde Zengezur Koridoru'da Hazar geçişli uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru kapsamında bağlantının sağlanması ve bu konuda Azerbaycan'ın desteklenmesi Şuşa Beyannamesi'nde vurgulanan konuların sadece Beyannameye taraf iki ülke arasında değil, Türk Devletleri Teşkilatı üye ve gözlemci devletleri tarafından da gündem edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Sekizinci Zirve sonucunda imzalanan diğer önemli belge olan Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesinin de Doğu-Batı ve Orta Koridoru konusuna değinmesi, "çeşitli uluslararası ekonomi platformlarında Zengezur Koridoru'nun ortaklaşa tanıtımını yapmak" maddesinin eklenmesi⁹⁹, Zirveden sadece beş ay önce imzalanan Şuşa Beyannamesi ile ortaya konulan bölgesel işbirliği modelinin Türk Devletlerince de teyit edildiğini, onaylandığını, özümsemiş olduğunu, ikili ve çoklu ilişkilere yansıtılacağını göstermektedir. Bu bakımdan Şuşa Beyannamesi, Türk devletleri arasındaki işbirliğinin stratejik ortaklıktan müttefiklik düzeyine taşınabileceğini, işbirliğinin derinleştirilebileceğini gösteren ilk ve en somut girişim olmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Baghdad Amreyev Şuşa Beyannamesini "*Türk devletleri arasındaki kapsamlı iş birliğinin belirgin bir Türklük bilinci ile nasıl daha üst seviyelere evrilmesi gerektiğini gösteren örnek bir belge*" olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁰

Şuşa Beyannamesi imzalandıktan hemen sonra Kazakistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Azerbaycan'ı ziyaret ederek bazı üst düzey görüşmeler gerçekleştirmiştir.¹⁰¹ Avrasya Ekonomik Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü üyesi olan Kazakistan, Azerbaycan ve Türkiye ile olan ilişkilerinin stratejik boyutunu derinleştirmek için daha aktif tutum sergilemiştir. Özellikle, Zengezur Koridoru ile ivme kazanacak olan Çin'den

98 "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", 12.11.2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>

99 "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>

100 Ferhat Pirinççi (2021), "Kardeşliğin Mührü "Şuşa Beyannamesi", *Kriter Dergisi*, Cilt 6, Sayı 59, <https://kriterdergi.com/dis-politika/kardesligin-muhru-susa-beyannamesi>

101 Elhan Şahinoğlu, "Şuşa Beyannamesi Kazakistan'ı harekete geçirdi", *Akhar Haber Sitesi*, 22.06.2021, <https://bit.ly/3fgQqJn>

Avrupa'ya doğru Doğu-Batı/Orta Koridoru, bölgesel enerji ve ulaşım projeleri, Çin ile de stratejik ilişkiler geliştiren Kazakistan'ın çıkarlarına uygun düşmektedir. Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan İkinci Karabağ Savaşından sonra Azerbaycan ve Türkiye ile ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmek için daha da yüksek motivasyonla adımlar atmaya başlamıştır.

Şuşa Beyannamesi'nin imzalanması sonrasında yaşanan diğer önemli ve birbiriyle ilişkili gelişmeler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Mart 2022'de Türkiye ve Özbekistan arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmeyi amaçlayan dokuz önemli anlaşmanın imzalanması;¹⁰²
- Ağustos 2022'de son ABD askerlerinin Afganistan'dan çekilmesi ile yeni bölgesel ittifakın Orta Asya'ya doğru genişlemesi (Türkiye, Pakistan, Afganistan, Özbekistan, Azerbaycan);¹⁰³
- Ağustos 2022'de Taşkent'te Türkiye-Azerbaycan-Özbekistan Üçlü Dışişleri, Ticaret ve Ulaştırma Bakanları Toplantısının gerçekleşmesi ve İpek Yolu'nun canlandırılmasına yönelik Türk Dünyasının refahı vurgusu yapılan Taşkent Bildirisinin imzalanması.¹⁰⁴

Müzakere masasındaki işbirliği konularının sayısının genişlemesi ve işbirliğinin daha da derinleşmesi anlamında (*deepening*) Türkiye'nin Orta Asya açılımına İkinci Karabağ Savaşı ve akabinde imzalanan Şuşa Beyannamesi ivme kazandırmıştır.

Diğer taraftan Afganistan merkezli güvenlik riskleri, ABD-Çin-Rusya stratejik rekabeti ve kırılğan iç dinamikler Orta Asya Türk Devletleri açısından askeri ve siyasi ilişkilerde, toplumsal istikrarı sağlamak amacıyla refahı arıtma hedefinde, ekonomik ve enerji ilişkilerinde Türkiye ile ilişkileri geliştirmeleri yönünde teşvik etmektedir. Bir diğer taraftan ise ABD de Türkiye'nin Orta Asya'ya doğru aktif ekonomik ve askeri politikasını destekleyebilir. ABD'nin Güney Kafkasya ve Azerbaycan'a yaklaşımında her zaman üç itici güç öne çıkmıştır: Rusya'nın çevrenemesi politikası, İran'ın engellenmesi politikası, Orta Asya ve Hazar Havzası'nın zengin enerji kaynaklarının Batı'ya doğru aktarılması.¹⁰⁵ Şuşa Beyannamesi ile ilgili ABD'nin sessiz tavrında Türkiye ile tüm sorunlara rağmen örtüşen stratejik çıkarların yanı sıra, Çin ile yaşanan küresel stratejik gerilim ve Afganistan üzerinden gelişen güven-

102 "Ozbekiston va Turkiya hamkorligini kengaytiruvchi 9 ta hujjat imzolandi", 30.03.2022, <https://kun.uz/uz/news/2022/03/30/ozbekiston-va-turkiya-hamkorligini-kengaytiruvchi-9-ta-hujjat-imzolandi>

103 Selçuk Türkyılmaz (2022), "Taşkent Bildirisi ve tarihî İpek Yolu'nun ihyası", *Yeni Şafak Gazetesi*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/selcuk-turkyilmaz/taskent-bildirisi-ve-tarih-ipek-yolunun-ihyasi-2063658>

104 "Türkiye-Özbekistan-Azerbaycan Üçlü Dışişleri, Ticaret ve Ulaştırma Bakanları Toplantısı", 02.08.2022, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin--ozbekistan-i-ziyareti--2-agustos-2022.tr.mfa>

105 Michael Doran (2022), "The Azerbaijan-Armenia Conflict and the American Interest", *Hudson Institute. Virtual Event*, <https://www.hudson.org/events/2158-virtual-event-the-azerbaijan-armenia-conflict-and-the-american-interest92022>

lik riskleri gibi faktörlerin de belirli ölçüde payı olabilir. Tüm bunlar ikili, üçlü ve çok taraflı formatta güvenlik işbirliklerini zorunlu kılmaktadır.

Şuşa Beyannamesi'nin imzalanmasıyla güvenlik alanında Azerbaycan ve Türkiye silahlı kuvvetlerinin işbirliği ve ortak savunma sanayi projeleri süreçleri daha da hızlanmıştır.¹⁰⁶ Şuşa Beyannamesi'nin en somut sonuçlarından biri Türkiye Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile Azerbaycan Cumhuriyeti Güvenlik Kurulu Sekreterinin Hizmeti arasında bölgesel güvenlik konularında temasların artması ve Mayıs 2022'de işbirliği ile ilgili Mutabakat Muhtırasının imzalanması olmuştur.¹⁰⁷ Bu önemli gelişmenin akabinde, 29 Haziran- 1 Temmuz 2022 tarihlerinde Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Millî Güvenlik Kurulu ve Konseyi Sekreterleri, Türkiye Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin daveti üzerine Türkiye'ye resmî ziyaret düzenlenmiştir. **Şuşa Beyannamesi'yle Türkiye ve Azerbaycan arasında kurulan askeri ve güvenlik işbirliği modeli diğer Türk Devletleri için cesaret verici ve teşvik edici bir pilot uygulama niteliğine de sahiptir.** Şuşa Beyannamesi'nden sonra Azerbaycan'da Türk modeline uygun komando birlikleri de oluşturulmaya başlanmış ve Mayıs 2022'de ise Türkiye modeline uygun biçimde Azerbaycan Milli Savunma Üniversitesi kurulmuştur.¹⁰⁸ Azerbaycan ordusunun Türk ordusu modeline geçişinde Şuşa Beyannamesi'nin ordunun muharebeye hazırlanması, askeri birliklerin yapısı ve eğitim sistemi, dağlık bölgelerde terörle mücadele operasyonlarının yürütülmesi, ve askeri tatbikatlar bağlamında büyük etkisi olduğunu askeri uzmanlarda onaylamaktadır.¹⁰⁹

Şuşa Beyannamesi'nde Azerbaycan'da Türkiye'nin askeri üslerinin kurulmasına ilişkin kesin bir hüküm bulunmamaktadır. Azerbaycan'ın Bağlantısızlar Hareketine (NAM) üye olması, Rusya ve İran gibi ülkelerin tepkileri göz önünde bulduğunda anlaşılır bir tutum olmaktadır. Ancak Azerbaycan'da Türkiye'nin askeri personelinin bulunduğu, ortak tatbikatlar yapıldığı, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında işbirliği ve entegrasyon sürecinin hızla devam ettiği de bir gerçekliktir. Azerbaycan ve Türkiye hükümetleri arasında 3 Haziran 2016'da imzalanan bir protokol ile Bakü'deki "Qızıl Şerg" (*Kızıl Şark*) askeri bölgesinde bulunan binalar ve Sumgayıt şehri yakınlarındaki Hacı Zeynalabdin kasabesindeki hava üssünde bulunan bir terminal TSK'nın kullanımına tahsis edilmiştir.¹¹⁰ Ağdam'da Türk-

106 Ritm Yevrazii (2022), "Shushinskaya deklaratsiya: itogi pervogo goda", <https://www.ritmeurasia.org/news--2022-06-15--shushinskaya-deklaratsiya-itogi-pervogo-goda-60419>

107 MGK Genel Sekreterliği (2022), "Genel Sekreterin Azerbaycan Ziyareti (11-13 Mayıs 2022)", Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Milli Güvenlik Kurulu/Konseyi Sekreterleri Toplantısı (29 Haziran - 01 Temmuz 2022), <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/mevzuat/38-genel-sekreterlikten-haberler>

108 "Azerbaycan'da Milli Savunma Üniversitesi kuruldu", *Qafqazinfo.az*. <https://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycanda-milli-mudafie-universiteti-yaradilib-364261>

109 Etibar Seyidağa, "Azərbaycanda NATO kursları: ordumuz Türkiyə modelinə keçidi başa çatdırır", *Yeni Müsavat*, 01.10.2022, https://musavat.com/news/azerbaycanda-nato-kurslari-ordumuz-turkiye-modeline-kecidi-basa-catdirir_924955.html

110 Azerbaycan Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında "Qızıl Şerg" askeri bölgesinde yer alan bina ve yapılar ile Hacı Zeynalabdin kasabesindeki hava üssünde bulunan bir terminal binasının Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin kullanımına tahsisine ilişkin Protokol. 03 Haziran 2016. <https://e-qanun.az/framework/33357>

Rus Ortak Gözlem Merkezinde görev yapan 60 Türk asker ve subayının yanı sıra, Azerbaycan askerlerine ve diğer güvenlik güçlerine eğitim veren TSK mensupları da Azerbaycan'da bulunmaktadır. Bazı uzmanlar Şuşa'daki Türk Konsoloslukunun açılması kararını da tarihî bir gelişme (özellikle, Laçın bölgesine yakın olan Ermenistan'ın Kafan şehrinde İran konsoloslukunun açıldıktan sonra oluşan bölgesel rekabet ortamında) ve bir anlamda güvenlik garantisi olarak değerlendirmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin Şuşa'da başkonsolosluk açma planının Karabağ'da gerçekleştirilecek "faaliyetlerin daha hızlı ve etkin şekilde yürütülmesi" açısından önemini vurgulamıştır.¹¹¹ Tüm bu gelişmeler sadece Karabağ ile sınırlı olmayan bölgesel stratejik vizyonun sadece bir yönüdür.

27 Eylül 2020'de başlayan İkinci Karabağ Savaşının birinci ve ikinci yıldönümlerine denk gelen 2021 ve 2022 yıllarının Ağustos-Eylül-Ekim ayları Azerbaycan-Ermenistan-İran üçgeninde Şuşa Beyannamesi ile Azerbaycan'ın Türkiye'den aldığı güvenlik güvencesini haklı çıkaracak şekilde gerilimli olmuştur. Eylül 2021'de Azerbaycan İran tırlarının Karabağ'a ve Azerbaycan devlet sınırı içerisinden Ermenistan'a geçişlerini Kafan-Gorus bölgesine yakın yerde sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda, Azerbaycan ve Türkiye stratejik Laçın koridorunda özel kuvvetler ortak tatbikatları düzenledi. Ardından İran, Azerbaycan sınırlarında "Hayber'in fatihleri" adını verdiği askeri tatbikat düzenledi ve tatbikatın ismiyle Müslümanlar ile Yahudiler arasında Miladi takvim ile 629 yılında yaşanan Hayber Muharebesine gönderme yapılmıştır.¹¹² İran devlet aklı İkinci Karabağ Savaşı ile önu açılan ve Şuşa Beyannamesi'ne de dâhil edilen Zengezur Koridoru projesini İran, Rusya ve Çin'e karşı "NATO'nun ve Siyonizmin Turan Koridoru" olarak nitelendirmekte ve tüm resmi propagandasını bu argüman üzerinden gerçekleştirmektedir.¹¹³

Ermenistan tarafı da Şuşa Beyannamesi'ni bölgesel güvenlik için risk kaynağı, Zengezur Koridoru üzerinden "yayılmacı" politikaların uygulanmasının aracı, 10 Kasım 2020 tarihli ateşkes açıklamasına uygun olmayan, uluslararası hukukun normları ile çelişen bir belge olarak nitelendirmektedir.¹¹⁴ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı, 15 ve 17 Haziran 2020 tarihlerinde Şuşa Beyannamesi ile ilgili kınama açıklamaları yayımladı. Beyname'nin Şuşa şehrinde imzalanması, belgenin metninde "Zengezur koridoru" ve "Türk Dünyası" ifadelerinin kullanılması Ermenistan tarafından bölgesel barış ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü açısından kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁵ Aslında Şuşa Beyan-

111 "Bölge üzerinde etkisi olan herkesi, hakikatleri görmeye, Azerbaycan halkının zaferini kabullenmeye ve geleceğe bakmaya davet ediyoruz", 15.06.2021, <https://bit.ly/3y8yKGU>

112 Asif Nerimanlı (2021), "Hayber fatihleri tatbikatı: İran'ın Azerbaycan'a mesajı mı yoksa müdahale hazırlığı mı?", *Moderator Haber Ajansı*, <https://bit.ly/3DYWO2d>

113 Ahmad Kazemi (2022), "Dalan Torani NATO", *IRNA*, <https://bit.ly/3SFS4m6>

114 Goar Sarkisyan (2022), "Tak nazvayemaya «Shushinskaya deklaratsiya» protivorechit trekhstoronnemu zayavleniyu", *Respublika Armeniya*, <https://www.ra.am/archives/56611/>

115 "The Foreign Ministry of Armenia. The comment on the declaration signed by the Presidents of Turkey and Azerbaijan", 17.06.2021, https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/15/Erdogan_visit_Shushi/10994
https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/17/mfa_statement_on_the_decl/10995

namesi'nin imzalanmasından sonra yaşanan önemli gelişmeler sırasında Türkiye ve Ermenistan arasında karşılıklı olarak Özel Temsilciler atanması ve bu temsilcilerin Rusya ve AB ülkelerinde görüşmesi suretiyle ikili ilişkilerdeki göreceli yumuşamayı da ekleyebiliriz. Bu görüşmelerde iki ülke arasında kara sınırının ve hava ulaşımının belirli şartlarla yeniden açılması yönünde ilerlemeler sağlanmıştır.¹¹⁶ Ancak hem Ermenistan içerisindeki rövanşist grupların tahriki ile 2020-2022 yıllarında yaşanan provokasyonlar, hem süreci sekteye uğratmak isteyen dış güdülerin gayretleri diplomasi kulvarlarına fazla şans bırakmamaktadır.

Böylesine gerilimli bir ortamda Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan önce Eylül 2021'de Rusya'nın Soçi kentinde Rusya Devlet Başkanı Putin'le Azerbaycan gündemli bir toplantı gerçekleştirmiş,¹¹⁷ ardından Ekim 2021'de İran sınırına yakın ve Zengezur Koridorunun ulaşım altyapısının geçeceği Karabağ illeri olan Fuzuli ve Zengilan'a ziyaretler düzenlemiştir. Fuzuli ve Zengilan ziyaretlerinde Azerbaycan ve Türkiye Cumhurbaşkanı'ları hem Zengezur Koridoru ile ilgili başlayan sürece destek olmuş hem de Şuşa Beyannamesi'nin bir tezahürü olarak İran devletine çok güçlü bir siyasi mesaj vermiş oldular. Böylelikle, Güney Kafkasya ile ilgili "3+3" bölgesel işbirliği platformu, İran'ın agresif tavırları nedeniyle istenilen düzeyde bir türlü gerçekleştirilememiştir.

Eylül 2022'de ise Ermenistan-Azerbaycan devlet sınırlarının belirlenmesinin önünü açabilecek nihai barış anlaşmasının imzalanmasını ertelemeye, Moskova ve Brüksel'de yürütülen barış müzakerelerini ve görüşmelerini sekteye uğratmaya yönelik sınır hattında Ermeni provokasyonları gerçekleşti. Rusya'nın bu sorunların çözümüne yönelik hâkim rolü oynamak istediği bu süreçte, İran tarafı ısrarla Güney Kafkasya'da "sınırların değiştirilmesine" yanaşmayacağını ifade etmiş, Türkiye ise Şuşa Beyannamesi ile bir daha teyit edilen askeri ittifak ve stratejik müttefikliğe uygun olarak Azerbaycan'a tam desteğini sergilemiştir. ABD, Fransa ve İran'ın ilginç bir biçimde senkronize olarak gösterdikleri Ermeni yanlısı pozisyona karşılık, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin bu kez Eylül 2022'de Özbekistan'ın Semerkant kentinde gerçekleşen Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi çerçevesinde Güney Kafkasya'daki durum hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ise Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping ile Eylül 2022'de bir araya geldi. Çin Cumhurbaşkanı, Çin ile Azerbaycan arasındaki "Kuşak ve Yol" işbirliğinin geniş perspektiflerinden, Azerbaycan üzerinden Çin-Avrupa ekspres yük treni hizmetlerinin sayısının artırılması ve küresel tedarik zincirlerine her iki ülkenin katkı sağlaması konularına değindi.¹¹⁸ Çin'in bu ilgisi Türkiye ve Rusya'nın garantörlüğündeki Zengezur Koridoru'na Çin'in desteği olarak de-

116 "Türkiye ve Ermenistan Normalleşme Süreci Özel Temsilcilerinin Görüşmeleri Hakkında", No: 212, 01.07.2022, https://www.mfa.gov.tr/no_-212_-turkiye-ve-ermenistan-normallesme-sureci-ozel-temsilcileri-nin---gorusmeleri-hk.tr.mfa

117 İlyas Kemaloğlu, "Soçi Zirvesi ve Türkiye-Rusya ilişkilerinin seyri", 30.09.2021, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/soci-zirvesi-ve-turkiye-rusya-iliskilerinin-seyri/2378895>

118 Embassy of the People's Republic of China in the United States of America (2022), "President Xi Jinping Meets with Azerbaijani President İlham Aliyev", <https://bit.ly/3BHUB8l>

ğerlendirilebilir, ki bu da İnan tarafının Zengezur Koridoru'nun Çin'e karşı inisiyatif olması gibi temelsiz argümanlarını çürütmektedir. Bu analiz çerçevesinde bakıldığında, Şuşa Beyannamesi bir taraftan geniş Avrasya coğrafyasında yaşanan köklü jeopolitik değişimler göz önünde bulundurularak atılan önleyici ve stratejik bir güvenlik adımıdır. Diğer taraftan ise Doğu-Batı ekseninde ticaret, enerji, ulaşım rotalarının ve geçiş noktalarının tam ortasında kurulan "iki taraflı" bir ekonomik ve stratejik işbirliği modelinin güvencesidir. **Böylesine stratejik öneme sahip olan Şuşa Beyannamesi'ndeki maddelerin tam olarak uygulanmasını engellemek isteyen gerek taraf ülkeler içerisindeki gerekse diğer ülkelerdeki çevrelerin bozucu faaliyetlerinin önüne geçilmesi de elzemdir.** Şuşa Beyannamesi'nin gerçek etkisi ise sadece bu belgenin çok etkin bir biçimde uygulanması ile tam olarak ortaya çıkacaktır.

---

5. | SONUÇLAR VE BULGULAR

- ☞ Böylesine stratejik öneme sahip olan Şuşa Beyannamesi'ndeki maddelerin tam olarak uygulanmasını engellemek isteyen gerek taraf ülkeler içerisindeki gerekse diğer ülkelerdeki çevrelerin bozucu faaliyetlerinin önüne geçilmesi de elzemdir.
- ☞ Şuşa Beyannamesi'nin gerçek etkisi ise sadece bu belgenin çok etkin bir biçimde uygulanması ile tam olarak ortaya çıkacaktır.

5. SONUÇLAR VE BULGULAR

- Şuşa Beyannamesi, Türkiye'yle Azerbaycan arasındaki yakın ilişkilerin müttefiklik seviyesinde gelişmesini amaçladığını açıkça beyan ederek önce Ermenistan'a, ardından Rusya ve İran'a, devamında AGİT Minsk grubu eş başkanlarına Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak mücadelesinde yalnız olmadığını güçlü bir şekilde göstermiştir. Bölgenin Rusya tarafından son 200 yıl süresince "Ermenileştirilmeye" çalışılması, Karabağ bölgesinin işgali sorununun tarihi ve etnik temelini oluşturmaktadır. Burada bir taraftan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü tehdit edilmiş, diğer taraftan ise Türk Dünyasının karasal bağlantısı Ermenistan aracılığıyla kesilmiştir. Şuşa Beyannamesi, Türk Devletlerine bölgedeki siyasi baskıları, gerginlikleri, suni krizleri, iletişimsizliği aşmanın, Türkiye ve birbirleriyle ilişki kurmanın ve ilişkileri derinleştirmenin mümkün olduğunu ve bunun stratejik kazanımlarının ne derece büyük olabileceğini göstermesi bakımından da önemlidir.
- Şuşa Beyannamesi, tarafların karşılıklı irade uyuşmasının bir ürünü olarak, taraflar için hukuki yükümlülükler doğuran ve bağlayıcılığı olan bir uluslararası antlaşmadır. Şuşa Beyannamesinin tanımlanmasında kullanılan "beyanname" terimi uluslararası antlaşma niteliğine herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Şuşa Beyannamesinin uluslararası antlaşma olduğunu gösteren temel kriterler ve faktörler, tarafların karşılıklı özgür irade beyanına ve uyuşmasına dayanıyor olması, taraflar bakımından hukuki yükümlülük doğurması, uluslararası hukuk açısından yetkili kişiler arasında akdedilmiş olması, taraflar arasında uluslararası hukuk çerçevesinde hukuki sonuçlar doğurmaya yönelik olması, önceki antlaşmalara ve BM Şartı'na aykırı olmamasıdır.
- Şuşa Beyannamesi, Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerini dostluk ve stratejik ortaklıktan stratejik müttefiklik düzeyine çıkarmıştır. Belgede ikili ilişkilerin önemine ve tarafların egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne saygı yinelenmiştir. Burada Türkiye ve Azerbaycan arasındaki çok boyutlu işbirliğini derinleştirmek hedeflenmektedir. Şuşa Beyannamesinin 1921 Kars Antlaşmasına değinmesi, antlaşmanın yüzüncü yılında imzalanmış olması (1921-2021) ve sembolikliği de aşacak şekilde Kars Antlaşması'nın Nahçıvan'a sağladığı garantiye benzer şekilde, 44 Günlük Zafer ile Azerbaycan tarafından azat edilen Dağlık Karabağ ve civarındaki yedi rayon (il) için güvenliği sağlamayı garanti etmesi Beyannamesinin önemini ve değerini daha da artırmaktadır. Bununla birlikte Beyanname, Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik asılsız iddialarına da net bir duruş sergilemektedir.

- Şuşa Beyannamesi, bölgesel ve küresel barışa çok kuvvetli vurgu yapmış, Türk Dünyasında işbirliğinin ve bütünleşmenin yol haritasını sunmuştur. Şuşa Beyannamesi, devlet başkanlarının ifade ettiği gibi yeni dönemde Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinin yol haritası olmakla birlikte bölgenin jeopolitik mimarisini belirlemeye namzet bir belgedir. Şuşa Beyannamesi hazırlanırken ikili ilişkilerden, Rusya'dan ve uluslararası toplumdan kaynaklanabilecek olası gerilimler ve krizler sebebiyle Beyannameyle sağlanan işbirliğinin ve müttefikliğin anlık kırılmalarla bozulmasını engellemek amacıyla önemli "sigorta mekanizmaları" konulduğu görülmektedir. Beyannamenin "barışçıl bir girişim" olduğunun açıkça zikredilmesi, hem tarafların iradelerini ve niyetleri göstermesi hem üçüncü tarafların belirli endişelerini gidermesi bakımından Şuşa Beyannamesinin kalıcı olmasına önemli katkı sunacaktır.
- Türkiye'nin Kafkasya özelinde 2020-2021 yıllarında yakaladığı ivmeden ve tarihi momentumdan faydalanarak Azerbaycan'la olan ilişkilerinin stratejik boyutunu daha da derinleştirmek ve bölgede jeopolitik olarak kalıcı statü elde etmek için yeni hamleler yapması gerektiği bir dönemde akdedilen Şuşa Beyannamesi, Türkiye ve Azerbaycan devletleri arasında hâlihazırda kurulmuş olan askeri-siyasi ittifakın boyutlarını derinleştirmek, bölgesel ve küresel aktörlere yeni bölgesel güvenlik mimarisi ile ilgili net mesajlar göndermek ve ikili ittifakı yeni üyeler ile genişletmek için uygun zemin hazırlamak kapasitesine sahiptir. Şuşa Beyannamesinin ikili askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğinde ilerleyen aşamalarda diğer Türk Devletlerinin de dâhil olabileceği yapısal ve kurumsal içeriğe dönüşme kapasitesine ve kabiliyetine sahip olduğu görülmektedir.
- Şuşa Beyannamesi ile pekişen Azerbaycan ve Türkiye silahlı kuvvetlerinin ve güvenlik birimlerinin derin işbirliği, yeni bölgesel güvenlik ittifakları döneminin kendini sahada kanıtlamış ilk işlevsel örneği olarak da değerlendirilebilir. Beyanname ile ulaşılmak istenen hedef hem Rusya, İran ve Ermenistan gibi bölge ülkelerini, hem de ABD, Fransa ve Çin gibi bölge dışı ülkeleri ilgilendirmektedir. Şuşa Beyannamesi'nin Azerbaycan'a olası Rusya ve İran müdahalelerine karşı Türkiye'nin stratejik ortaklığını ve kapsamlı koruma kalkanı sunuyor. Şuşa Beyannamesinde tespit edilen meşru müdafaa ile ilgili hükümler taraflar arasında bir ittifak ilişkisini açıkça göstermektedir. Buna karşılık, Rusya ile Azerbaycan'ın Şubat 2022'de imzaladığı Moskova Beyannamesinin askeri tehdit karşısında ortak hareket ve yardım maddesi ise oldukça muğlaktır. Şuşa Beyannamesinde ikili askeri işbirliği mekanizmaları Moskova Beyannamesine göre çok daha çeşitlendirilmiş ve kapsamlı olarak ifade edilmiştir.
- Şuşa Beyannamesi imzalandıktan sonra 2021 ve 2022'de bölgesel krizler ve güvenlik alanında yaşanan çok önemli gelişmeler, bu belgede sunulan ortak güvenlik ve işbirliği vizyonunun doğruluğunu gözler önüne sermektedir. Bölgesel düzen ve öngörülebilirlik eksikliği, düzen ortamından düzensizliğe kademeli düşüş gibi betimleyebileceğimiz entropi dönemlerinde zamanında ve önleyici stratejik ittifak kurmak, işbirliği ve koordinasyon süreçlerini hızlandırmak zorunludur. Şuşa Beyannamesi ile güvenlik

alanında Türkiye ve Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin işbirliği ve ortak savunma sanayi projeleri süreçleri daha da hızlanmıştır. Şuşa Beyannamesi'nin en somut sonuçlarından biri Türkiye Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile Azerbaycan Cumhuriyeti Güvenlik Kurulu Sekreterinin Hizmeti ve Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Millî Güvenlik Kurulu ve Konseyi Sekreterleri arasında bölgesel güvenlik konularında temasların artmasıdır.

- Türkiye ve Azerbaycan Şuşa Beyannamesi ile hızlandırdıkları güvenlik, askeri, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel işbirliklerini yeni bölgesel risklere karşı kullanma imkânına kavuşabilecektir. Şuşa Beyannamesi bir taraftan geniş Avrasya coğrafyasında yaşanan köklü jeopolitik değişimler göz önünde bulundurularak atılan önleyici ve stratejik bir güvenlik adımıdır. Diğer taraftan ise Doğu-Batı ekseninde ticaret, enerji, ulaşım rotalarının ve geçiş noktalarının (Zengezur Koridoru örneği) tam ortasında kurulan "iki yönlü" bir ekonomik ve stratejik işbirliği modelinin güvencesidir. Böylesine stratejik öneme sahip olan Şuşa Beyannamesi'ndeki maddelerin tam olarak uygulanmasını sekteye uğratmak isteyen gerek taraf ülkelerin içerisindeki gerekse diğer ülkelerdeki çevrelerin bozucu faaliyetlerinin kararlılıkla önüne geçilmesi de elzemdir.

---

6. | KAYNAKLAR

6. KAYNAKLAR

- "Arazı Ayırdılar Dünya Mediasında", *Açık Azərbaycan Analitik Portalı*, 12.12.2020. <https://openazerbaijan.org/sonxeber/araz-ay-rd-lar-misralar-dunya-medias-nda/>
- "Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev halka hitap etti", 10.11.2020, <https://mod.gov.az/az/news/azerbaycan-prezidenti-ilham-eliyev-xalqa-muraciet-edib-video-33794.html>
- "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanının Üçlü Ortak Bildirisi", 10 Kasım 2020, <https://president.az/az/articles/view/45923>
- "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı ve Rusya Federasyonu Başkanının Açıklaması", 11.01.2021, <http://www.kremlin.ru/supplement/5606>
- "Azerbaycan Hükümeti ile Türkiye Hükümeti arasında "Qızıl Şerg" askeri bölgesinde yer alan bina ve yapılar ile Hacı Zeynalabdin kasabesindeki hava üssünde bulunan bir terminal binasının Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin kullanımına tahsisine ilişkin Protokol", 03 Haziran 2016, <https://e-qanun.az/framework/33357>
- "Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ateşkes neden sık sık ihlal ediliyor?", *BBC News Azerbaycanca*, 07.07.2021. <https://www.bbc.com/azeri/region-57757188>
- "Azerbaycan ile Türkmenistan arasında "Dostluk" sahası anlaşmasının imzalanması tarihi bir olaydır", *Yeni Azerbaycan Gazetesi*, 22.01.2021, https://yeniazərbaycan.com/Siyaset_e57934_az.html
- "Azerbaycan Ulusal Güvenlik Konsepti", 23.05.2007, <https://www.e-qanun.az/framework/13373>
Azerbaycan Askeri Doktrini. 08.06.2010. <https://mod.gov.az//images/pdf/1840a650b19f3c1a-6b1e816600of1ef2.pdf>
- "Azerbaycan ve Türkiye cumhurbaşkanları basına ortak açıklamalar yaptı", 15.06.2021, <https://president.az/az/articles/view/52116>
- "Azerbaycan'da Milli Savunma Üniversitesi kuruldu", *Qafqazinfo.az*. <https://qafqazinfo.az/news/detail/azerbaycanda-milli-mudafe-universiteti-yaradilib-364261>
- "Azerbaycan və Türkiyə prezidentləri mətbuata birgə bəyanatlarla çıxış ediblər", 15 iyun 2021, <https://president.az/az/articles/view/52116>
- "Bahtiyar Abdülkerimov (2021), "Özbekistan ve Türkiye özel kuvvetler ortak tatbikatı sona erdi", *Anadolu Ajansı*, 25.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistan-ve-turkiye-ozel-kuvvetler-ortak-tatbikatı-sona-erdi/2188191>

- "Bakı–Tbilisi–Ceyhan kəməri ilə 16 milyon tondan çox neft daşınıb", *AzerTac Haber Ajansı*, 17.08.2022, https://azertag.az/xeber/Baki_Tbilisi_Ceyhan_kemeri_ile_16_milyon_tondan_chox_neft_dasinib-2255852
- "Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattından bugüne kadar 488 milyon ton petrol taşındı", *AzerTac Haber Ajansı*, 06.08.2021, https://azertag.az/xeber/Indiyedek_Baki_Tbilisi_Ceyhan_kemeri_ile_488_milyon_ton_neft_dasinib-1847231
- "Başbakan Erdoğan, Azeri Meclisi'nde konuştu", 14.05.2009. *Hürriyet Gazetesi*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-azeri-meclisinde-konustu-11642551>
- "BM Güvenlik Konseyi Kararları", 30 Nisan 1993 tarihli S/RES/822 (1993), 29 Temmuz 1993 tarihli S/RES/853 (1993), 14 Eki 1993 tarihli S/RES/874 (1993), 12 Kasım 1993 tarihli S/RES/884 (1993). <https://www.un.org/securitycouncil/content/resolutions-adopted-security-council-1993>
- "Bölge üzerinde etkisi olan herkesi, hakikatleri görmeye, Azerbaycan halkının zaferini kabullenmeye ve geleceğe bakmaya davet ediyoruz", 15.06.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128334/>
- "Ceasefire Agreement", <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/990>
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan, TEKNOFEST Azerbaycan'ın Seçkin Gözlemci Günü'ne katıldı", 2022, <https://bit.ly/3Sv7RVc>
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Azerbaycan Millî Meclisinde yaptığı konuşma", 16.06.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128340/-kafkaslardaki-baris-ve-huzurdan-yalniz-azerbaycan-degil-tum-bolge-ulkeleri-kazancli-cikacaktir->
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı Aliyev ile düzenlediği ortak basın toplantısı", 26.10.2021, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/131129/-bolgede-kalici-baris-ve-kapsamli-normallesmeden-yanayiz->
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı Kabinesi Toplantısı'nın ardından yaptığı açıklama", 21.06.2021, [https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128433/-1-temmuz-itibariyla-baslamak-uzere-sokaga-cikma-cikma-kisitlemelerini-tumuyle-kaldiriyoruz-](https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128433/-1-temmuz-itibariyla-baslamak-uzere-sokaga-cikma-kisitlemelerini-tumuyle-kaldiriyoruz-)
- "Cumhurbaşkanı İlham Aliyev: Karabağ'da yaşayan yaklaşık 25 bin etnik Ermeni bizim vatandaşımızdır", *Trend Haber Ajansı*, 02.10.2021, <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3492854.html>
- "Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun TRT Haber'e Verdiği Özel Röportaj", 10.02.2022, <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-trt-haber-e-verdigi-ozel-roportaj--10-subat-2022.tr.mfa>
- "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Ermenistan'ın Bu Sabah Azerbaycan'a Karşı Başlattığı Saldırı Hakkındaki Soruya Cevabı", 27.09.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-94_-ermenistan-in-azerbaycan-a-karsi-baslattigi-saldiri-hk-sc.tr.mfa

- "India closely following border tensions between Armenia", *Azerbaijan: MEA. ANI*. 2021. <https://www.aninews.in/news/world/asia/india-closely-following-border-tensions-between-armenia-azerbaijan-mea20210519155633/>
- "Iran Azerbaijan'ın topraklarına girdi: 44 günlük savaşın sansasyonel detayları", *Caliber.az Youtube kanalı*, 09.10.2021, https://www.youtube.com/watch?v=4tezgbuQZzE&ab_channel=CaliberAz
- "İşgalden kurtarılan kasabalar ve köyler", *AzerTac Haber Ajansı*, 01.12.2020, https://azertag.az/xerber/lsgaldan_azad_edilmis_seher_ve_kendlerimiz-1622227
- "Jeleznovodsk Declaration", 23 Eylül 1991, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Azerbaijan_ZheleznovodskDeclaration1991.pdf
- "Kars Muahednamesi", <http://ua.mfa.gov.tr>
- "Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar Özbekistan'da", *TRT Haber*, 27.10.2020, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-savunma-bakani-hulusi-akar-ozbekistanda-526456.html>
- "Ozbekiston va Turkiya hamkorligini kengaytiruvchi 9 ta hujjat imzolandi", 30.03.2022, <https://kun.uz/uz/news/2022/03/30/ozbekiston-va-turkiya-hamkorligini-kengaytiruvchi-9-ta-hujjat-imzolandi>
- "Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı'nın Dağlık Karabağ ihtilafı bölgesindeki Rus barışı koruma birliğinin faaliyetlerine ilişkin Bilgi Bülteni", 05.09.2022, Rusça, https://mil.ru/russian_peace-keeping_forces/news/more.htm?id=12437046@egNews
- "Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Mütteliklik Karşılıklı Faaliyet Hakkında Beyanname", 22.02.2022, <https://president.az/az/articles/view/55498>
- "Rusya'nın Karabağ'daki insani yardım merkezinin Bakü'den görüntüleri", *Azatlık Radyosu*, 16.11.2020, <https://www.azadliq.org/a/30952252.html>
- "Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation", 10.11.2020, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/64384>
- "The Bishkek Protocol", 5 Mayıs 1994, <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/Bishkek%20Protocol.pdf>
- "The European External Action Service (EEAS). Statement by the Spokesperson on recent developments on the border", Brussels, 28.05.2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/armeniaazerbaijan-statement-spokesperson-recent-developments-border_en
- "The Foreign Ministry of Armenia. The comment on the declaration signed by the Presidents of Turkey and Azerbaijan", 17.06.2021, https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/15/Erdogan_visit_Shushi/10994; https://www.mfa.am/en/interviews-articles-and-comments/2021/06/17/mfa_statement_on_the_decl/10995
- "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", 12.11.2021, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>

- "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>
- "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Ortak Merkezin Görevlerinin ifası yönünde hareket etmek üzere yabancı ülkelere gönderilmesine dair karar", https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1272.html
- "Türkiye ve Ermenistan Normalleşme Süreci Özel Temsilcilerinin Görüşmeleri Hakkında", No: 212, 01.07.2022, https://www.mfa.gov.tr/no_-212_-turkiye-ve-ermenistan-normallesme-sureci-ozel-temsilcileri-nin---gorusmeleri-hk.tr.mfa
- "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasından Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", <http://ua.mfa.gov.tr>
- "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma", <http://ua.mfa.gov.tr>
- "Türkiye-Özbekistan-Azerbaycan Üçlü Dışişleri, Ticaret ve Ulaştırma Bakanları Toplantısı", 02.08.2022, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin--ozbekistan-i-ziyareti--2-agustos-2022.tr.mfa>
- "Vətən müharibəsinə gedən yolun əsas mərhələlərindən olan Tovuz döyüşlərindən iki il ötür", 12.07.2022, https://azertag.az/xeber/Veten_muharibesine_geden_yolun_esas_merhelelerinden_olan_Tovuz_doyuslerinden_iki_il_otur-2211404
- "Zarif'ten Erdoğan'ın okuduğu 'Aras' şiiirine tepki", *Mehr Haber Ajansı*, 2020, <https://tr.mehrnews.com/news/1891047/Zarif-ten-Erdo%C4%9Fan-%C4%B1n-okudu%C4%9Fu-Aras-%C5%9Fisine-tepki>
- Ahmadkhanli, Javidan (2021), "15 June Shusha Declaration", 15.06.2021, <https://www.top-center.org/en/expert-opinion/3157/15-june-shusha-declaration>
- Ahmadov, Vüsal (2021), "Şuşa Deklarasyonu'nun imzalanması, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık tarihindeki en önemli olaylardan biridir", 14.07.2021, Azerbaycan Savunma Bakanlığı, <https://mod.gov.az/az/pre/36788.html>
- Ahmet, Murat (2021), "Şuşa Beyannamesi, bu tarihi binanın kalıntıları fonunda imzalandı", *Oæafqazinfo*, 16.06.2021, <https://qafqazinfo.az/news/detail/susa-beyannamesi-bu-tarixi-binanın-dagintilari-fonunda-imzalanib-326889>
- Armaoğlu, Fahir (1999), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 12. Baskı, İstanbul: Alkım
- Asgerov, Ziyafet (2022), "Sarsılmaz kardeşlik örneği", *Azerbaycan Gazetesi*, <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/sarsilmaz-qardasligin-numunesi-1655251314>
- Aslanlı, Araz (2021), "Birinci Karabağ Savaşının Nedenleri ve Sonuçları", Muhittin Ataman, Ferhat Piriñçi (Eds.), *Çıkmazdan Çözüm Karabağ Sorunu*, Ankara: SETA, ss. 120-147.
- Aslanlı, Kenan (2021), "A multidimensional approach to the Karabakh War: internal, external, and energy aspects", *CIFE Policy Paper*, No 113. <https://bit.ly/3dKinsA>

- Aslanlı, Kenan (2021), "Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Bağlamında Karabağ'ın İşgali Sorunu", *Karabağ Dosyası*, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), ss. 13-20. <https://www.ytb.gov.tr/dosyalar/azerbaycan-ve-daglik-karabag>
- Aslanlı, Kenan (2022), "Kafkasya'nın enerji jeopolitiği: Rekabet ve iş birliği eğilimleri", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kafkasyanin-enerji-jeopolitigi-rekabet-ve-is-birligi-egilimleri/2696704>
- Aslanlı, Kenan; Akgün, Birol (2020), "Institutional Mechanisms of the Turkish Foreign Policy: The Case of Russia - Turkey High-Level Cooperation Council", *Vestnik RUDN. International Relations*, Cilt 20, No 4, ss. 791-804.
- Aydın, Mustafa (2002), "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: Cilt II 1980-2001*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim s. 401.
- Azerbaycan Savunma Bakanlığı, "Türk askeri personeli mühendislik desteği konusunda tatbikat yapıyor", 2020, <https://bit.ly/3Sxyzw9>
- AZTV, (2020), "Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, açıklamanın maddelerini yorumladı", <https://aztv.az/az/news/10568/prezident-ilham-eliyev-beyanatin-bendlerini-serh-edib>
- Balcı, Çağatay; Aslanlı, Kenan (2022), "2. Karabağ Savaşı ve İran: Stratejik İletişim Perspektifi", *IRAM Analiz*, <https://iramcenter.org/2-karabag-savasi-ve-iran-stratejik-iletisim-perspektifi/>
- Bayramov, Vagif (2021), "Karabağ ve Doğu Zengezur ekonomik bölgelerinin kurulması, tarihi adaletin yeniden tesis edilmesidir", *Halh Gazetesi*, 08.07.2021, <https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/105845>
- Bernhardt, Rudolf (1984), "Treaties", Rudolf Bertnardt (Ed.), *Encyclopedia of Public International Law: Vol. 7*, Holland: Elsevier.
- BOTAŞ Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (2022). İletim (Taşıma). <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/iletim-tasima/11>
- Çağırın, Mehmet Emin (2005), *Uluslararası Hukukta Devletin Tej Taraflı İşlemleri*, Ankara: Platin.
- Çelik, Metin (2015), "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde 'Ermeni Diasporası' ve 'Ermeni Devleti/Halkı' Özelinde Muhatabı Belirleme Sorunsalı", Soyalp Tamçelik (Ed.), *Ermenistan: Tarih, Hukuk, Dış Politika ve Toplum*, Ankara: Gazi, ss. 389-430.
- Çelik, Metin (2017), *Devletlerin Egemen Eşitliği: Bir Uluslararası İlişkiler Miti*, Ankara: Nobel
- Doran, Michael (2022), "The Azerbaijan-Armenia Conflict and the American Interest", *Hudson Institute. Virtual Event*, <https://www.hudson.org/events/2158-virtual-event-the-azerbaijan-armenia-conflict-and-the-american-interestg2022>
- Embassy of the People's Republic of China in the United States of America (2022), "President Xi Jinping Meets with Azerbaijani President İlham Aliyev", <https://bit.ly/3BHUB8I>

- Gostev, Aleksandr (2022), "Vnov' na grani. Armeniya i Azerbaydzhan v igre bolshikh derzhav. Radio Svoboda", 14.09.2022, <https://www.svoboda.org/a/vnov-na-grani-armenia-i-azerbaijan-v-igre-bolshih-derzhav/32032706.html>
- Hüseynov, Yunis (2007), *Qarabağnamələr Azərbaycan tarixini öyrənmək üçün mənbə kimi*, Bakı, Elm, ss. 92-93. <https://www.ebooks.az/view/knwR4193.pdf>
- Kaplan, Morton A.; Katzenbach, Nicholas (1961), *The Political Foundations of International Law*, New York: John Wiley & Sons,
- Kaplan, Robert D. (2022), "Russia, Iran, and the Perils of Post-Autocracy", *Project Syndicate*, <https://www.project-syndicate.org/commentary/russia-iran-perils-of-regime-collapse-by-robert-d-kaplan-2022-09>
- Kazemi, Ahmad (2022), "Dalan Torani NATO", *IRNA*, <https://bit.ly/3SFS4m6>
- Kemaloğlu, İlyas (2021), "Soçi Zirvesi ve Türkiye-Rusya ilişkilerinin seyri", 30.09.2021, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/soci-zirvesi-ve-turkiye-rusya-iliskilerinin-seyri/2378895>
- Klebbers, Jan (1996), *The Concept of Treaty in International Law*, The Hague: Kluwer Law International.
- Kuzio, Taras (2021), "Why Russian peacekeepers are a threat to peace in the South Caucasus. New Eastern Europe", 2021, <https://neweasterneurope.eu/2021/11/25/why-russian-peacekeepers-are-a-threat-to-peace-in-the-south-caucasus/>
- Lütem, İlhan (1956), *Devletler Hukuku Dersleri I*, Ankara: Balkanoğlu.
- Malanczuk, Peter (1997), *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th edition, USA: Routledge
- MGK Genel Sekreterliği (2022), "Genel Sekreterin Azerbaycan Ziyareti (11-13 Mayıs 2022)", Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerin Milli Güvenlik Kurulu/Konseyi Sekreterleri Toplantısı (29 Haziran - 01 Temmuz 2022), <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/mevzuat/38-genel-sekreterlikten-haberler>
- Milli Meclis (2022), "Azerbaycan ile Türkiye arasında imzalanan Şuşa Beyannamesini onayladı", 01.02.2022, *Azer Tac Devlet Haber Ajansı*, https://azertag.az/xeber/Milli_Meclis_Azerbaycan_ile_Turkiye_arasinda_imzalanmis_Susa_Beyannamesini_tesdiqleyib-1995641
- Nerimanlı, Asif (2021), "Hayber fatihleri tatbikatı: İran'ın Azerbaycan'a mesajı mı yoksa müdahale hazırlığı mı?", *Moderator Haber Ajansı*, <https://bit.ly/3DYWO2d>
- Nurani (2022), "Shushinskaya deklaratsiya: god spustya", *Yeni Müsavat*, 2022, https://musavat.com/ru/news/shushinskaya-deklaraciya-god-spustya_898169.html
- Oppenheim, Lassa (2008), *International Law: A Treatise: Vol I-Peace*, 3rd edition, Ed. Ronald F. Roxburg, New Jersey: The Lawbook Exchange.
- Pazarıcı, Hüseyin (2007), *Uluslararası Hukuk*, 5. Bası, Ankara: Turhan

- Pirinççi, Ferhat (2021), "Kardeşliğin Mührü "Şuşa Beyannamesi", *Kriter Dergisi*, Cilt 6, Sayı 59, <https://kriterdergi.com/dis-politika/kardesligin-muhru-susa-beyannamesi>
- Qasimova, Hacer (2021), "Dağlık Karabağ'ın Hukuki Statüsü ve Halkların Kendi Kaderini Belirleme Hakkı", Muhittin Ataman, Ferhat Pirinççi (Eds.), *Çıkmazdan Çözüm Karabağ Çözümü*, Ankara: SETA, ss. 99-119.
- Raustiala, Kal (2005), "Form and Substance" in International Agreements", *AJIL*, Vol. 99, ss. 581-614.
- Rehimov, Ruslan (2021), "Dağlık Karabağ'da Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi faaliyetini sürdürüyor. Anadolu Ajansı" <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/daglik-karabagda-turk-rus-ortak-gozlem-merkezi-faaliyetini-surduruyor/2135267>
- Resmî Gazete (2021), "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttelik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun", 14.02.2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-2.htm>
- Rzalı, Rəsmiyyə (2011), "Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri", *Azərbaycan Gazetesi*, 13 Şubat 2011. s. 5. <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/fevral/156832.htm>
- Sarkisyan, Goar (2022), "Tak nazvayemaya «Shushinskaya deklaratsiya» protivorechit trekhstoronnemu zayavleniyu", *Respublika Armeniya*, <https://www.ra.am/archives/56611/>
- Seyidağa, Etibar (2022), "Azərbaycanda NATO kursları: ordumuz Türkiyə modelinə keçidi başa çatdırır", *Yeni Müsavat*, 01.10.2022, https://musavat.com/news/azerbaycanda-nato-kurslari-ordumuz-turkiye-modeline-kecidi-basa-catdirir_924955.html
- Shaw, Malcolm N. (2008), *International Law*, 6th edition, Cambridge: Cambridge UP.
- Sur, Melda (2013), *Uluslararası Hukukun Esasları*, 6. Baskı, İstanbul: Beta.
- Şahinoğlu, Elhan (2021), "Şuşa Beyannamesi Kazakistan'ı harekete geçirdi", *Akhar Haber Sitesi*, 22.06.2021, <https://bit.ly/3fgQqJn>
- Trans Adriatic Pipeline (TAP), "TAP Starts Transporting First Gas.", 31.12.2020, <https://www.tap-ag.com/news/news-stories/tap-starts-transporting-first-gas>
- TRT Haber (2021), "İlham Aliyev: Türk ordusu bizim için en makbul modeldir", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ilham-aliyev-turk-ordusu-bizim-icin-en-makbul-modeldir-559971.html>
- Turan Haber Ajansı, 20.12.2020, <https://www.turan.az/cache/2020/politics%20news/free/news-2020-12-free-politics%20news-az-131089.htm>
- Turan, Şerafettin (1951), "1829 Edirne Antlaşması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, No 1-2, ss. 111-151
- Türksam (2022), "Şuşa Beyannamesi'nin Yıl Dönümünden Tarihi Notlar", 2022, <https://www.turksam.org/detay-susa-beyannamesi-nin-yil-donumunden-tarihi-notlar>

- Türkyılmaz, Selçuk (2022), "Taşkent Bildirisi ve tarihî İpek Yolu'nun ihyası", *Yeni Şafak Gazetesi*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/selcuk-turkyilmaz/taskent-bildirisi-ve-tarih-ipek-yolu-nun-ihyasi-2063658>
- Ünal, Serhan (2022), "Enerji Arz Güvenliği: Dış Arz Güvenliği", İsmail Kavaz (Ed.), *Türkiye'nin Enerjisi: Politikalar ve Stratejiler*, Ankara: SETA, ss. 127-148
- Veliyev, Cavid (2021), "Türkiye-Azerbaycan Müttefiklik Bildirisi neden Şuşa'da imzalandı?", *Independent Türkçe*, 16.06.2021, <https://bit.ly/3UXysvT>
- Yevrazii, Ritm (2022), "Shushinskaya deklaratsiya: itogi pervogo goda", <https://www.ritmeurasia.org/news--2022-06-15--shushinskaja-deklaracija-itogi-pervogo-goda-60419>
- Zeynalova, Aytekin (2022), "Şuşa Zirvesi Odağında Azerbaycan-Türkiye İttifakı ve Uluslararası Etkisi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, ss.1-15.

---

7. | EKLER

EK: 1.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE AZERBAYCAN CUMHURİYETİ ARASINDA MÜTTEFİKLİK İLİŞKİLERİ HAKKINDA ŞUŞA BEYANNAMESİ

Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti;

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Azerbaycan'ın ve bir bütün olarak Türk dünyasının eski kültür beşiği Şuşa kentinde görüşmesinin tarihi önemine vurgu yaparak,

İki dost ve kardeş ülke arasında imzalanmış tüm uluslararası belgelere, bununla ilgili 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'na sadık olduklarını bir kez daha onaylayarak,

9 Şubat 1994 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve Çok Yönlü İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma" ile "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Protokolü", ayrıca 16 Ağustos 2010 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması"na dayanarak,

İki ülke ve halkları arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarından hareketle Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin niteliksel olarak yeni, müttefiklik düzeyine çıkarılmasının iki ülke ve halklarının çıkar ve menfaatlerine hizmet ettiğinin altını çizerek,

Ortak çıkarların korunmasında her iki ülkenin siyasi, ekonomik, savunma, kültür, insani, sağlık, eğitim, sosyal, gençlik ve spor alanlarındaki imkân ve potansiyelinin birleştirilmesinin önemini farkında olarak,

Uluslararası hukukun ilke ve normlarının yanı sıra, Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak küresel ve bölgesel barış, istikrar ve güvenliğin sağlanmasında ortak çabaların sürdürülmesinin önemini vurgulayarak,

Ortak çıkarlara dayalı bölgesel ve uluslararası stratejik konulardaki faaliyetlerin karşılıklı şekilde koordinasyonunun gerekliliğini ifade ederek,

Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü, uluslararası düzeyde kabul görmüş sınırlarının dokunulmazlığı gibi milli çıkarlara dayanan konularda ikili ve çoklu formatlarda dayanışma ve karşılıklı yardım ilkelerinden yola çıkarak,

Türk dünyasının sürekli olarak gelişimine yönelik karşılıklı faaliyetlerin bölgesel ve uluslararası düzeyde ileriye götürülmesiyle ilgili çabaları birleştirerek,

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Azerbaycan Halkının Umummilli lideri Haydar Aliyev'in bilgece söyledikleri "Azerbaycan'ın sevinci sevincimiz, kederi kederimizdir" ve "Tek millet, iki devlet" sözlerinin halklarımızın milli-manevi serveti olarak değerlendirildiğini özellikle vurgulayarak,

Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkilerin daha da genişletilmesi ve derinleştirilmesi perspektiflerini her yönüyle inceleyerek,

beyan ederler;

Taraflar, iki dost ve kardeş ülke arasındaki stratejik düzeyde gelişmekte olan ilişkilerin durumundan memnuniyetlerini ifade ederek siyasi diyalogun her düzeyde sürdürülmesinin ve yüksek düzeyli karşılıklı ziyaretlerin önemini belirtirler.

Taraflar büyük gururla, Azerbaycan'ın 44 gün süren Vatan Savaşı'nda zafer kazanarak Ermenistan'ın 30 yıldır süren saldırgan politikasını durdurduğunu, topraklarını işgalden kurtardığını, tarihi adaleti ve uluslararası hukuku yeniden sağladığını ifade ederler.

Azerbaycan, Ermenistan'ın 30 yıl süren saldırısına son verilmesinde, işgal edilmiş toprakların kurtarılmasında, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasında Türkiye Cumhuriyeti'nin manevi-siyasi desteğine yüksek değer vermektedir. Taraflar, Kafkasya bölgesinde istikrar ve güvenliğin pekiştirilmesi, ekonomi ve ulaştırma alanındaki tüm bağların yeniden sağlanması, ayrıca bölge devletleri arasındaki ilişkilerin normale dönüştürülmesi ve uzun vadeli barışın sağlanması yönündeki çabalarını sürdüreceklerdir. Bu kapsamda, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin özel coğrafi konumu dikate alınacaktır.

Taraflar, Azerbaycan'ın işgalden kurtarılan topraklarında Türkiye-Rusya Ortak Merkezi'nin faaliyetlerine Türkiye'nin katkılarının bölgedeki barış, istikrar ve refahın sağlanmasında önemli rol oynadığına vurgu yaparlar.

Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, uluslararası düzeyde tanınmış sınırların dokunulmazlığı, devletlerin iç işlerine karışmama ilkelerine dayanarak müttefiklik ilişkilerinin kurulmasının siyasi ve hukuki mekanizmalarını belirler.

Taraflar, dış politika alanındaki koordinasyonun ve düzenli ikili siyasi istişarelerin gerçekleştirilmesinin önemini belirtir ve bu yönde Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhu-

riyeti arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi çerçevesindeki faaliyetlerin önemini vurgular.

Taraflar, kendi ulusal çıkar ve menfaatlerini koruma ve sağlamaya yönelik bağımsız dış politika yürütürler. Taraflar, bölgesel ve uluslararası düzeyde istikrar ve refah üzerinden barış, dostluk ve samimi komşuluğa dayalı uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi, ayrıca ihtilaflar ile bölgesel ve küresel güvenlik ve istikrar meselelerinin çözümlenmesi yönünde ortak çaba gösterirler.

Taraflar, güncel, karşılıklı ilgi uyandıran uluslararası konularda dayanışma ve karşılıklı destek sergileyerek yakın veya örtüşen tutumlardan yola çıkarak ikili işbirliğini derinleştireceklerdir ve BM, AGİT, Avrupa Konseyi, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, İİT dâhil uluslararası ve bölgesel kuruluşlar çerçevesinde birbirine karşılıklı destek vereceklerdir.

Taraflardan herhangi birinin kanaatine göre onun bağımsızlığına, egemenliğine, toprak bütünlüğüne, uluslararası düzeyde tanınmış sınırlarının dokunulmazlığına veya güvenliğine karşı üçüncü bir devlet veya devletler tarafından tehdit ve saldırı gerçekleştirildiğinde, Taraflar, ortak istişareler yapacak ve bu tehdit veya saldırının önlenmesi amacıyla BM Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun girişimlerde bulunacak, birbirine BM Şartı'na uygun şekilde gerekli yardımı yapacaklardır. Bu yardımın kapsam ve biçimi ivedi yapılan görüşmeler yoluyla belirlenerek ortak tedbirler alınması için savunma ihtiyaçlarının karşılanmasına karar verilecek ve Silahlı Kuvvetlerin güç ve yönetim birimlerinin koordineli faaliyeti sağlanacaktır.

Tarafların Güvenlik Konseylerinin milli güvenlik konularında düzenli olarak ortak toplantıları düzenlenecektir ve bu toplantılarda ulusal çıkarların, Tarafların çıkarlarını etkileyen bölgesel ve uluslararası güvenlik konularının müzakeresi gerçekleştirilecektir.

Taraflar, iki kardeş ülke silahlı kuvvetlerinin çağın gereklerine uygun olarak yeniden yapılandırılması ve modernizasyonuna yönelik olarak ortak çaba göstermeye devam edecektir.

Taraflar, Ermeni işgalinden kurtarılan rayonlarda başta mayınlı arazilerin temizlenmesi olmak üzere hayatın normalleştirilmesi faaliyetlerini destekleyeceklerdir.

Taraflar, savunma yeteneklerinin ve askeri güvenliğin güçlendirilmesine yönelik personel mübadelesini, ortak eğitim ve tatbikatların düzenlenmesini, iki ülke silahlı kuvvetlerinin birlikte çalışabilirliğinin artırılmasını, modern teknolojilere dayalı silah ve mühimmatların yönetilmesinde yakın işbirliğini ve bu amaçla yetkili kurum ve kuruluşların koordineli faaliyetinin sağlanmasını teşvik edeceklerdir. Türkiye ve Azerbaycan diğer dost devletlerin orduları ile birlikte askeri tatbikatların düzenlenmesini destekleyeceklerdir.

Taraflar, ulusal ve uluslararası yükümlülüklerini göz önünde bulundurmak suretiyle, deniz, hava ve uzay alanında karşılıklı teknoloji paylaşımında bulunarak, müşterek yeteneklerin geliştirilmesi maksadıyla ortak projelerin yürütülmesini teşvik edecek ve karşılıklı savunma sanayii teknolojilerinin geliştirilmesine olumlu katkı sağlayacak; sahip oldukları

silah ve mühimmatla teçhiz edecek, bunların üretim teknolojilerini karşılıklı şekilde teşvik edecek ve hâlihazırda ülkelerinde mevcut olmayan üretim alanlarının oluşturulmasını, ortak araştırma ve üretim faaliyetleri gerçekleştirilmesini, iki ülke savunma sanayi kurumlarının teknoloji, askeri ürünler ve hizmetler alanında yerli ve uluslararası pazarda işbirliği yapmasını destekleyeceklerdir.

Taraflar, iki devlet arasında geliştirilen ve onların çıkarlarına uygun askeri- siyasi işbirliğinin üçüncü devletlere karşı olmadığını belirtirler.

Taraflar, siber güvenlik alanında işbirliğinin daha da geliştirilmesinin önemini vurgular ve bu alanda ortak bilimsel araştırma çalışmaları, uzman eğitimi gerçekleştirecek, karşılıklı teknik işbirliğini teşvik edeceklerdir.

Taraflar, ticari-ekonomik ilişkilerde ulusal ekonomilerinin ve ihracatın çeşitlendirilmesi, aynı zamanda geleceğe dönük alanlarda ortak üretimin oluşturulması, yatırım alanındaki işbirliğinin karşılıklı faydalı gelişimi için daha elverişli ortamın geliştirilmesi yönünde çabalarını yoğunlaştıracaklardır. Bu hususta, Türkiye ve Azerbaycan ürünlerin serbest dolaşımının sağlanması mekanizmalarının oluşturulması yönünde gerekenleri yapacaklardır.

Taraflar, bölgenin ve Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı veren, doğal gaz kaynak ve güzergâh çeşitlendirmesi sağlayan stratejik Güney Gaz Koridorunun hayata geçirilmesinde Türkiye ve Azerbaycan'ın öncü rolünü vurgularlar. Taraflar, Güney Gaz Koridorunun etkili biçimde kullanılması ve daha da geliştirilmesine yönelik çabaları koordineli şekilde sürdürecektir. Taraflar ayrıca küresel enerji sektöründeki gelişmeleri de dikkate alarak, bölgenin enerji arz güvenliğinin pekiştirilmesini teminen elektrik alanında da bölgesel işbirliğine katkı sağlayacak çabaların arttırılarak sürdürülmesi konusundaki niyetlerini ortaya koyarlar.

Taraflar, iki ülke topraklarından geçen Doğu-Batı/Orta uluslararası ulaştırma koridorunun rekabet kabiliyetinin artırılması amacıyla karşılıklı işbirliğini pekiştireceklerdir. Türkiye ve Azerbaycan akıllı ulaşım sistemleri teknolojilerinden istifade ederek, uluslararası ulaştırma koridorlarının Türkiye- Azerbaycan bölümlerinde transit-ulaştırma potansiyelini daha da geliştireceklerdir.

Taraflar, Türkiye ve Azerbaycan'ı birleştiren Azerbaycan Cumhuriyeti Batı rayonları ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki koridorun (Zengezur Koridoru) açılmasının ve söz konusu koridorun devamı olarak Nahçıvan-Kars demiryolunun inşaatının iki ülke arasındaki ulaştırma-iletişim ilişkilerinin yoğunlaştırılmasına önemli katkı sağlayacağını belirtirler.

Taraflar, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin mevcut seviyesinin genel bölgesel ve uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunmakta olduğunu, ilişkilerin sadece iki ülkeye değil, aynı zamanda bölgeye barış ve istikrar getirerek, başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası toplumun huzur, barış ve çıkarlarına da hizmet edeceğini vurgular.

Taraflar, bölgesel ve uluslararası istikrar ve güvenliği olumsuz şekilde etkileyen çeşitli tehdit ve çağrılara, özellikle terör, onun tüm şekil ve tezahürlerine, finansmanına, aynı zamanda kitle imha silahlarının yayılmasına, organize suçlara, kara para aklanmasına, uyuşturucu kaçakçılığına, insan ticaretine, yasadışı göçe karşı mücadele alanında ortak çaba ve işbirliklerini genişletecek ve derinleştirecekler.

Azerbaycan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, sınırlarının dokunulmazlığına, istikrar ve güvenliğine yönelik tüm eylemleri, aynı zamanda terörün tüm şekil ve tezahürlerini kınıyor ve Türkiye Cumhuriyeti'nin terörizme karşı yürüttüğü mücadeleyi kati surette destekliyor.

Taraflar, çeşitli ülkelerde yaşayan Türk ve Azerbaycan diasporaları arasındaki işbirliğinin daha sıkı şekilde geliştirilmesi, onların maruz kaldıkları genel sorunlar karşısında birlikte adım atılması ve devamlı dayanışma sergilenmesi amacıyla gayretlerini birleştireceklerdir.

Tarafların ülkelerinin tanıtımı ve ulusal çıkarlarının korunmasına dair tarihi gerçeklerin dünya kamuoyuna duyurulmasında diaspora faaliyetinin koordinasyonunu ve karşılıklı desteği teşvik edeceklerdir.

Taraflar, Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı asılsız iddialarının, tarihin çarpıtılması ve tarihi gerçeklerin tahrif edilerek siyasallaştırılması girişimlerinin bölgede barış ve istikrara zarar verdiğini vurgulamakta, bu çerçevede 1915 yılı olaylarına ilişkin olarak kendi arşivlerini açan Türkiye'nin, Ermenistan'daki ve diğer ülkelerdeki arşivlerin açılması ve bu konuda tarihçiler tarafından araştırmaların yapılmasına yönelik çabalarını desteklemektedirler.

Taraflar, 10 Aralık 2020 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Medya Alanında Stratejik İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı"na uygun olarak Türkiye-Azerbaycan Medya Platformunun olanaklarını göz önünde bulundurarak, iki ülkenin ilgili kurumları arasında enformasyon, iletişim ve sosyal diplomasi alanlarındaki işbirliğini daha da güçlendirecek ve bu çerçevede Dışişleri Bakanlıkları arasında sürekli olarak enformasyona ilişkin sık görüşmeler ve değişimler yapılacaktır.

Taraflar, parlamentolararası işbirliğinin daha da güçlendirilmesi ve bu yönde karşılıklı faaliyetin artırılmasını teşvik ederler.

Taraflar, iki halkın ortak değerlerinin önemli tezahürlerine gerekli sosyal desteğin gösterilmesini sağlayacak, tarihi ve kültürel mirasların korunması için ortak faaliyet gerçekleştireceklerdir.

Taraflar, Türk dünyasının birlik ve refahına hizmet edecek ulusal ve uluslararası çabaların artırılmasına dikkat çektiler.

Taraflar, Türk kültür mirasının uluslararası düzeyde tanıtımı ve teşviki alanında ortak işbirliğini güçlendireceklerdir.

Taraflar, Türk dayanışmasının daha da pekiştirilmesi amacıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı, TÜRKSOY ve Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlere ivme kazandıracaklardır.

Taraflar, bir Tarafın vatandaşlarının diğer Tarafın topraklarına kimlik kartı ile seyahat etmelerine dair kabul edilen anlaşmadan duydukları memnuniyeti ifade ediyor ve söz konusu anlaşmanın halklarımız arasındaki yakınlık ve insanlar arasındaki ilişkiler açısından müstesna önemini ifade ederek, bir Tarafın vatandaşlarının diğer Tarafın topraklarında ikamet etme hakkı elde etmelerini mütekabiliyet ilkesine dayalı olarak kolaylaştırmak için gerekli çalışmaların yapılmasını takdir ederler.

Taraflar, gerekli devlet desteğini sağlayarak halkları arasındaki ortak değerlere dayalı yakın ilişkileri insani, sosyal güvenlik, bilimsel, eğitim, sağlık, kültür, gençlik ve spor alanlarında daha da geliştirecek ve derinleştireceklerdir. Bu amaçla, iki ülkenin ilgili kurumları tarafından ortaklaşa olarak sürekli faaliyetler gerçekleştirilecektir.

Şuşa kentinde 15 Haziran 2021 tarihinde, Türkçe ve Azerbaycan dilinde olmak üzere iki nüsha halinde imzalanmış olup tüm metinler eşit derecede geçerlidir.

Türkiye Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanı
Recep Tayyip ERDOĞAN

Azerbaycan Cumhuriyeti
Cumhurbaşkanı
İlham ALİYEV

Dr. Öğr. Üyesi **Metin ÇELİK**

Metin Çelik, Lisans ve yüksek lisans eğitimini Selçuk Üniversitesinde “Uluslararası İlişkilerde Meşruiyet Krizi: Avrupa Birliği Örneği” başlıklı teziyle, doktora eğitimini ise Gazi Üniversitesinde “Bir uluslararası ilişkiler miti olarak devletlerin egemen eşitliği” başlıklı teziyle Uluslararası İlişkiler alanında tamamladı.

2016-2018 yılları arasında YÖK’te Başkanlık Müşaviri olarak görev yaptı. 2018’den itibaren Türkiye Maarif Vakfı’nda Başkan Müşaviri olarak görev yapmaktadır. Hâlihazırda Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmakta olan Metin Çelik, uluslararası örgütler, uluslararası sistem ve düzen, egemenlik, güvenlik ve kamu diplomasisi alanlarında çalışmalarına devam etmektedir.

Dr. Kenan ASLANLI

Kenan Aslanlı 2008-2014 yıllarında Azerbaycan-Türkiye İşadamları Birliği (ATIB) Projeler ve Araştırmalar Bölümü Başkanlığını yaptı. 2015 yılında Avrupa Birliği “Erasmus+” Programı’nın desteğiyle Fransa merkezli Avrupa Enstitüsü’nün (CIFE IE) “Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Programı” çerçevesinde “Malezya’nın ekonomik dönüşümü ve ‘orta gelir tuzağı’ riskinin arkasındaki itici güçler” başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Bremen Üniversitesi Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezinde araştırmacı, Viyana BFI Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde ise misafir öğretim görevlisi olarak bulundu. 2016 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümünde (İngilizce) başladığı doktora programını 2022 yılında başarıyla tamamlayarak doktor (PhD) unvanı aldı.

Doğal kaynak zengini Avrasya ülkelerinin ekonomileri ve kamu yönetimi, Karadeniz ülkelerinin dış ekonomik ilişkileri ve enerji güvenliği konularında uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleleri ve kitap bölümleri bulunmaktadır.

